

POLEN IN NEDERLAND

POLEN in NEDERLAND

Dirk J. Korf

Met medewerking van:

Sari van der Poel & Miranda Boone,
Lieke Bartelds, Catharina van Bentum,
Madeleine van der Bruggen, Roos de Haan
Lotte Heijnis, Kim van Hoogmoed
Marta Krawczyk, Pinar Okur
Stephanie Rap, Angelique Reuselaars
Willemijn Smit, Corine Troost
Ellen Vermeire, Brenda Visscher
Sanne de Vries & Saskia van Vulpen

FORUM is een onafhankelijk kennisinstituut op het terrein van multiculturele vraagstukken vanuit het perspectief van de democratische rechtsstaat, sociale cohesie en gedeeld burgerschap. FORUM vergaart kennis op het brede terrein van integratie, stelt deze beschikbaar en zet de kennis om in praktisch toepasbare methoden en producten.

Voor meer informatie: www.forum.nl

Woord vooraf

Een paar feiten. In 2008 immigreerden 48 duizend personen uit niet-westerse landen naar ons land. Een klein deel van hen (5.000) was afkomstig uit Turkije en Marokko. In datzelfde jaar waren er 94 duizend westerse immigranten die zich in Nederland vestigden. Van hen vormden de Polen met 14 duizend de grootste groep.

Polen waren tot voor enkele jaren een kleine en stabiele bevolkingsgroep. De beleidsmatige en wetenschappelijke aandacht voor hen was gering. Maar sinds de toetreding van Polen tot de Europese Unie in 2004 is dat anders: vanaf dat moment is het aantal Poolse immigranten sterk gestegen. De kennis over deze nieuwe groep beperkte zich tot voor kort vooral tot krantenartikelen over hun inzet als seizoensarbeiders in de landbouw, en als werkrachten in de bouw. FORUM wilde daar verandering in brengen, en verzocht het Willem Pompe Instituut in 2008 een onderzoek naar deze nieuwe immigranten uit te voeren.

Het onderzoek bestaat uit een mix van literatuurstudie en bronnenstudie, observaties, gesprekken met Polen en sleutelpersonen, en een enquête. Dit alles heeft een rijke en diverse publicatie opgeleverd – met een zoektocht naar de werkelijke aantallen Polen in ons land, met aandacht voor de motieven voor migratie, de positie van Polen op de Nederlandse arbeids- en woningmarkt, hun onderlinge relaties, hun contacten met autochtonen en hun religieuze en culturele activiteiten. Ook gaat het boek in op het thema ‘overlast en criminaliteit’.

Een belangrijke vraag is bovendien of Poolse migranten – op korte of wat langere termijn – terug zullen keren naar hun land, dan wel zich hier *blijvend* zullen vestigen. Gezien de economische recessie en de uitwerking daarvan, bijvoorbeeld op de bouw, is deze vraag uiterst actueel. Alleen de tijd kan ons leren hoe het precies met de Polen zal gaan. Wat ons niet ontslaat van de plicht om nu al zoveel mogelijk inzicht te verwerven in hun situatie. Vandaar het onderzoek. En vandaar de weerslag ervan in dit boek.

Chris Huinder

Bestuurssecretaris FORUM

Inhoud

1	Polen in Nederland – een inleiding	9
2	Poolse migratie ‘voor brood’... toen en nu	13
3	Hoeveel en waarom: de cijfers en drijfveren	17
4	Hoe wonen de Polen erbij in ons land?	27
5	Op de arbeidsmarkt: werk in betere banen	35
6	Gezin, school, sociaal verkeer en vrije tijd	45
7	Polen onder elkaar – kerk, cultuur en delikatesy	53
8	Overlast, criminaliteit en migranten in de marge	63
9	Polen in Nederland: tijdelijk of permanent?	73
10	Conclusies	81

Bijlagen

Enquête onder Polen in Nederland	85
Literatuur	93

1 Polen in Nederland – een inleiding

Pinksterzondag 2008. Vanachter de muur van de grote boomgaard midden in Krakow zwelt het geroezemoes aan. Jonge kinderen in feestelijke witte kleding pakken opgewonden de cadeaus uit die zij van hun ouders, grootouders, ooms en tantes krijgen. Vandaag hebben zij hun eerste Heilige Communie gedaan, en dat moet gevierd worden. In korte tijd is de boomgaard bij de kerk gevuld met tientallen families en evenzovele nieuwe communicantjes. En dit is nog maar één van de vele locaties in de stad. De hele dag paraderen ‘bruidjes van Jezus’ en jeugdige bruidegoms door de straten. ’s Middags huppelen ze rond tijdens de indrukwekkende Pinksterprocessie bij de grote kathedraal op de Wawelheuvel. Behalve misschien in Rome zie je zelden in Europa zoveel priesters en nonnen bij elkaar. In Warschau is dat veel minder, maar ook daar zijn de kerken tijdens de diverse zondagsmissen het hele jaar door propvol. Zelfs doordeweeks lopen de hele dag mensen naar binnen om knielend te bidden of na te denken; oud en jong, vrouw en man. Midden in de week kun je in de Poolse hoofdstad zomaar een kerk binnengaan en dan een jong nonnenkoor de vespers horen zingen.

Zoveel is duidelijk: Polen is een katholiek land.

Veel jonge nieuwkomers

Wanneer Polen zich in Nederland vestigen – wat de laatste jaren volop gebeurt – brengen zij hun katholicisme als prominente geestelijke bagage met zich mee. Verspreid over het hele land zijn er tegenwoordig missen in het Pools. Terwijl ‘onze’ kerken in de afgelopen decennia zijn leeggelopen, vooral in de grote steden, zorgen migranten juist voor een opleving. In Nederland is de blik bij deze religieuze revival vooral gericht op moskeeën, en veel minder op de ‘zwarte’ kerken, die een krachtige bloei doormaken. Daar zijn nu de Poolse kerkdiensten bijgekomen. Net als in hun eigen land zijn het zeker niet overwegend *oudere* Polen die in Nederland ter kerke gaan. In Rotterdam, net als elders in het land, zien we ook gezinnen met jonge kinderen. Pubers zijn er nauwelijks, maar wel opvallend veel twintigers en dertigers.

Hiermee is meteen ook het profiel geschetst van de Poolse arbeidsmigranten in Nederland: het gaat in grote meerderheid om jonge nieuwkomers van de eerste generatie. Hun aantal is sinds 2005 zeer sterk toegenomen. Je treft hen overal in Nederland aan – vooral in banen waarvoor het lastig is om personeel te vinden, zoals in de agrarische sector, de bouw, bij schoonmaakbedrijven en in fabrieken. Maar ook in beter betaalde banen, bijvoorbeeld in de medische zorg en de ICT. Polen vullen niet alleen vacatures op, zij zorgen in Nederland ook voor nieuwe bedrijvigheid. Talloze uitzendbureaus bedienen de arbeidsmarkt met Poolse werknemers – en met de huisvesting van Poolse werknemers valt goed geld te verdienen.

Tegelijkertijd leidt de komst van Poolse werknemers tot zorgen. Mét hun versnelde toename komen in het publieke debat ook steeds meer schaduwzijden naar voren. Zo zouden de Polen ‘goedkope’ banen inpikken, en zich qua werk en wonen te veel in bepaalde regio’s of stadswijken concentreren. Ook berichten de media over ongevallen en geweldsincidenten onder invloed van alcohol. En scholen zouden steeds vaker geconfronteerd worden met Poolse kinderen die de Nederlandse taal niet machtig zijn.

Wat is aannemelijker?

Onontkoombaar rijst de vraag hoe het de Polen in Nederland zal vergaan. Zullen zij zich hier blijvend vestigen, of keren ze massaal terug? Worden Polen de volgende etnische groep die te maken krijgt met stigmatisering, zoals eerder al migranten uit Marokko en Turkije? Of zullen de blijvers zonder veel strubbelingen en in rap tempo integreren in de Nederlandse samenleving? Alleen de toekomst kan het leren. Maar we kunnen wel op zoek gaan naar empirisch onderbouwde argumenten die de ene ontwikkeling aannemelijker maken dan de andere. En dat deden we ook. Een jaar lang hebben we met collega’s en studenten van de master-opleiding Criminologie van het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen onderzoek gedaan naar (en onder) Poolse migranten in Nederland. In groepjes van twee of drie namen de studenten een plattelandsregio of stedelijk gebied voor hun rekening, dan wel een bepaalde thematiek. Naast het verzamelen en bestuderen van bronnen (mediaberichten, artikelen, cijfers) deden we veldonderzoek. We interviewden sleutelpersonen c.q. deskundigen op alle relevante terreinen, én we spraken met Polen zelf. Ook hielden we een enquête onder 156 Polen. Ten slotte gingen we met de studenten twee weken op studiereis naar Polen. De meeste tijd werd daar doorgebracht in twee grote steden: Warschau en Krakow.

Geen eenvoudig antwoord

Ons onderzoek had tot doel om vragen te beantwoorden als: welke Polen komen naar Nederland – en waarom? Uit welke delen van hun land komen zij? Waar wonen of verblijven zij in Nederland, en hoe is het gesteld met hun huisvesting? Hoe en waar werken zij? Welke culturele elementen brengen zij mee naar de Nederlandse samenleving? Welke problemen doen zich voor in de vorm van uitbuiting, sociale conflicten, gebrekkige scholing, criminaliteit, verslaving en marginalisering? En: hoe aannemelijk is dat Poolse migranten (permanent) in Nederland zullen blijven? Vooral deze laatste vraag is niet eenvoudig te beantwoorden. Dat heeft veel met de (onvoorspelbare) economische ontwikkelingen te maken. Een jaar geleden nog maar, in 2008, steeg de Poolse munt de zloty voortdurend in waarde. Met de toenemende welvaart en stijgende werkgelegenheid leek het voor Polen steeds aantrekkelijker om terug te keren naar hun land van herkomst. Nu, een jaar later, is de zloty weer sterk in waarde gedaald. Maar ook in Nederland heeft de economische recessie toegeslagen...

Het is dus lastig kiezen voor de Polen. Kunnen zij maar beter uit Nederland vertrekken, nu het moeilijk wordt om hier werk te vinden? Maar dan: zullen zij wél een baan vinden in Polen? En stel dat dit hun daar inderdaad gemakkelijker afgaat, weegt dit dan op tegen de aantrekkelijke kanten van het leven in Nederland?

2 Poolse migratie 'voor brood'... toen en nu

Net als hun voorouders die eind 19e eeuw massaal naar het westen trokken, worden de Poolse migranten van nu door economische motieven gedreven. Toch ligt het accent wezenlijk anders. Hoe begon en verliep de uittocht naar West-Europa? Welke gevolgen had die voor de arbeidsmarkt in Polen? En hoe zullen de welvaartszoekers op de huidige recessie reageren?

Migranten 'za chlebem'

Door toetreding tot de EU is het voor Polen gemakkelijker geworden om in een land als Nederland te gaan werken. Toch is de recente uitstroom van arbeidskrachten naar West-Europese landen geen uniek fenomeen: Polen kent een lange geschiedenis van migratie. Sinds de 19^e eeuw zijn miljoenen Polen geëmigreerd, vooral om economische of politieke redenen. Samen met degenen die als gevolg van opschuivende staatsgrenzen gedwongen werden te verhuizen, gaat het naar schatting om zo'n 15 tot 20 miljoen mensen (Nowak, 2008).

In de eerste helft van de 19^e eeuw vertrokken veel Poolse 'nationalisten' naar Amerika, uit onvrede over de politieke ontwikkelingen in hun vaderland. In de tweede helft van die eeuw waren het echter vooral *za chlebem* ('voor brood') migranten: de Polen uit en met grote verpauperde gezinnen. Tussen 1880 en 1910 vertrokken zo'n 2 miljoen Polen alleen al naar Amerika, vooral jonge mannen, arbeiders uit de grote steden en boerenknechten van het platteland (Zaretski, 1996).

De grenzen open

Ook de omvangrijke migratie van de laatste jaren heeft vooral een economische achtergrond. Toch is die anders dan destijds. Nog steeds spelen een lage levensstandaard en werkloosheid mee, maar het perspectief van economische vooruitgang lijkt toch méér op de voorgrond te staan. De stroom kwam al op gang na de val van de Berlijnse muur, en is in een stroomversnelling geraakt toen Polen lid werd van de EU. Aanvankelijk trokken de migranten vooral naar Groot-Brittannië, Ierland en Zweden – de landen die als eerste hun arbeidsmarkt voor Polen openstelden (1 mei 2004). Vervolgens gingen ze ook vaak naar Spanje, Portugal en Griekenland, die in de zomer van 2006 hun grenzen openden voor Poolse arbeidsmigranten. Nederland volgde op 1 mei 2007 - op een moment dat hier de komst van (illegale) Poolse werknemers al in een stroomversnelling zat. Vele duizenden Poolse migranten keerden zwaar teleurgesteld terug naar hun land. Zij konden in het buitenland niet aarden, spraken de taal niet en vonden mede hierdoor vaak geen werk. Ook werden Polen zwaar onderbetaald en leefden ze onder erbarmelijke omstandigheden. Maar: veel

méer Polen keren welvarender huiswaarts dan ze vertrokken – tijdelijk of definitief – en zij vormen voor anderen een stimulans om ook naar het buitenland te gaan (Nowak, 2008).

Groeiende welvaart

Door de omvangrijke arbeidsmigratie, ook al is die vaak tijdelijk en keren veel Poolse migranten weer terug naar hun land, is de werkloosheid in Polen fors gedaald. Tussen 2004 en 2007 halveerde het werkloosheidscijfer en zakte het onder de 10 procent. Deze neerwaartse trend zette tot voor kort door en werd versterkt door de economische opbloei van het land. In 2007 stegen de lonen met 11 procent en de binnenlandse consumptie zelfs met 20 procent. Als onderzoekers zagen we tijdens onze studiereis de groeiende welvaart om ons heen. Overall reden nieuwe auto's. En we merkten het ook aan den lijve: in de maanden tussen de voorbereiding en ons vertrek naar Warschau en Krakow steeg de zloty in waarde ten opzichte van de euro. De kleding in Europese winkelketens bleek duurder dan thuis. Dat zagen we op de labels met prijzen in zloty's en euro's; die suggereerden dat een euro nog bijna vier zloty's waard was, terwijl je op dat moment (mei 2008) rond de drie zloty's voor een euro kreeg.

Het gevolg van de arbeidsmigratie is ook dat sommige sectoren op de Poolse arbeidsmarkt te kampen hebben met een tekort aan personeel. Vooral in de bouw en de technische sector (van timmerlieden en metselaars tot ingenieurs), maar bijvoorbeeld ook in het goederentransport, de horeca en de medische sector – van verpleegkundigen tot artsen.

Recessie slaat toe

Tot 2006 reageerde de Poolse regering nauwelijks op de uitstroom van arbeidskrachten: die vormde immers een prima oplossing voor de werkloosheid in het land. Maar dan begonnen werkgevers te klagen over krapte op de Poolse arbeidsmarkt. In augustus 2007 startte een wervingscampagne in Oekraïne en Wit-Rusland om werknemers met een *Karta Polaka* aan te trekken: personen die, althans volgens de Poolse autoriteiten, van oorsprong Pools zijn. En kort daarop werd het *Powrót*-programma gelanceerd, waarmee het (onder meer belastingtechnisch) aantrekkelijker moet worden om naar Polen terug te keren. Een andere maatregel is gericht op het verhogen van de arbeidsparticipatie door 50-plussers. Ook wil Polen de procedure voor tewerkstelling van personen van buiten de EU versoepelen.

Echter, tegen het einde van 2008 keerde het economische tij en sloeg ook in Polen de recessie toe. Begin april 2009 was de euro nog maar viereenhalf zloty waard, een daling met ongeveer de helft binnen één jaar. En ook de werkgelegenheid loopt snel terug. Hoe aantrekkelijk is het dan nog voor Poolse immigranten om Nederland de rug toe te keren – en in Polen te moeten concurreren met Wit-Russen en Oekraïners?

Polen in historisch vogelperspectief

Polen is bijna acht keer zo groot als Nederland en er wonen ongeveer 38 miljoen mensen. Het aantal inwoners daalt. Dat komt door een laag geboortecijfer en de snelle vergrijzing van de bevolking, in de laatste jaren versterkt door het massale vertrek naar het buitenland (Panczak & De Jong, 2005). Het land heeft heel weinig etnische minderheden (4%), overwegend Witrussen, Oekraïners en van oorsprong Duitse Sileziërs. Van de Poolse bevolking is 89% katholiek.

De geschiedenis van Polen gaat terug tot 966 na Christus. Althans: toen werd die naam voor het eerst gebruikt om een aparte natie aan te duiden. In de 14^e eeuw maakte het land een sterke economische groei door, en de grens schoof verder naar het oosten. Tegen het einde van die eeuw ontstond het Pools-Litouwse Gemenebest, dat bijna twee eeuwen het grootste rijk in Europa was: van de Oostzee tot de Zwarte Zee, inclusief het huidige Wit-Rusland en grote delen van het tegenwoordige Oekraïne. In de laatste decennia van de 18^e eeuw werd het intussen sterk verzwakte Pools-Litouwse Gemenebest stapsgewijs onder Rusland, Pruisen en Oostenrijk verdeeld. In 1795 kwam (voorlopig) een einde aan het zelfstandige Polen.

Gedwongen volksverhuizing

Een sterk verlangen naar herstel van de soevereiniteit leidde in de 19^e eeuw tot twee grote opstanden (in 1803 en 1863). Allebei mislukten die, en het gevolg was: nóg meer repressie door de overheersers. Maar ondergronds bleef het Poolse onafhankelijkheidsstreven voortbestaan. In 1918, na de Eerste Wereldoorlog, werd een nieuwe Poolse republiek opgericht. Tijdens de Pools-Russische Oorlog van 1920-1921 werd de poging van de Sovjet-Unie om Polen te incorporeren met succes afgeslagen. Maar in 1939, bij het begin van de Tweede Wereldoorlog, was het weer raak en werd het land verdeeld tussen nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie. Deze oorlog kostte zo'n 20 procent van de bevolking het leven – het overgrote deel van de Poolse Joden, maar ook veel autochtone Polen. Zowel de oostgrens als de westgrens werd door de bezetters naar het westen opgeschoven, met grote gedwongen volksverhuizingen tot gevolg. Polen kwam onder de directe invloed van de Sovjet-Unie.

De arbeidersonrust van 1980 in de havenstad Gdansk betekende het begin van een drastische omslag. In 1989 won vakbond Solidarnosc de eerste vrije verkiezingen achter het IJzeren Gordijn. Tien jaar later werd Polen lid van de NAVO, en op 1 mei trad het land toe tot de Europese Unie.

HUUR
200 euro
PER MAAND
PER PERSOON

**SNELCURSUS
NEDERLANDS
VOOR POLEN**

"SNELLER, SNELLER"

"TEMPO, TEMPO"

"HOP, HOP"

"WEG, WEG"

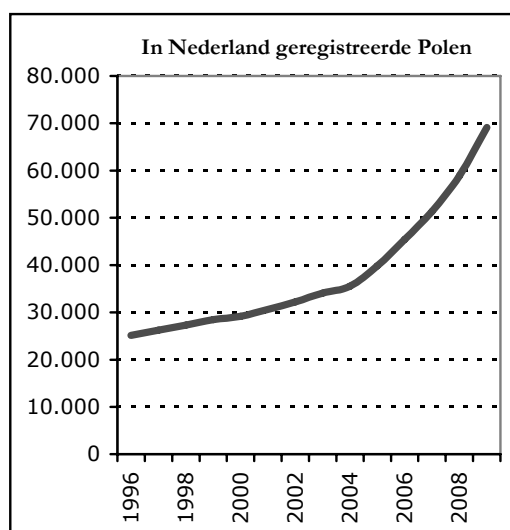
3 Hoeveel en waarom – de cijfers en drijfveren

Er zijn steeds meer Polen in Nederland. Officiële bronnen houden het op ongeveer 70.000, maar in werkelijkheid zijn het er minstens twee keer zoveel. Waar zit hem dat in? En hoe ziet de Poolse populatie eruit qua sekse en leeftijdsopbouw? Waar wonen de migranten in Nederland? Uit welke delen van Polen zijn ze afkomstig? En waarom precies zijn ze naar Nederland gekomen?

Geregistreerd: de 'officiële' Polen

Volgens de officiële cijfers van het CBS woonden op 1 januari 2009 bijna 70.000 Polen in Nederland; zij staan vermeld in de Gemeentelijke Basisadministratie. Sinds 1996 is hun aantal meer dan verdubbeld. Vooral de laatste jaren is er een forse toename. De groeispurt begon in 2005, al voordat inwoners van Polen (sinds 1 mei 2007) in Nederland gemakkelijker legaal aan het werk kunnen.

De officieel geregistreerde Polen wonen verspreid over het hele land: er is nauwelijks een gemeente in Nederland zónder Polen in het bevolkingsbestand. Maar er zijn wel duidelijke concentratiegebieden. Absolute koploper is Zuid-Holland (bijna 15.000, begin 2008). Daarna komen

's Gravenhage	3.686
Amsterdam	3.007
Rotterdam	2.522
Eindhoven	1.218
Breda	1.008
Tilburg	993
Utrecht	983
Heerlen	904
Haarlemmermeer	812
Venlo	756
Almere	675
Haarlem	659
Helmond	618
Nijmegen	602
Westland	590

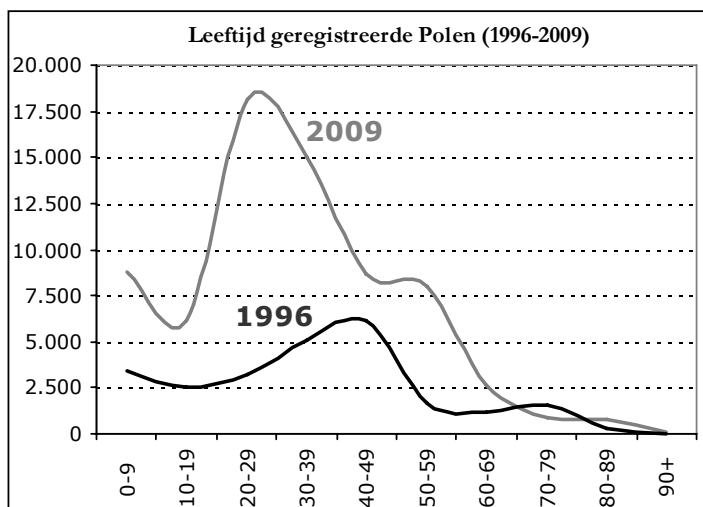
Noord-Brabant (bijna 11.000) en Noord-Holland (ruim 10.000). Alleen Friesland en Drente tellen begin 2008 'slechts' om en nabij de 1.000 Polen. Verdeeld naar gemeente wonen de grootste aantallen Polen in Den Haag, Amsterdam en Rotterdam.

Geslacht, generatie en leeftijd

Hoewel door de arbeidsmigratie het aandeel Poolse mannen (45%) vanaf 2005 sterk toegenomen is, wonen er in Nederland méér geregistreerde Poolse vrouwen (55%). In voorbije decennia kwamen namelijk relatief veel vrouwen naar hier om met een Nederlandse man te trouwen.

Bijna driekwart van de Polen in Nederland behoort tot de eerste generatie: zij zijn zelf in Polen geboren. In 1996 was dat nog de helft. De toename van Polen in Nederland bestaat dus vooral uit 'echte' nieuwkomers. Maar ook het aantal Polen van de tweede generatie groeit gestaag (ruim 18.000 begin 2009). Meestal gaat het om kinderen van een Poolse en een Nederlandse ouder. Er is echter ook een toename van tweedegeratie-kinderen van wie *beide* ouders in Polen geboren zijn.

De leeftijdspreiding is groot, van baby tot hoogbejaard, maar met een opvallend scherpe piek bij jonge twintigers. In 1996 zat die piek nog bij de veertigers. In dat jaar waren er ook al aardig wat jonge Poolse kinderen, maar zij kunnen niet de hoge piek bij de twintigers van nu verklaren. De groei komt dus vooral door de komst van jonge mensen die zelf in Polen geboren zijn. Daarnaast komen er steeds meer kinderen van Poolse ouders in Nederland ter wereld: tegenwoordig zo'n 1.000 per jaar.

Officieuze Polen: niet in de boeken

Omdat Polen uit een land komen dat lid is van de EU, hebben zij geen verblijfsvergunning nodig om enige tijd in Nederland te verblijven. Om hier te werken, moesten zij tot 1 mei 2007 wel een werkvergunning hebben. Dat hoeft nu dus ook niet meer. Mede daardoor telt Nederland veel werkende en wonende Polen die niet als zodanig te boek staan, of alleen bij de Belastingdienst bekend zijn. Hoeveel ongeregistreerde Polen telt Nederland eigenlijk op dit moment? Oftewel: hoeveel Polen zijn er in werkelijkheid in ons land? Daarover zodadelijk meer. Overigens waren er ook voorheen heel wat Polen die niet ingeschreven stonden, zoals (al dan niet legale) seizoenswerkers en pendelende arbeidsmigranten. Om welke aantallen gaat het hier?

Voormalig illegalen

Schattingen van het totale aantal illegale Europeanen in Nederland wijzen op een aanvallende forse stijging, gevolgd door een nog sterkere daling. Onderzoekers kwamen voor de jaren 1997–2001 op ongeveer 70.000, oplopend naar 107.000 in 2002 en weer dalend naar 82.000 in 2003 (Leerkens e.a., 2004). Voor de periode april 2005–april 2006 was de schatting met 41.000 nog lager (Van der Heijden e.a., 2006). De meest voor de hand liggende verklaring voor deze afname is de uitbreiding van het aantal EU-lidstaten. Met andere woorden: het is niet zo dat het aantal niet-geregistreerde Europeanen in Nederland daalde, maar sinds het toetreden van hun herkomstland verblijven zij hier (meestal) niet meer illegaal.¹ Een eenvoudige ‘omrekenom’ leert dat er in de periode april 2005–april 2006 maximaal 19.000 illegale Polen geweest moeten zijn.² Daar zaten de seizoenwerkers en pendelaars echter niet bij.³

Seizoenwerkers en pendelaars

Met het officieel openstellen van de arbeidsmarkt voor Poolse werknemers op 1 mei 2007 was Nederland bepaald geen trendsetter. Toch trok Nederland ook in voorgaande jaren al veel Polen. Hoe komt dat?

¹ Volgens de demografische definitie zijn illegalen: vreemdelingen die zonder geldige vestigings- of verblijfsvergunning vier maanden of langer in Nederland verblijven. Volgens de economische definitie zijn vreemdelingen ook illegaal als zij legaal in Nederland verblijven, maar zonder werkvergunning arbeid verrichten. Polen hebben sinds 1 mei 2007 echter geen werkvergunning meer nodig.

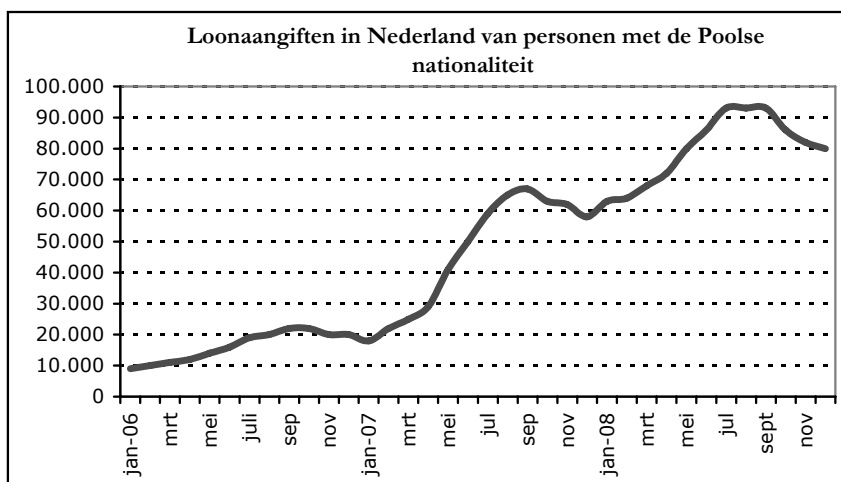
² Voor de periode april 2005–april 2006 maakten Van der Heijden e.a. (2006) ook een schatting van het aantal illegalen uit landen die op het punt stonden lid van de EU te worden, namelijk Roemenië (ruim 15.000) en Bulgarije (bijna 7.000). Zodoende bleven er nog 19.000 over. Dat waren uiteraard niet allemaal Polen.

³ Het blijft dus voor de voorgaande jaren bijzonder lastig om een schatting te geven van het aantal Polen in Nederland dat hier wel verblijft, maar niet geregistreerd is. In het NRC van 13 augustus 2007 werd het totale aantal Polen in Nederland beredeneerd geschat op ongeveer 100.000. De berekening hiervan is als volgt. In de eerste maanden van 2007, tot 1 mei, werd voor ruim 30.000 Polen een tewerkstellingsvergunning aangevraagd. (Tegenwoordig is dat niet meer nodig.) Daar bovenop waren er ongeveer evenveel Polen met een Duits paspoort en die hadden al jaren geen vergunning nodig. Samen maakt dat zo'n 60.000 Polen in Nederland. Daarnaast schatte het NRC, o.a. op basis van berichten uit de branche van uitzendbureaus, dat er tegen de 40.000 'illegale' (dat wil zeggen: niet aangemelde) Poolse werknemers in Nederland waren.

Nederland is na Duitsland het belangrijkste bestemmingsland van migranten uit Silezië, een deel van Polen dat vroeger Duits grondgebied was. Zo'n 300.000 van deze Silezische Polen hebben ook de Duitse nationaliteit (Corpeleijn, 2006) en daarmee hadden zij al sinds begin jaren negentig vrije toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt (Pool, 2003). Daarbij kwam dat aan het eind van het decennium voor bepaalde sectoren de regelgeving versoepeld werd, waardoor men gemakkelijker bijvoorbeeld Poolse werknemers aan kon trekken. In deze periode van sterke economische groei en een krappe arbeidsmarkt was er (onder meer) veel vraag naar werknemers in de land- en tuinbouw. Deze sector kende ook veel illegale arbeid. Met het project 'seizoensarbeid' konden beide problemen in één klap worden aangepakt; vanaf 2002 werd het voor deze sector gemakkelijker om Poolse seizoensarbeiders in te huren (Broeders & Engbersen, 2007). Tegelijkertijd begonnen arbeidsbureaus met het werven van tijdelijke arbeidsmigranten, onder andere uit Polen – waarbij de Polen met een Duits paspoort extra gewild waren, want voor hen was geen tewerkstellingsvergunning nodig. In 2004 waren er al meer dan 25.000 Poolse arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw, waarvan zo'n 10.000 ook de Duitse nationaliteit hadden (De Boom e.a., 2008). Een tewerkstellingsvergunning blijft verplicht voor Poolse arbeidsmigranten, maar in 2006 worden de eisen minder stringent en dan springt het aantal aan Polen verstrekte vergunningen naar bijna 54.000. In de eerste vier maanden van 2007 waren het er bijna 32.000. Op jaarbasis zou dat neerkomen op ruim 90.000, ware het niet dat Poolse werknemers sinds 1 mei van dat jaar zo'n vergunning niet meer nodig hebben.

Polen bekend bij de Nederlandse Belastingdienst

Ook als Polen niet (officieel) in Nederland wonen, maar hier wel werken, dan hoort hun werkgever loonaangifte te doen bij de Nederlandse Belastingdienst. Na een spronggewijze stijging in 2007, gebeurde dat in 2008 voor zo'n 100.000 Poolse werknemers. Van een krappe 60.000 van

hen bevond het (officiële) woonadres zich in het buitenland – veruit het vaakst in Polen, op forse afstand gevolgd door Duitsland. (Corpeleijn, 2009). Aan het eind van 2008 daalde het aantal Polen voor wie loonaangifte wordt gedaan, maar dat is elk jaar het geval: er is een piek in de zomermaanden, vanwege seizoensarbeid, en een dal in de wintermaanden.

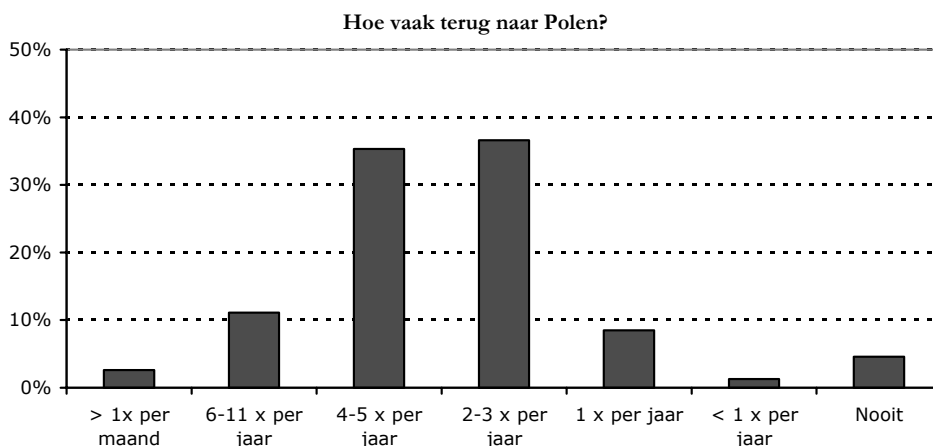
Het échte aantal Polen

De circa 60.000 bij de Nederlandse Belastingdienst aangemelde Poolse werknemers wonen officieel wel in het buitenland, maar als ze in ons land werken zullen ze hier op z'n minst ook 'logeren'. Het is dus gerechtvaardigd om hen op te tellen bij de 70.000 Polen uit het Nederlandse bevolkingsregister, waarmee we in totaal op zo'n 130.000 Polen komen.

Let wel: al deze cijfers zijn afkomstig van officiële registraties. 'Zwartwerkers' zijn er bijvoorbeeld niet in meegeteld. Bovendien hebben de cijfers alleen betrekking op werknemers die in dienst zijn van Nederlandse werkgevers; Poolse zelfstandigen hebben al sinds 2004 vrije toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt (op 1 januari 2007 ruim 7.000), en hun aantal stijgt sterk. Dit alles maakt het aannemelijk dat het totale aantal Polen in Nederland, geregistreerd plus niet-geregistreerd, tegenwoordig toch minstens 150.000 bedraagt.

Hoe vaak gaan ze naar huis?

De frequentie waarmee de geënquêteerden tussendoor naar Polen gaan, loopt sterk uiteen. Ongeveer evenveel gaan er minstens om de maand als dat er op z'n hoogst één keer per jaar of zelfs nooit meer gaan. Overigens gaat de meerderheid (zo'n driekwart) gemiddeld een keer of drie naar het thuisland.

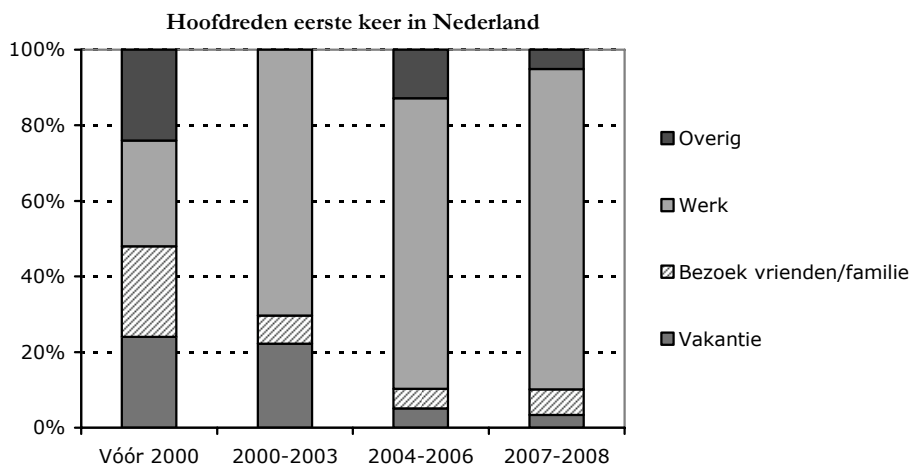
Waar komen 'onze' Polen vandaan?

Het beeld van de snelle toename van het aantal Polen in Nederland sinds het begin van het nieuwe millennium (vooral vanaf de toetreding tot de EU in 2004, en sterker nog sinds het vervallen van de verplichting tot een werkvergunning in 2007) zien we terug in de enquête die we hielden onder Polen. Wat deze survey óók laat zien is dat de respondenten uit alle delen van Polen komen, maar wel het vaakst uit het zuiden en westen. Dat komt vrij goed overeen met de geografische spreiding in het land van herkomst (zie het kader op pagina 23). Er is dus geen sprake van een uitgesproken oververtegenwoordiging vanuit bepaalde regio's, zoals nogal eens beweerd wordt.

Waarom eigenlijk naar Nederland?

Polen komen voornamelijk om economische redenen naar Nederland, is het gangbare beeld. Illustratief is wat een rapport van het RISBO van de Rotterdamse Erasmus Universiteit hierover zegt: "Zij komen hier om binnen korte tijd veel te werken om zoveel mogelijk geld te sparen dat zij vervolgens weer mee terug kunnen nemen naar het land van herkomst." (De Boom e.a., 2008: 128). Wat zeggen Poolse migranten hier zelf over in onze enquête?

Als belangrijkste reden om de *eerste keer* naar Nederland te komen, noemen de geënquêteerde Polen veruit het vaakst: werk (72%). Op grote afstand volgt op de tweede plaats: vakantie (11%). Andere redenen waren: bezoek aan familie of vrienden (samen 8%), studie (4%) en ten slotte 'overige redenen', zoals trouwen met een Nederlandse partner. De trend is dat steeds meer Polen al meteen de eerste keer voor werk naar Nederland zijn gekomen. Terwijl een minderheid van de respondenten die vóór 2000 voor het eerst naar Nederland kwamen hier toen werk zocht, geldt dit sindsdien voor een steeds grotere meerderheid.

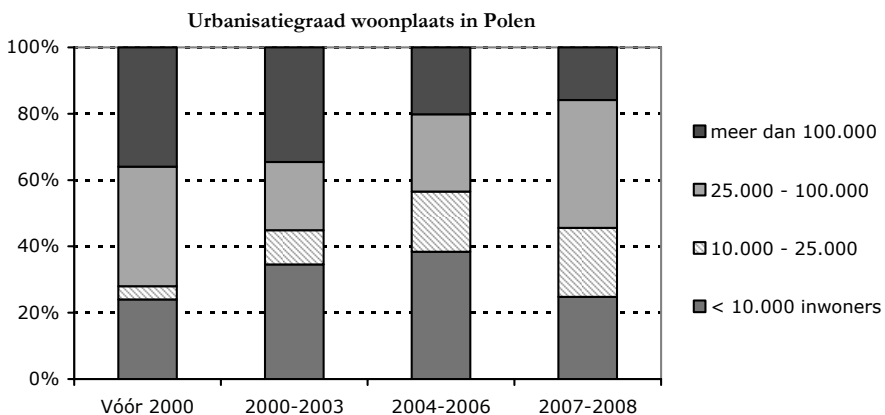
Grote steden en het platteland

In de afgelopen decennia is Polen verstedelijkt. Dit kwam vooral door de vestiging van grote fabrieken sinds de jaren vijftig. Veel van deze monofunctionele industriecentra kregen het moeilijk toen Polen in 1989 overschakelde op de vrijemarkteconomie en de werkloosheid steeg. De dienstensector maakte daarentegen een snelle groei door, vooral in de grotere steden (Szymanska & Matczak, 2002).

Tegenwoordig woont ongeveer 10% van de Poolse bevolking op het platteland en in dorpen, 40% in gemeenten met 25.000 tot 100.000 inwoners en de helft in grotere gemeenten. De hoofdstad, Warschau, telt 1.7 miljoen inwoners. Andere grote steden, met 500.000 tot 800.000 inwoners, zijn Lodz, Krakau, Wroclaw (Breslau) en Poznan. Ongeveer 10% van de Polen woont in het noorden, 15% in het oosten, 30% in het zuiden, 20% in het westen en 25% in het midden van het land.

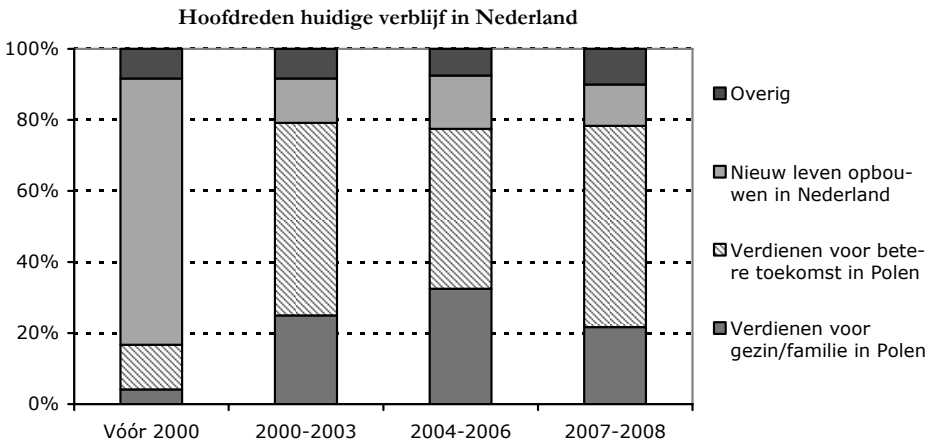
Mogelijk komen er naar verhouding wat meer migranten uit het zuiden van Polen naar Nederland en wat minder uit het midden en oosten, maar we zien geen uitgesproken selectieve migratie vanuit bepaalde Poolse regio's. Ook komen de ondervraagde Polen zowel van het platteland als uit grote steden, maar er is wel een duidelijke oververtegenwoordiging van Poolse migranten die van het platteland, dorpen en kleine steden naar Nederland gekomen zijn. Daarbij zien we een verschuiving sinds het jaar 2000 van (grote) steden én het platteland naar kleine en middelgrote gemeenten.

Het klopt dus dat verreweg de meeste ‘nieuwkomers’ onder de Polen aanvankelijk om economische redenen naar Nederland kwamen. Maar is dat ook het belangrijkste motief om nog steeds (of beter: voor de zoveelste keer) in Nederland te zijn?

Als allerbelangrijkste reden voor hun *huidige verblijf* in Nederland, kiest bijna de helft van de respondenten: ‘Geld verdienen voor een betere toekomst in Polen’ (47%), gevolgd door ‘In Nederland een nieuw leven opbouwen’ (23%) en ‘Geld verdienen voor mijn gezin/familie in Polen’ (22%). Veel minder vaak valt hun keuze op ‘Studeren om later een betere toekomst te hebben in Polen’ (5%) of ‘Studeren om later een betere toekomst te hebben buiten Polen’ (3%).

De meerderheid ziet het huidige verblijf dus inderdaad primair als een investering in een betere toekomst. Vaak zien ze hun toekomst in Polen, maar niet allemaal, want een niet onaanzienlijk deel focust op een nieuw leven in Nederland. Hierbij is er een duidelijk verschil tussen de respondenten die vóór 2000 in Nederland arriveerden en degenen die later kwamen (de ‘nieuwkomers’). De eerste groep richt zich veel sterker op het opbouwen van een nieuw leven in Nederland. Tegelijkertijd vormen de ‘nieuwkomers’ een veel grotere groep. De trend is dus dat Polen sinds 2000 minder vaak naar Nederland komen om hier een nieuw leven op te bouwen, maar vanwege hun grote aantal zijn er ook heel wat ‘nieuwkomers’ die hier een nieuw leven willen opbouwen.

Alleen in Nederland gewerkt

Nederland is zeker niet het enige land waar de afgelopen jaren veel Polen zijn gaan werken. Volgens Poolse onderzoekers gaat slechts 3% van alle Poolse emigranten naar Nederland (Grabowska-Lusinka & Okólski, 2008). (Overigens stelt Nowak (2008) daarentegen dat er in 2007 circa 1,2 miljoen Polen in het buitenland werkzaam waren, waarvan een op de tien in Nederland, ofwel zo’n 120.000.) Maar opvallend is wél dat Nederland voor verreweg de meeste ondervraag-

de Polen het enige buitenland is waar zij gewerkt hebben (90%). Bovendien hebben de meeste anderen in slechts één ander land gewerkt – meestal in Europa (zoals Duitsland, België, Luxemburg, Frankrijk, Italië, Tsjechië, Noorwegen of Zweden). Verrassend is dat bijna niemand in het Verenigd Koninkrijk of Ierland heeft gewerkt, terwijl daar toch veel Polen naartoe zijn gegaan.

4 Hoe wonen de Polen erbij in ons land?

Het overheersende beeld in de media is dat Poolse migranten vaak op elkaar gepropt en onder slechte omstandigheden in ons land verblijven. Maar is dat ook zo? Hoe wonen Polen erbij en wat vinden zij er zelf van? Welke rol spelen werkgevers bij hun huisvesting? Worden Poolse huurders uitgebuit? En in hoeverre leidt een gebrekkige woonsituatie tot overlast voor de burens?

Geen schuur, maar ook niet te duur

“In de beginjaren zaten Poolse arbeiders in schuren. De laatste tijd is dat veel minder, maar het gebeurt nog wel, vaak bij een boer. Die heeft gewoon een grote schuur. Ja, die boer is ook niet gek. ‘Ga daar maar slapen, dan ben je lekker dicht bij je werk. Ik kan je zo je bed uit rammelen’. Maar die Polen werken vaak maar tijdelijk hier. Dus dat zijn wel de schrijnende gevallen. Van de andere kant: zó erg is het blijkbaar ook weer niet, anders waren ze wel weer naar huis gegaan. Of hadden ze een andere baan en huisvesting gezocht.”

In een notendop schetst mevrouw Ledder van Flexrent Woningverhuur in Dordrecht de verblijfsituatie van Poolse werknemers in Nederland. Ze vertelt dat er de laatste jaren in hun huisvesting veel ten goede veranderd is, maar ook dat er nog steeds misstanden zijn. Tegelijkertijd concludeert zij dat tijdelijke werknemers, zoals seizoensarbeiders, zelf niet zulke hoge eisen stellen aan onderdak.

Geringere eisen

Dergelijke geluiden klinken vaker. Volgens onderzoekers van Regioplan vinden Poolse werknemers dat woonruimte niet teveel mag kosten, want ze zijn in Nederland om geld te verdienen. Bovendien zijn zij in hun eigen land vaak klein behuisd (Van den Berg e.a., 2008). Kennelijk spelen dus zowel financiële overwegingen als culturele factoren mee: Poolse werknemers stellen aan hun woonruimte andere, geringere eisen dan Nederlanders. Dat is ook wat directeur Roubos van VIA, een van de brancheorganisaties van uitzendbureaus voor buitenlandse werknemers, constateert. “Wij vinden allemaal: niet meer dan twee op een slaapkamer, en goede sanitaire voorzieningen. Maar heel veel Polen interesseert het gewoon helemaal niks. Ze zitten hier toch maar drie maanden. En als zij die drie maanden dan met z’n allen bij elkaar zitten: prima, als het maar niet teveel kost. Wij leggen onze normen op aan die Polen, terwijl het hen zelf vaak niet interesseert.”

Woonruimte via de werkgever

Polen die officieel in Nederland geregistreerd staan, zijn vaak getrouwd of wonen officieel samen met een autochtone partner (De Boom e.a., 2008). Zij wonen over het hele land verspreid, in huur- of koopwoningen. Nieuwkomers hebben echter geen Nederlandse partner nodig om een verblijfsvergunning te krijgen, want dat is verleden tijd. Veel Polen die de laatste jaren naar Nederland komen, hebben in hun eigen land een partner, vaak ook kinderen. Soms komen zij met hun partner of met hun hele gezin, maar verreweg de meesten laten hen thuis.

Huisvesting: vooral een *getalsmatig* tekort

Bijna de helft van de Poolse werknemers woont binnen een straal van 10 kilometer van het werk en bijna 90% binnen een straal van 25 kilometer (Van den Berg e.a., 2008). Zij wonen veel sterker geconcentreerd in het westen van Nederland dan autochtonen, maar veel minder sterk dan niet-westerse allochtonen. In de grote steden wonen ze vooral in achterstandswijken, omdat de woningen daar goedkoper zijn. Met de grote aanwas van het aantal arbeidsmigranten lijken de huisvestingsproblemen sterk te zijn toegenomen; vooral gemeenten in de buurt van arbeidsintensieve land- en tuinbouwbedrijven kampen ermee. Volgens gemeenten en de georganiseerde uitzendbranche zijn malafide uitzendbureaus voor een belangrijk deel verantwoordelijk voor de huisvestingsproblemen, omdat zij géén of hele slechte voorzieningen treffen (De Boom e.a., 2008).

In het flankerend beleid zijn afspraken gemaakt over adequate huisvesting voor werknemers uit Midden- en Oost-Europese landen. Deze afspraken gingen vooral over de kwaliteit van de huisvesting. Gemeenten met werknemers uit de genoemde landen ondervinden echter vooral (bovengemeentelijke) problemen door een *kwantitatief* tekort aan huisvesting, waardoor ook overlast en onveilige situaties ontstaan (Van den Berg e.a., 2008).

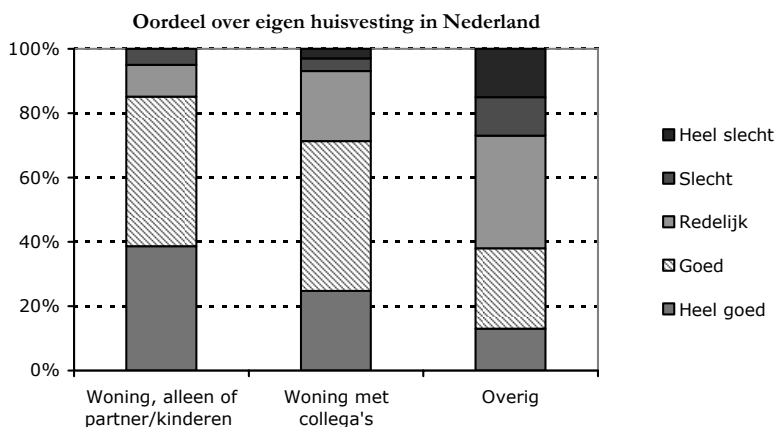
Veel Poolse werknemers in Nederland werken via een uitzendbureau, dat ook voor huisvesting zorgt. Het overheersende beeld in de media is dat Polen vaak opeen gepropt en onder slechte omstandigheden moeten wonen. In de praktijk blijkt echter dat de meeste Polen die via een uitzendbureau werken gehuisvest worden in woonhuizen in woonwijken. Op de tweede plaats gebeurt dat in grotere accommodaties als voormalige kloosters, oude asielzoekerscentra en pensions die omgebouwd zijn tot zogenaamde Polenhotels. En op de derde plaats komen bungalows en

caravans op vakantieparken en campings (Van den Berg e.a., 2008). Daarnaast zijn er werkgevers, vooral in de agrarische sector, die Polen huisvesten op het eigen terrein – bijvoorbeeld in de boerenshuur, in wooncontainers of caravans op het erf.

Hoe waarden Polen hun huisvesting?

De Polen die meededen aan onze enquête wonen heel verschillend in Nederland. Slechts een klein deel woont alleen (8%). Bijna een kwart woont met de partner (23%) en nog eens 10% met hun partner en een of meer kinderen. Verder deelt bijna een kwart een woning met collega's (23%) en ongeveer evenveel wonen samen met andere Polen in een 'Polenhotel', in vakantiebungalows, op een camping en vergelijkbaar (25%). De rest (11%) heeft – meestal samen met andere Polen – onderdak in bijvoorbeeld een caravan, of in een huis of bedrijf dat zij verbouwen.

De respondenten denken ook uiteenlopend over hun huisvesting in Nederland, maar in meerderheid zijn ze er tevreden over. Vooral de Polen die hier al langer wonen en Poolse werknemers die door hun werkgever zijn gehuisvest in gewone woningen, zijn content. Polen die zich ontevreden tonen, zijn meestal ondergebracht in grote complexen of op campings. Toch zijn er ook Polen die het juist op prijs stellen dat ze samen met veel landgenoten wonen.

Te gast in twee Polenhotels

Hoe ziet een 'Polenhotel' eruit? Het aantal bewoners varieert van enkele tientallen tot vele honderden. Meestal hangt bij binnenkomst een bord met – in de Poolse taal – huisregels, brandveiligheidseisen, boetes bij wangedrag, belangrijke noodnummers en werktijden. Ook wordt vermeld welke bewoners wanneer naar Polen zijn. Op de begane grond is vaak een gezamenlijke ontmoetingsruimte. De manier waarop daarvan gebruik wordt gemaakt, verschilt per hotel.

De kamers worden meestal met z'n tweeën of drieën gedeeld. De inrichting van de kamers verschilt, maar vrijwel altijd zijn er katholieke symbolen (kruisbeeld boven de deur, foto van de paus), foto's van familieleden en posters. Opvallend vaak staat de verwarming voluit te gloeien – met de ramen open, of het nu buiten vriest of dat de zon schijnt. Vaak staat de televisie of radio aan, afgestemd op een Poolse zender, of wordt er naar een dvd gekeken. Ook zitten bewoners te internetten of ze spelen op een playstation. Maar naast veel overeenkomsten zijn er ook verschillen tussen Polenhotels. In twee ervan namen we een kijkje.

Zandvoort – brandmelders dicht, nooduitgangen open

Een van de Polenhotels ligt in het centrum van Zandvoort, tegenover het politiebureau en de brandweerkazerne. Je kunt gewoon in- en uitlopen. Het voormalige pension en asielzoekerscentrum telt drie verdiepingen, plus een kelder. Er wonen ruim honderd buitenlandse werknemers, voornamelijk Polen, maar ook een enkele Portugees. Op de begane grond is een gezamenlijke keuken en er staan enkele wasmachines. In principe moet beneden gekookt worden, maar vaak gebeurt dit toch op de kamers, wellicht ook omdat de kooktoestellen in de keuken aan vervanging toe zijn. Er wordt ook niet samen gegeten, maar op de kamers. Die zijn fleurig geveerd door de bewoners. Schoenen worden netjes voor de deur neergezet. Op de gang bevinden zich ook de toiletten en douches. Over de relingen hangen overal handdoeken en wasgoed. Maar de nooduitgangen worden wel vrijgehouden.

Wanneer we een paar maanden later nog eens op bezoek komen, is alles wat rommeliger. In de tussentijd is het kantoor van de locatiemanager, dat voorheen in het hotel gevestigd was, verplaatst naar een andere plek. Kennelijk is er nu minder controle door het personeel. Bovendien zijn er nu, in de zomer, ook meer *jonge* Polen, zoals studenten die twee maanden vakantiewerk komen doen. Opvallend vaak zijn de brandmelders op de kamers met aluminiumfolie dichtgeplakt, want veel Poolse werknemers zijn stevige rokers. Officieel mag op de kamers niet gerookt worden, maar tijdens een bezoek aan een Pools stelletje ligt de tafel vol sigaretten en staat de kamer blauw van de rook. Ook op de gang lopen mensen te roken.

Wateringen – elke dag een Poolse kok

In Wateringen (Westland) staat op een industrieterrein een voormalig kantoorpand dat is omgebouwd tot een hotel voor ruim 300 Polen. Bij binnenkomst zit rechts de receptie, vanwaar de facilitaire locatiemanager toeziet op wie er binnenkomt. Hij is er voor vragen van bewoners en zorgt dat het rustig is. In de hal staan kluisjes waar de werknemers hun (werk)schoenen in stoppen. Ook is er een klein kantoor van het uitzendbureau. Op de benedenverdieping zijn verder een grote eetzaal en een keuken waar een Poolse kok iedere dag kookt. Voor het eten moet €15 per week worden betaald, of je nu wel of niet mee-eet. De eetzaal fungeert tevens als recreatieruimte, met een pooltafel, dartborden, een zithoek met een grote flatscreen-tv en een projectiescherm om gezamenlijk naar sportwedstrijden te kijken. In het weekend worden er discoavonden georganiseerd.

De kamers, verspreid over meerdere verdiepingen, zijn alleen toegankelijk met een digitale sleutel – en alleen daarmee kom je ook binnen op je eigen gang. Elke kamer is voorzien van een douche en toilet. Op de gang zijn aparte ruimtes met wasmachines. De kamers zijn voorzien van stapelbedden. De meeste werknemers werken in de tuinbouw, en dat is op de kamers te zien aan de hoeveelheid planten die er staat. Er is internet, voor € 3,50 per week per kamer.

Nog groter: een heel Polendorp

In Polenhotels zijn soms honderden mensen ondergebracht, maar de huisvesting kan nóg grootschaliger. Een van de grootste uitzendbureaus voor Poolse werknemers, OTTO Workforce, heeft een heel ‘Polendorp’ ingericht op een voormalige militaire basis in Laarbruch, net over de Duitse grens. Met plek voor wel 1.200 mensen heeft het complex iets weg van een heus dorp. Het bestaat uit barakken met veel eenpersoonskamers, maar ook hier trokken Poolse werknemers al snel bij elkaar in. Zodoende kwamen heel wat kamers leeg te staan en kregen andere kamers juist twee bedden. Er is een fitnesscentrum, een internetcafé, een gewoon café, een theater en een winkel met Poolse producten. Zoveel mensen bij elkaar, vaak mannen alleen, dat stelt natuurlijk eisen aan de beheersbaarheid. De heer Evers van OTTO Workforce in Venray: “In al onze huisvesting zorgen we voor een flink stuk recreatie. Daarmee kun je het alcoholgebruik en de stap daarna, de criminaliteit, tegengaan. Wij werken met een systeem met een soort burgemeester en daaronder wethouders, met dan weer een soort deelraden. Dus van alle gebouwen zit iemand in een commissie, die ventileert wat hij wil. En het kan natuurlijk best een keer voorkomen op een zaterdagavond dat er in het café een knokpartij ontstaat. Die mensen worden daar dan op aangesproken, en ja: dat is over de hele breedte. Je moet gewoon goed communiceren en faciliteiten bieden”.

Bij de boer op het erf

Langs de weg van Eersel naar Knegsel (in de Brabantse Kempen) staat een boerderij waar Polen en Duitsers in een schuur en in caravans wonen. De boer neemt ons mee naar de omgebouwde boerenschuur, waarvan de deur niet afgesloten is. In het midden is een grote gezamenlijke woonkamer en keuken, links en rechts zijn de slaapkamers. Per kamer slapen vier tot twaalf Polen, afhankelijk van met hoevelen zij zelf een kamer willen delen. Als we daar aankomen, zijn in de schuur zes Poolse mannen aan het koken en eten. Overal staan blikken bier. De Poolse televisie staat aan en op het internet wordt op Marktplaats gezocht naar een auto. Buiten op het terrein lopen mannen, ze komen naar de schuur omdat zich hier ook de doucheruimte bevindt. Een deel van de mannen verkiest de caravans naast de schuur; daar wonen ze met z’n tweeën per caravan en dat is goedkoper. Volgens de boer is er geen sprake van overlast: “Ze werken de hele dag. En ’s avonds en in het weekend zijn de Polen allemaal vrij rustig. Anders is het ook zo gedaán met de

huisvesting”. Hij controleert streng. Wanneer we buiten een harde stem horen, gaat de boer met- een kijken en steekt een corrigerende vinger omhoog. Ook als de muziek harder wordt, merken we dat de boer er meteen op af gaat.

Zelfstandig wonen: nog zeldzaam

De schaal waarop Polen gehuisvest worden, loopt sterk uiteen. Bij grootschalige onderkomens zitten werknemers van één uitzendbureau in één pand of op hetzelfde terrein. Dit is vooral voordelig voor de logistieke planning, maar houdt ook concurrerende uitzendbureaus op afstand. Bij de grootschalige huisvesting is er vaak een beheerder of locatiemanager aanwezig om alles in goede banen te leiden, te controleren of de bewoners zich aan de huisregels houden, om de veiligheid te bewaken en eventuele overlast binnen de perken te houden. Zoals gezegd worden de kamers vaak met anderen gedeeld: met vrienden, collega's of familieleden. Ook jonge stelletjes delen een kamer. Er wonen wel wat gezinnen, maar niet veel. Ook in woonhuizen zijn Poolse werknemers meestal met enkele landgenoten gehuisvest.

Polen die klussen doen voor particulieren, wonen vaak tijdelijk in het pand dat zij renoveren of opknappen. Zelfstandig woonruimte zoeken en huren, dat doen Poolse werknemers nog weinig. *Als* het gebeurt, is dat meestal omdat ze een gezin (gaan) vormen en een plekje voor zichzelf willen. Tot nu toe is dat vooral in achterstandswijken in grote steden. Uitzendbureaus huisvesten bij voorkeur geen gezinnen: omdat kinderen simpelweg de plek innemen van een werkende Pool, zij naar school moeten en er oppas nodig is. Het brengt te veel regelwerk met zich mee. Gezinnen wordt dan ook geadviseerd zelf woonruimte te zoeken.

Kosten, boetes en bonuspunten

Sommige werkgevers bieden gratis onderdak, maar meestal betalen Poolse werknemers voor hun huisvesting tussen de 40 en 65 euro per week, ofwel zo'n 125 tot 250 euro per maand. Dit is over het algemeen inclusief gas, water en licht. Het type huisvesting – woonhuis, hotel of bungalow – maakt hierbij niet heel veel uit. Naast de vaste prijs kennen de meeste huisvesters een systeem van boetes en/of beloningen. De stookkosten zijn bijvoorbeeld vaak heel hoog in accommodaties voor Polen. Als ze de kachel laten branden terwijl ze aan het werk zijn, kunnen ze een boete krijgen die al gauw € 50 bedraagt. Een brandmelder die afgaat, kan een boete of gele kaart opleveren. Twee gele kaarten is rood en dan wordt de werknemer terug op de bus naar Polen gezet. Maar er worden ook positieve puntensystemen gebruikt. Bij OTTO Workforce krijgen werknemers punten voor goed gedrag, bijvoorbeeld als ze een bepaald aantal uren gewerkt hebben, of al een tijd schade- en boetevrij in een bedrijfsauto rijden. Deze punten kunnen dan ingeruild worden voor huur. Op die manier kunnen ze hun huisvesting terugverdienen.

Overlast, maar niks verkeerd

Als we afgaan op de berichten in de media, zouden Poolse werknemers zich veelvuldig schuldig maken aan dronkenschap, geluidsoverlast en vernielingen. Werkgevers en de politie vinden echter dat het erg meevalt met de overlast. Uitzonderingen daargelaten zijn Polen volgens hen aardige, rustige en nette mensen. En werkgevers nemen preventieve maatregelen: een recreatieaanbod, toezicht en controles, goed communiceren, boetes en beloningen. Wordt er toch geklaagd vanuit de buurt, dan betreft het vooral Polen in gewone huizen die 's morgens vroeg naar het werk gaan en daarvan pas midden in de nacht weer terugkeren. Rini Ruefli, ketenmanager bij de gemeente Rotterdam, zegt hierover: “Als je te veel mensen in een huis stopt, leidt dat al heel gauw tot overlast. Daar hoeven die mensen niets raars voor te doen. Het is een verschil of jij een gezin met twee kinderen naast je hebt wonen of tien Poolse mensen. Die moeten allemaal de trap op en af en die gaan allemaal 's ochtends onder de douche – en die moeten misschien ook nog in diensten werken en om vijf uur al de deur uit. Die hebben dan niet één auto voor de deur, maar rijden met zijn achten rond om een parkeerplek te vinden. Nou, dat soort dingen merk je als je daar naast woont en dat alleen al veroorzaakt overlast, dus zonder dat die mensen iets verkeerd doen”.

Uitbuiting en misbruik

Met enige regelmaat doen zich uitbuitingssituaties voor. Zo worden Polen geworven door malafide uitzendbureaus, die hun dan een contract geven waarin staat dat de huur voor de huisvesting – vaak veel te hoog – automatisch op hun salaris wordt ingehouden. Soms wordt ook geld ingehouden voor een bepaalde winkel of bar in de buurt. Dan zijn ze verplicht daar boodschappen te doen c.q. een pilsje te drinken. En het gebeurt zelfs dat hun paspoort wordt vastgehouden. Die mensen zijn met handen en voeten gebonden aan een bureau of werkgever. Ze betalen vooraf een bedrag en dat krijgen zij pas terug bij hun loon als het werk af is. Gaan ze klagen, dan volgt prompt ontslag. En ook de huisvesting zijn ze dan kwijt, want die is eveneens door de werkgever geregeld. Bovendien zijn er repercussies voor familie of bekenden die uit dezelfde streek in Polen meegekomen zijn: wanneer één van hen klaagt wordt ook de rest ontslagen, of er is een tijdje geen werk voor hen.

Verder zijn er Polen die honderden euro's per maand moeten betalen voor niet meer dan een matras in een kleine ruimte, die ze bovendien moeten delen met flink wat landgenoten. En dan zijn er, vooral bij malafide uitzendbureaus, nog tussenpersonen die misbruik maken van werknemers. Polen komen naar hen toe met een klacht over het werk, maar daar wordt niets mee gedaan. Sterker, er wordt dan gedreigd met terugsturen naar Polen. In dit verband concluderen Rotterdamse onderzoekers: “Het verdient aanbeveling om de arbeidsmigranten los te weken van malafide uitzendbureaus. Polen zouden via vakbonden meer geïnformeerd kunnen worden over hun rechten en plichten in Nederland.” (Gemeente Rotterdam, 2008: 4)

5 Op de arbeidsmarkt: werk in betere banen

Van asperges steken en bollen pellen naar geschoolde banen in de dienstverlening: Poolse werknemers in Nederland lijken aan een opmars bezig. In welke sectoren en functies vinden we hen tegenwoordig zoal? Hoe staat het met hun arbeidsethos – en worden ze wel naar behoren betaald? Klopt het dat ‘ze onze banen inpikken’? En hoe voedt de uitzendbranche de negatieve beeldvorming?

Opkomende elite

‘Ik ben blij dat ik eindelijk iets normaals, iets gewoons over mijn landgenoten kan lezen’, schrijft de Poolse Monika op 30 juli 2008 op de weblog van de NOS. Zij reageert op een bericht van deze omroep over succesvolle Poolse arbeidsmigranten in Nederland. Een groeiend aantal blijkt het zware en slecht betaalde werk achter zich te laten en stroomt nu door naar de betere banen, onder meer in de dienstensector.

De aandacht van de NOS voor deze opkomende ‘elite’ onder de Poolse migranten, is getriggerd door een opmerkelijke actie van het Gemeentelijk Vervoersbedrijf in Amsterdam. Dit GVB heeft 40 buschauffeurs uit Polen laten overkomen die snel een gat in de dienstregeling moeten gaan vullen. Wegens groot onderhoud ligt de metro tussen Amsterdam CS en Amsterdam Amstel namelijk zeven weken stil – en het GVB heeft in de drukke zomermaanden te weinig eigen chauffeurs beschikbaar om de metropassagiers tijdelijk met bussen op die route te vervoeren. De Poolse buschauffeurs bedienen enkel deze extra lijn en dat gaat goed, ondanks het taalprobleem. Veel verder dan ‘goedmiddag, één zone, twee zone, drie zone?’ komen zij nog niet, maar voor het manoeuvreren van een bus door de Amsterdamse binnenstad draaien zij hun hand niet om – al is het wel oppassen geblazen met ‘die levensgevaarlijke fietsers’. Voor het overige verschilt Amsterdam niet zo veel van Warschau, menen zij.

‘We willen ze niet kwijt’

De oplossing voor het personeelstekort bij het Amsterdamse vervoersbedrijf illustreert volgens de NOS de verbeterde positie van een groeiend aantal Polen op de Nederlandse arbeidsmarkt. Immers: de 40 chauffeurs, allen gediplomeerd, verdienen goed bij een bonafide werkgever die de regels voor het tewerkstellen van arbeidsmigranten correct naleeft. Ook de (kleine) zelfstandigen

lijkt het voor de wind te gaan. Het ‘bussie vol met Polen’ is geen aftands barrel meer uit het voormalige Oostblok; niet zelden rijdt men tegenwoordig in een nieuwe Mercedesbus voor.

Tegelijkertijd signaleert de NOS op haar weblog ook een verontrustende tendens: de toestroom van tijdelijke arbeidsmigranten uit Polen stabiliseert. Of beter gezegd: *stagneert*. Door het aantrekken van de economie in hun thuisland zou het pendelverkeer met Nederland wel eens helemaal kunnen opdrogen. Om die reden zouden Poolse arbeidskrachten nu door werkgeversorganisaties, uitzendbureaus en de agrarische sector ‘omarmd en in de harten gesloten worden’, want ‘we willen de Polen niet meer kwijt’.

Niettemin zorgt de slotzin van het NOS-item voor een dissonant in de euforie: ‘Het aantal klachten over uitbuiting door malafide uitzendbureaus, lage lonen en gebrekkige huisvesting blijft nog onveranderd hoog.’ Want ook al lijkt het met steeds meer Polen beter te gaan op de Nederlandse arbeidsmarkt, met hun werkomstandigheden is het in het algemeen nog altijd treurig gesteld, zo wil het beeld. Op de negatieve publiciteit en beeldvorming komen we later in dit hoofdstuk nog terug.

Harde werkers, lage lonen – en onderbetaald?

Poolse arbeidsmigranten hebben in Nederland van meet af aan te boek gestaan als harde werkers. Ze zijn flexibel, melden zich bijna nooit ziek, schermen niet met de Arbo-wet als ze een keer iets zwaars moeten tillen, en de werkgever kan altijd van hen op aan als het druk is. Moet er 15 uur per dag gewerkt worden om een klus te klaren, dan *doen* ze dat – en zonder morren. Nederlandse werkgevers roemen hun werklust. Deze ideale arbeidskrachten willen niets liever dan lang werken om méér te verdienen. Een werkgever die strikt de hand houdt aan een 40-urige werkweek loopt daarom het risico dat de Poolse werkers omzien naar een andere baas, die wél de hand licht met de Arbeidstijdenwet. De werkgevers die wij spraken, vertelden dat zij Polen eerder moeten afremmen dan opjutten om hen tegen zichzelf in bescherming te nemen.

Dubbel en dwars

Daarnaast kleeft Polen de reputatie aan dat ze vaak ook nog goedkoper zijn dan Nederlandse werknemers. En dat riekt naar onderbetaling. Onderbetaling komt vooral voor in sectoren met veel kleine bedrijven waar handmatige arbeid wordt verricht, relatief het vaakst in de land- en tuinbouw, de bouw en de vis- en vleesverwerkende sector (Van den Berg, Brukman & Van Rij, 2008). Maar van werkgevers die in deze sectoren hun Poolse werknemers wél een CAO-conform uurloon betalen, horen wij dat zij ook dán vaak goedkoper uit zijn met Polen – omdat die tijdelijk bij hen werken en niet doorstromen naar hogere loonschalen, zoals Nederlanders. Bovendien werken ze hard voor het minimumloon. Door hun hoge productiviteit zijn ze hun salaris dubbel en dwars waard. En dat kan hen voor hun werkgever naar verhouding nog goedkoper maken.

Gelijk loon voor gelijk werk?

Volgens cijfers van Eurostat bedroeg het wettelijk minimumloon in Polen in januari 2007 € 246. Dat was vijf keer zo laag als in Nederland (€ 1301). Relevant, want 'gelijk loon voor gelijk werk' is een kernelement in het Nederlandse overheidsbeleid: arbeidsmigranten behoren hetzelfde loon te verdienen als hun Nederlandse collega's. Sinds mei 2007 heeft de Arbeidsinspectie een meldpunt waar sociale partners misstanden kunnen melden. Tot begin 2008 zijn er 61 meldingen geregistreerd (Van den Berg, Brukman & Van Rij, 2008). Het netto maandinkomen is mede afhankelijk van de vraag of de werkgever hierop woonkosten inhoudt. Van de geënquêteerde Polen hebben degenen met een eigen koopwoning het hoogste inkomen, maar daar zijn de woonlasten nog niet vanaf. Onder de huurders is het inkomen het laagst bij diegenen van wie de huur direct van het loon wordt ingehouden. Maar uiteindelijk zijn ze financieel beter af dan de andere huurders, want hun loon exclusief de ingehouden huur is bijna 200 euro hoger dan het maandloon verminderd met de huur van degenen die zelf de huur betalen.

Zelfde functieniveau, lager inkomen

Het opleidingsniveau van Poolse arbeidsmigranten is vergelijkbaar met dat van autochtone Nederlanders. (Dit blijkt uit analyse van gegevens over in Nederland geregistreerde Polen.) Ook werken zij in vergelijkbare sectoren en op dezelfde functieniveaus als autochtonen. Hun jaarinkomen ligt echter bijna 5.000 euro lager dan dat van autochtonen. Wel is het wat hoger dan bij niet-westerse allochtonen (De Boom e.a., 2008)

Van seizoensarbeid tot geschoold werk

In de beginjaren – toen Polen nog op een toeristenvisum Nederland binnenkwamen maar die vrije toegang niet voor vakantie benutten – ging het hen vooral om seizoensarbeid. Tuinders in de Brabantse Kempen herinneren zich dat zij tien jaar geleden regelmatig Polen aan de deur kregen met de vraag of er werk voor hen was: “Ineens stonden ze dan bij je in de achtertuin.” Een aantal van die pioniers komt nog elk jaar terug om de tuinders als seizoensarbeider door de extreem

drukke oogsttijd heen te helpen. Of ze zoeken voor hen in Polen naar geschikte arbeidskrachten: “Het voordeel is dat zij weten wat voor mensen wij zoeken, en dat zijn niet de alcoholisten die aan de deur komen omdat ze ergens anders ontslagen zijn.” Een verschil met toen is dat zij nu legaal tewerkgesteld kunnen worden. Toen, dat wil zeggen tussen januari 1995 en maart 2000, vormden de Polen met bijna 2.500 man de grootste groep illegaal tewerkgestelde arbeidskrachten die de Arbeidsinspectie aantrof. Bijna de helft (44%) werkte in de tuinbouw (Hoogteijling, 2002). Tot op de dag van vandaag roept dat het beeld op van de illegale aspergestekers en bollenpellers.

Beroep, soort werk en werktijden

Volgens onze enquête werken Polen in Nederland doorgaans op hetzelfde niveau als in het land van herkomst, of één treetje lager. Er zijn ook Polen die in Nederland carrière maken, of die thuis zonder baan zaten en nu wél werk hebben. Opvallend veel Polen hebben in Nederland geen vaste baan, en zij maken vaak lange dagen. Het aantal uren dat degenen met een baan of een eigen bedrijf werken, varieert van 10 tot 90 uur per week. Gemiddeld werken zij 41,6 uur per week, en ruim één op de drie draait meer dan 40 uur per week.

Maar de Polen verrichten in ons land zeker niet alleen seizoensarbeid. Steeds vaker hebben zij vast werk gekregen, bijvoorbeeld in fabrieken waar ze worden ingezet voor productie, recycling of de logistiek. Of ze werken in sectoren als de metaal, de bouw, de schoonmaak en het transport. Naast dit ongeschoolde werk voorzien Polen ook in de vraag naar geschoolde vakkrachten: lasers, stukadoors, rietdekkers, bankwerkers, sloopstimmermannen en zo meer. De opkomst van uitzendbureaus die zich toeleggen op het bemiddelen van Polen voor de Nederlandse arbeidsmarkt, heeft er bovendien toe bijgedragen dat velen in Nederland het werk doen waarvoor ze in het land van herkomst zijn opgeleid, zoals de buschauffeurs in Amsterdam. Zulke bureaus zijn er in heel Polen. Ze werven zelf actief onder werknemers die over de gewenste kwalificaties beschikken. Zo hebben ook de hoger opgeleiden inmiddels hun weg op de Nederlandse arbeidsmarkt gevonden, waar zij nog altijd veel meer kunnen verdienen dan in eigen land. Daarnaast vertoont het aantal Poolse ondernemers in Nederland, vooral de zelfstandigen zonder personeel (ZZP'ers), een continue groei. Het aantal startende Poolse ondernemers dat is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel, steeg van 190 in 2003 naar 3.347 in 2006. Op 1 januari 2007 waren het er al meer dan 7.000, waarvan bijna 60% in de bouwsector – ofwel krap 4% van alle ondernemers in die sector. In meerderheid gaat het om Zelfstandigen Zonder Personeel (ZZP'ers).

Deze ZZP'ers hoeven zich overigens niet per se in Nederland in te schrijven om hier te mogen werken: een inschrijving in hun thuisland volstaat, en dat schijnt vooral in de bouw ook praktisch te zijn. Er komen echter steeds meer signalen van Polen die zich ten onrechte als ZZP'er beschouwen.

Opleidingsniveau van de migranten

Sommige Polen die meededen aan onze enquête hebben na de basisschool geen diploma behaald, terwijl anderen de universiteit afrondden. Uit de enquête blijkt *niet* dat Poolse migranten in Nederland vaak ongeschoold of laagopgeleid zijn. Weliswaar is het aandeel hoger opgeleiden kleiner dan onder degenen die vóór 2000 naar Nederland kwamen, maar ook nu komen hoger opgeleide Polen naar Nederland. Opvallend is de trend dat verhoudingsgewijs steeds meer Polen een middelbare beroepsopleiding hebben.

Pikken de Polen onze banen in?

Poolse migranten die de Nederlandse arbeidsmarkt overspoelen om de laagbetaalde arbeidsplaatsen voor de neus van Nederlandse werknemers en werkzoekenden weg te kapen... Dat schrikbeeld beheerste jarenlang de discussie over het volledig openstellen van de grenzen voor 'MOE-landers' (mensen uit de landen van Midden- en Oost-Europa). En inderdaad, zo concluderen onderzoekers van Regioplan: (huis)vrouwen en scholieren zijn bijvoorbeeld grotendeels verdrongen uit de bloemen- en plantensector en de champignonteelt. Echter, zo betogen de onderzoekers ook: werkgevers zijn over het algemeen heel blij met de komst van MOE-landers. Dit geldt vooral voor de branches en bedrijven met vacatures in lagere uitvoerende functies met een lage beloning. Kortom, het werk waarvoor moeilijk binnenlandse arbeidskrachten te vinden zijn.

De verdringing van Nederlandse door Poolse werknemers op de Nederlandse arbeidsmarkt lijkt beperkt (Van den Berg, Brukman & Van Rij, 2008). Veel stelliger drukt directeur Van Heugten van detacheringsbureau MetaalFlex zich uit. Volgens hem is het onmiskenbaar dat de Nederlandse economie tegenwoordig voor een belangrijk deel op Poolse arbeidskrachten draait. Hij kan er daarom met zijn verstand niet bij dat er in Nederland zo weinig waardering voor deze mensen bestaat. "Hier werken 200.000 Polen, en daar schoppen we allemaal tegenaan. Maar wat hebben die mensen verkeerd gedaan? Die komen hier werken. Pikken zij onze banen in? Nee, omdat deze mensen bereid zijn in de weekends en de avonden overuren te maken, en het werk

te doen wat Nederlanders niet meer kunnen of willen doen, kan onze economie blijven draaien. Zelf heb ik 400 mensen uitstaan in de industrie. Als die 400 mensen morgen naar huis gaan, dan durf ik te stellen dat in deze streek misschien ook wel 200 Nederlanders naar huis kunnen. Want je hebt een heftruckchauffeur nodig, je hebt een schoonmaker nodig, et cetera. Als wij de Polen niet hadden, was hier nog veel meer industrie weggevloeid. Dus realiseer je wel: de Polen weg, dan de Nederlanders ook weg.”

Baat bij een negatief beeld

De krapte op de arbeidsmarkt gaf uiteindelijk in 2007 de doorslag: de politiek besloot de opheffing van alle belemmeringen voor het vrije verkeer van personen uit de nieuwe EU-lidstaten niet nóg langer uit te stellen. De discussie die hieraan voorafging, beperkte zich niet tot de vrees voor banenverlies. In één moeite door werden steeds meer facetten van het verblijf van vooral Polen geproblematiseerd. De ervaringen die eerder waren opgedaan met mediterrane gastarbeiders dienden hierbij tot leidraad om een nieuwe toestroom te voorkomen.

De radicale ommekeer in de beeldvorming waarmee deze discussie gepaard ging, was voor de Polen die al een beetje in Nederland ‘gevestigd’ waren een pijnlijke ervaring. Zij menen dat er over hun hoofden heen belangenpolitiek is gevoerd, waarbij de nadruk eenzijdig op de schaduwzijden van hun migratie kwam te liggen. Een Poolse vrouw verzekert ons dat de media bij dit proces als spreekbuis hebben gefungeerd voor organisaties die er belang bij hadden de Poolse arbeidsmigranten in een vals daglicht te plaatsen. Vakbonden, uitzendbureaus en niet te vergeten de gemeentebesturen maken volgens haar op oneigenlijke gronden ‘veel tamtam’ over problemen in oude stadsbuurten waar veel Polen wonen. “Ik ben een keer betrokken geweest bij de voorbereidingen van een televisieprogramma – totdat bleek wat de bedoeling was. Ze wilden laten zien dat Poolse arbeiders met z’n dertigen op een kamer wonen en daar veel overlast veroorzaken. En ze zijn echt met de camera op jacht gegaan om zulke kamers te vinden. Toen die er niet bleken te zijn, hebben ze besloten om dan maar manipulerend te filmen. Want de strekking van het programma moest zijn dat het allemaal schandalig was. Ik vond het vreselijk.”

Deining in de uitzendbranche

De commotie over het verdringen van Nederlandse werknemers door Polen, ebde weg door de krapte op de arbeidsmarkt. Voor talloze bedrijven werd het vaste prik om Polen in te huren voor vacatures die niet snel genoeg vervuld kunnen worden. Maar deze oplossing is nog steeds met veel negatieve publiciteit omgeven. En die wordt de laatste tijd vooral gevoed door een 'spraakmakend' deel van de uitzendbranche. Dat laat geen gelegenheid onbenut om de aandacht te vestigen op de uitbuitingspraktijken waar een groot deel van de Poolse arbeidskrachten in Nederland onder gebukt zou gaan. Hoe komt dat?

Sinds in 1999 de vergunningsplicht voor uitzendbureaus is afgeschaft, kunnen ook koppelbazen zich tooien met het predikaat 'uitzendbureau'. Dit tot grote woede van de gevestigde uitzendbureaus die net van hun eigen negatieve imago af zijn. De koppelbazen bemiddelen met name illegale gastarbeiders voor zwartwerk. En dat is door de grote vraag naar tijdelijke en goedkope arbeidskrachten (en met de geringe pakkans) een uitzonderlijk renderende bedrijvigheid geworden, die een aanwassende stroom migranten aantrekt. Daarnaast wordt door nieuwelingen in het uitzendwezen nóg een loot aan de branche toegevoegd: Poolse arbeiders naar Nederland halen.

Polen met Duitse pas: een succes-story

Een slimme ondernemer komt in 1999 ter ore dat er in Polen gebieden zijn (zoals Silezië) waar Polen met een Duits paspoort wonen die legaal in Nederland mogen werken. En dát terwijl er in Nederlandse fabrieken een grote vraag is naar flexibel productiepersoneel waarvoor moeilijk binnenlandse arbeidskrachten te vinden zijn: groenten, fruit, vlees of vis verpakken, dozen van stickers voorzien, bloemen binden, en zo meer. De ondernemer gaat op verkenning uit in Polen en laat bij wijze van proef zes Polen, "die echt geen woord over de grens spraken", naar Nederland overkomen. "Dat is een succes-story geworden. Die mensen zijn harde werkers, die willen vooruit. Dat wist ik, ik had mij erin verdiept. Dus: deze mensen naar je toe halen, ze aan je binden door goed voor ze te zijn, zodat je continuïteit krijgt... Wel commercieel natuurlijk. Ik kan niet iedereen een directeurssalaris geven. Maar wel een salaris waarmee ik mij moreel kan verantwoorden als daar vragen over komen. Zo doe ik het. Nou, mijn formule bestaat al negen jaar, die is goed gebleken. Sterker nog, ik durf te beweren dat die al 100 keer gekopieerd is omdat ie zo goed is."

Het duurt niet lang of er duiken ook koppelbazen op dit gat in de markt, die volgens hun eigen formule te werk gaan. Dat genereert een hoop negatieve publiciteit over Polen die door uitzendbureaus op allerlei manieren worden beduvelde en uitgebuit. In 2004 is een aantal directeuren van uitzendbureaus die zichzelf niet in deze praktijken herkennen, alle negatieve publiciteit goed zat. Zij slaan de handen ineen om tegenwicht te bieden tegen de malafide uitzendbureaus. Met de oprichting van de Vereniging Internationale Arbeidsbemiddelaars (VIA) willen zij de belangen behartigen van 'de specialisten' op dit terrein: bonafide uitzendbureaus die als zodanig minimaal twee jaar actief zijn en minimaal 65 procent van hun omzet met buitenlandse werknemers realiseren.

Reputatie schoongewassen

Als eerste daad richt de VIA een meldpunt op voor misstanden en overtredingen. Hier kunnen uitzendbureaus en buitenlandse werknemers met al hun klachten terecht. Serieuze klachten worden doorgespeeld aan de geëigende instanties (FIOD, Arbeidsinspectie, SNCU) in de hoop de pakkans voor oneerlijke concurrenten te vergroten. Daarnaast spant de VIA zich in om de eigen branche op een meer professionele leest te schoeien. Wie als VIA-lid buitenlandse werknemers naar Nederland haalt is niet alleen gehouden aan de CAO voor uitzendkrachten, maar moet ook voldoen aan de eisen van het keurmerk *European Legal Labour Certificate*. Die hebben onder meer betrekking op de huisvesting, de ziektekostenverzekering, sociale en medische begeleiding, het vervoer van en naar het werk, de beschikbaarheid van tolken en een telefonische helpdesk voor werknemers en anderen gedurende 24 uur per dag.

Malafide bemiddelaars

Door zichzelf strenge normen op te leggen en deze in de publiciteit bij voortduring af te zetten tegen de praktijken van beunhazen, zijn de VIA-leden erin geslaagd de eigen reputatie schoon te wassen. Zodoende worden tegenwoordig in de media alle misstanden in de arbeidsbemiddeling van Polen als vanzelfsprekend herleid tot 'malafide uitzendbureaus'. Daarnaast hebben de VIA-leden aansluiting gevonden bij de gevestigde brancheverenigingen die gezamenlijk de strijd aanbinden tegen de oneerlijke concurrentie van malafide bemiddelaars.

Maar die kwaadwilligen lijken hun greep op Poolse werknemers te verliezen. Weliswaar blijkt uit onderzoek van Research voor Beleid (2008) dat Polen nog steeds de grootste groep vormen onder hen die in handen vallen van malafide uitzendbureaus. Maar uit dit onderzoek valt ook op te maken dat Polen (en andere MOE-landers) steeds beter de weg naar de bonafide uitzendbureaus weten te vinden. Zij horen van landgenoten dat die 'beter betalen en betere randvoorwaarden bieden'. Ook raken zij steeds beter op de hoogte van hun mogelijkheden en hun rechten op de Nederlandse arbeidsmarkt.

Vreemd land, vreemde taal – dus even acclimatiseren

Uitzendbureaus met het keurmerk *European Legal Labour Certificate* hebben doorgaans mensen in dienst die de moedertaal van de arbeidsmigrant spreken, en die zorgdragen voor een goede opvang en begeleiding tijdens het verblijf in Nederland. Een Poolse intercedente vertelt wat dit zoal inhoudt. "De mensen komen hier meestal aan in het weekend. Dan schrijven wij ze in, geven wat algemene informatie en verdelen ze over onze huizen, waar ze een boekje krijgen met de huisregels. Nu zijn ze wel vaak moe van de lange reis en ook zenuwachtig, want ja: vreemd land, vreemde taal. Dus we laten ze even acclimatiseren. Later bellen we dan op om hen te informeren over de klant, wat ze daar precies gaan doen, en we geven werkinstructies. Vanaf maandag gaan ze dan aan het werk. Dan komt een busje hen ophalen. Wij moeten ervoor zorgen dat alles goed wordt geregeld, dat de mensen zich op hun gemak voelen. Als zij ziek zijn, zorgen wij ervoor dat ze met een huisarts in contact komen. Of wij helpen hen bij het invullen van de papieren, voor een zorgverzekering of het openen van een bankrekening. En wij bezoeken de huizen om te zien of daar alles in orde is. Maar ook als er klachten zijn over de arbeidsomstandigheden, dan zijn wij voor hen het eerste contact. Vrouwen klagen bijvoorbeeld dat het werk te zwaar is, de mannen klagen doorgaans als zij te koud of te nat worden tijdens het werk. Wij als intercedent gaan dan overleggen met de planning, of wij zetten de uitzendkracht op een andere baan. Soms gaan we ook naar de klant zelf toe voor een gesprek. En dat heeft meestal wel effect."

De kosten die aan dit alles zijn verbonden rekent het uitzendbureau dóór aan de klant óf – wat vaker voorkomt – het houdt ze in op het loon van de werknemer. De VIA, die de gecertificeerde uitzendbureaus elk halfjaar op 'goed werkgeverschap' laat controleren door een externe organisatie, ziet erop toe dat er niet méér op het loon wordt ingehouden dan de kostprijs van deze dienstverlening.

6 Gezin, school, sociaal verkeer en vrije tijd

Dat veel Polen van plan zijn slechts tijdelijk hier te blijven, is af te lezen aan het grote aantal eenpersoons huishoudens: partner en kroost komen meestal niet mee. Toch wonen er zo'n 8.000 leerplichtige Poolse kinderen in ons land. Hoe doen zij het op school? Met wie gaan de ouders om, alleen met andere Polen? En hoe besteden de migranten – voorzover beschikbaar – hun vrije tijd?

Gericht op terugkeer – min of méér

Veel Polen die naar Nederland komen, laten hun gezin achter in het vaderland. Maar ook zijn er die hun partner en kinderen wel meenemen, of in Nederland een gezin stichten. Soms wonen vrij veel Poolse gezinnen bij elkaar in de buurt, terwijl elders in Nederland juist veel ongehuwde Polen wonen.

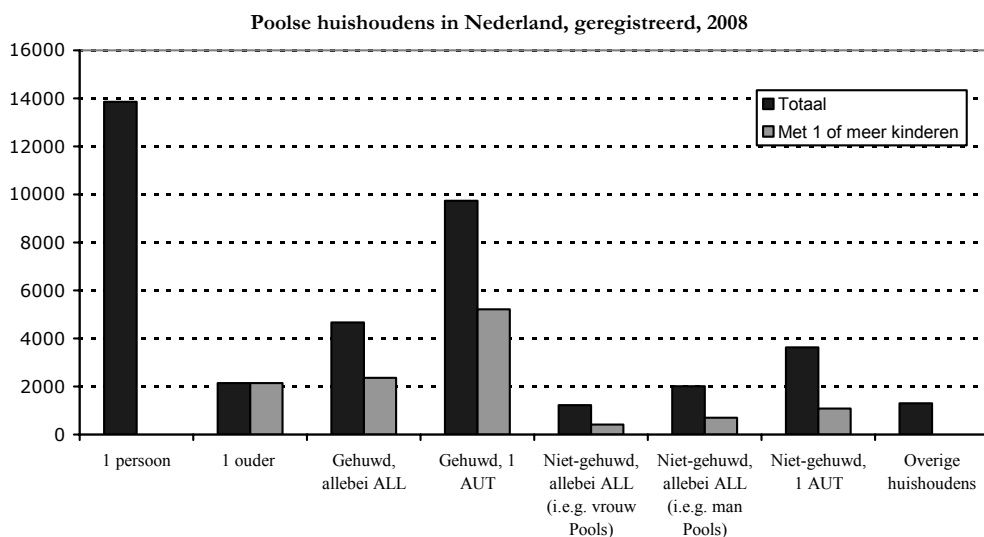
Illustratief hiervoor zijn twee Rotterdamse buurten: Oud Mathenesse en de Tarwewijk. In Oud Mathenesse, zo blijkt uit een enquête van de gemeente Rotterdam (2008) onder Poolse bewoners, zijn merendeels wat oudere en lager opgeleide Polen gehuisvest, die vaak een sterke band hebben met hun thuisland. Bijna de helft heeft een gezin. De meesten laten hun gezin echter niet naar Nederland komen, omdat ze niet veel later weer terug willen naar hun eigen land. De Polen in de Tarwewijk zijn wat jonger, hoger opgeleid en vrijgezel – en ze zijn minder gericht op terugkeer naar hun herkomstland.

Multicultureel gezin

Deze variatie zien we ook terug in de landelijke cijfers over in Nederland woonachtige Polen. Dat willen zeggen: mensen die zelf in Polen zijn geboren (eerste generatie) en in Nederland geboren kinderen van Poolse ouders (tweede generatie).¹ Volgens de CBS-cijfers van 2008 zijn deze officieel geregistreerde Polen verdeeld over zo'n 37.000 huishoudens, waarvan circa 11.000 met een of meer thuiswonende kinderen. Die kinderen wonen soms in eenoudergezinnen, wat vaker

¹ Preciezer gezegd bestaat de tweede generatie Polen uit: in Nederland geboren kinderen wier beide ouders in Polen zijn geboren; kinderen van een Poolse en een autochtone Nederlandse ouder; kinderen van een Poolse moeder en een vader uit een ander land (of een onbekende vader).

bij samenwonende ouders en nog veel vaker bij hun gehuwde ouders. Vaak is een van hun ouders Pools, en is de andere ouder autochtoon Nederlands of van een andere niet-Poolse etniciteit. Met andere woorden: verhoudingsgewijs veel van de Poolse kinderen die in Nederland wonen, groeien op in een multicultureel gezin.

Partners en kroost – hier én daar

Driekwart van de Polen die we enquêteerden heeft een partner (42% gehuwd, 34% ongehuwd). In de meeste gevallen is de partner geboren in Polen (82% van degenen met een partner), in de andere gevallen meestal in Nederland (14%). Ook al heeft de meerderheid de partner niet meegenomen naar Nederland, een forse minderheid woont hier wel met zijn of haar levensgezel (33% van de hele groep).

Bijna de helft van de geënquêteerde Polen heeft kinderen (45%), uiteenlopend van één tot vijf (gemiddeld 1.8). Meestal wonen die kinderen – van klein tot groot – in Polen. De meeste onder-vraagden die met de partner in Nederland wonen hebben géén kinderen, of deze bleven in Polen. In totaal 10% woont in Nederland met de partner én een of meer kinderen. Van de in totaal 123 kinderen van de respondenten wonen er 26 in Nederland (21%).

Kinderen van de rekening

Volgens het RISBO, een onderzoeksinstituut van de Erasmus Universiteit in Rotterdam, zijn kinderen vaak de dupe van de Poolse arbeidsmigratie. 'In het geval van gezinnen komen vaak één of beide ouders naar Nederland terwijl de kinderen achterblijven.' (De Boom e.a., 2008: 128). Een reportage over Poolse 'eurowezen' van Ekke Overbeek in Trouw (13-09-2008) meldt: 'Duizenden Poolse kinderen worden in de steek gelaten door ouders die in West-Europa gaan werken. Zij belanden bij familie of in tehuizen.' Trouw meldt verder dat volgens het Poolse ministerie van Onderwijs bijna 60.000 kinderen zonder vader of moeder opgroeien omdat die in het buitenland verblijven. De Stichting voor Europees Recht in Warschau schat zelfs dat kinderen van 110.000 gezinnen in de problemen zijn gekomen omdat een of beide ouders vertrokken zijn.

Wat de wérkelijke cijfers zijn, moeten we in het midden laten. Maar dat Poolse ouders migreren en hun kinderen aan hun lot overlaten, wordt bevestigd tijdens ons bezoek in mei 2008 aan een meisjestehuis in de buurt van Warschau. De directeur, die hier al decennialang de scepter zwaait, heeft de afgelopen jaren de gevolgen van de toegenomen migratie aan den lijve ervaren. Officieel is er plaats voor 40 meisjes, maar er zijn er nu 49 gehuisvest. Van collega's in andere delen van Polen hoort de directeur soortgelijke berichten.

We spreken met een 15-jarig meisje wier ouders naar Engeland zijn vertrokken zonder zich verder om hun achtergelaten dochter te bekommeren. En met een 14-jarig meisje dat wél met haar vader meeding, maar haar draai niet kon vinden en totaal gedesillustioneerd terugkeerde naar Polen om daar in het tehuis geplaatst te worden. De directeur vertelt verder van twee meiden die onlangs het tehuis hebben verlaten en nu in de nabije omgeving wonen. Zij waren in het tehuis geplaatst nadat hun ouders naar Italië waren vertrokken om daar te gaan werken; de dochters werden bij oma achtergelaten, maar die kon het niet aan.

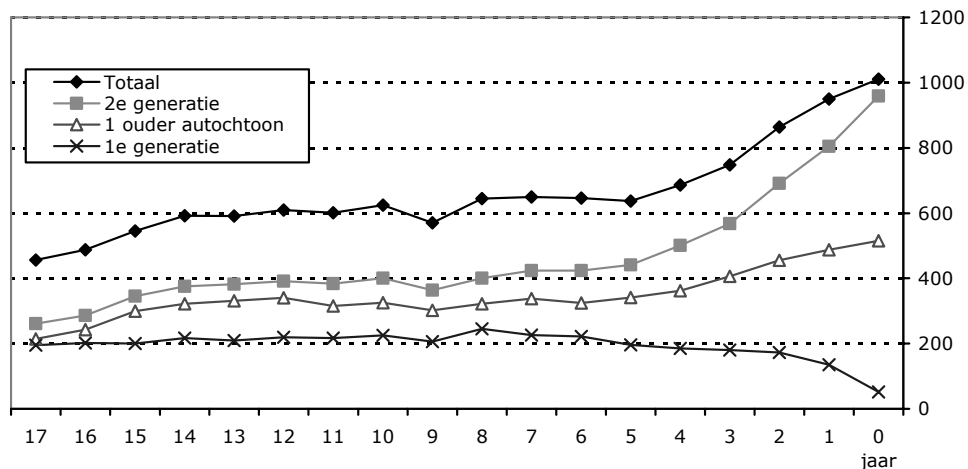
Poolse kinderen op school

Van de 26 in Nederland wonende kinderen van respondenten zijn er 16 leerplichtig (4 – 17 jaar) en die gaan hier ook allemaal naar school. Omgerekend komt dat neer op één leerplichtig kind per Poolse respondent. Met een simpele rekensom zou dat op een geschat totaal van 150.000 Polen in ons land (zie hoofdstuk 3) neerkomen op 15.000 leerplichtigen. Dat is echter te kort door de bocht, al was het maar omdat de meeste Poolse kinderen in Nederland bij twee ouders wonen en

de kinderen zelf ook bij die 150.000 Polen worden meegeteld. Gaan we ervan uit dat in Nederland wonende Poolse kinderen in de leerplichtige leeftijd ook allemaal geregistreerd staan – en het is aannemelijk dat dit vrijwel altijd het geval is – dan komen we op ruim 8.000 kinderen. Daarvan zouden er ongeveer 5.500 naar de basisschool moeten gaan.

Dat zijn er heel wat meer dan in een verkennend onderzoek van onderwijssocioloog Jungbluth (2008) naar voren komen. In dat onderzoek werd een internetenquête gehouden onder 98 basisscholen met een of meer leerlingen uit de zogeheten MOE-landen (Midden- en Oost-Europese landen). Op 84 van die scholen zaten 244 Poolse leerlingen; op sommige scholen maar één of een paar, op andere tien of meer. Ongeveer de helft van deze leerlingen was op vier- of vijfjarige leeftijd naar Nederland gekomen, maar er waren er ook die pas tegen het eind van de basisschool arriveerden. Volgens Jungbluth spreken overigens veel Poolse leerlingen bij aanvang slecht of zelfs helemaal geen Nederlands. Soortgelijke signalen komen van andere onderzoekers. Zo stellen De Boom e.a. (2008) dat een toenemend aantal Poolse kinderen instroomt op Nederlandse scholen die in achterstandswijken staan. De kinderen zouden niet of nauwelijks Nederlands spreken, en daarmee de toch al overbelaste scholen nog eens extra belasten.

Poolse kinderen in Nederland, geregistreerd, 2008

Minder taalproblemen

Hoe komt het nu dat er zoveel meer Poolse kinderen in Nederland naar de basisschool gaan dan uit het onderzoek van Jungbluth naar voren komt? Is het misschien omdat zij niet zo opvallen – bijvoorbeeld omdat zij, zoals Jungbluth óók constateert, hun taalachterstand vaak snel weten in te halen? Een blik op CBS-cijfers bevestigt de forse toename van het aantal Poolse kinderen in Nederland in de afgelopen jaren (zie hoofdstuk 3). De meest recente cijfers wijzen bovendien uit dat er steeds meer Poolse kinderen van de tweede generatie zijn. Tel daarbij op dat zij vaak

een Poolse én een autochtone ouder hebben, en het is aannemelijk dat zij over het geheel genomen minder problemen met de Nederlandse taal hebben dan de genoemde studies suggereren. Tegelijkertijd is het wel zo dat er nog steeds (wellicht ook steeds méér) Poolse kinderen in het basisonderwijs terechtkomen die bij aanvang de Nederlandse taal nog niet (voldoende) machtig zijn, omdat zij de eerste jaren nog in Polen woonden.

Poolse scholieren in Rotterdam

Op 9 januari 2008 brengen we een bezoek aan De Kameleon in Rotterdam en spreken daar met docent Van den Berg. Ten tijde van ons bezoek zitten er 20 Poolse kinderen op De Kameleon, op een totaal van 210. Er is een aparte schakelklas voor nieuwkomers. “Hierin zitten kinderen van zes tot twaalf jaar. Onder de zes jaar komen ze in de (gewone) kleuterklas terecht. Ze stromen tussentijds in en uit, gaan door naar het gewone basisonderwijs.

Het hele schakelprogramma duurt een jaar. Om deel te nemen mogen kinderen niet langer dan een jaar in Nederland wonen, dus bij aankomst in Nederland moeten ze gelijk aangemeld worden. Na een jaar hebben ze voldoende basis om de taal te begrijpen.”

“Niemand had verwacht dat er zoveel Poolse kinderen bij zouden komen. Ze stonden aan het begin van het schooljaar gewoon op de stoep. Vaak komen ze met complete gezinnen hier naartoe en willen hier blijven. De vaders werken vaak in de bouw, in de kassen of in de havens. Sommige moeders werken in de schoonmaak. Maar niet alle moeders hebben werk, want ze moeten voor de kinderen zorgen. Poolse ouders komen geregeld hun kinderen brengen en vragen dan hoe het gaat. Ze kunnen ook met Duits uit de voeten, dus dat spreek ik met hen. Ze zijn wel geïnteresseerd en betrokken, maar lopen de deur niet plat.”

“Met Poolse kinderen heb ik eigenlijk helemaal geen problemen: ze willen graag de taal leren, ze zijn gemotiveerd. Ze gaan ook goed met elkaar en met andere kinderen om. Ze hebben ook al een behoorlijk rekenniveau. Dus ik heb daar geen slechte ervaringen mee. Eén Poolse jongen zit nu in een extra schakelklas van de brugklas, waar hij taalonderwijs krijgt. Dat gaat heel goed. Een andere jongen is inmiddels doorgestroomd naar de Havo. Dus tot nu toe doen ze het goed. Het gebeurt wel dat kinderen halverwege weer teruggaan naar hun land, maar dat is bij Poolse kinderen nog niet gebeurd.”

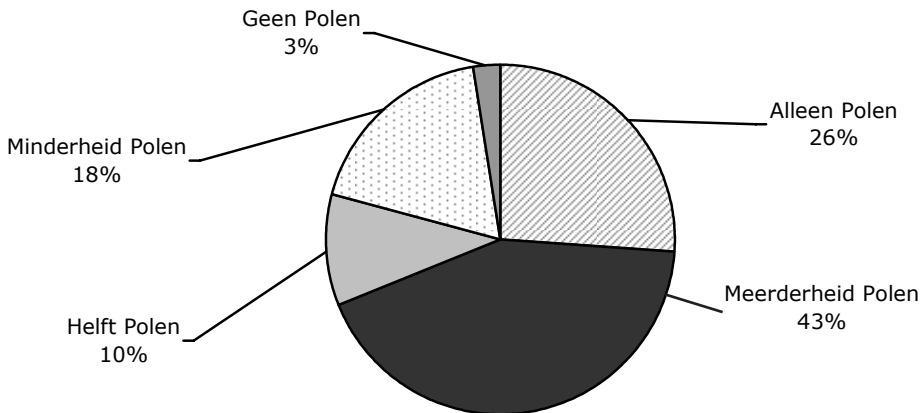
Sociale relaties: vaak met andere Polen

In het sociale verkeer is een onderscheid zichtbaar tussen de *tijdelijke* arbeidsmigranten en de Polen die al langer in Nederland zijn, of die zich hier permanent gevestigd hebben. Deze laatsten beheersen vaak de Nederlandse taal en trekken op met de autochtone bevolking: collega's, burens, vrienden, familieleden. Migranten van vóór de val van de Berlijnse Muur trekken niet echt veel op met Polen die de laatste jaren naar Nederland zijn gekomen (vergelijk: Grzymala-Kazlowska, 2005).

Poolse 'oudkomers' wonen hier veel vaker met hun partner en/of kinderen, waardoor hun sociale contacten in Nederland zich meer binnen de familiesfeer afspelen. Poolse arbeidsmigranten van de nieuwste generatie hebben vooral contact met elkaar, omdat ze veel met Poolse collega's werken en vaak ook bij elkaar in de buurt of op dezelfde locatie wonen. Uitzendbureaus houden bij het huisvesten rekening met vanuit Polen bestaande sociale relaties van hun werknemers – niet alleen hun partners maar ook familieleden, vrienden, kennissen en dorpsgenoten. Op locaties waar veel Polen bij elkaar wonen, zoals in bungalowparken of Polenhotels, wordt voor recreatiemogelijkheden gezorgd, waardoor sociale contacten zich vaak ook binnen de accommodatie afspelen.

De meeste Polen die we enquêteerden trekken in hun vrije tijd overwegend of uitsluitend op met andere Polen. Anderen hebben een meer gemêleerde vriendenkring, maar slechts een paar respondenten brengen hun vrije tijd helemaal niet door met Polen (3%).

Met wie trekken Polen in Nederland op in hun vrije tijd?

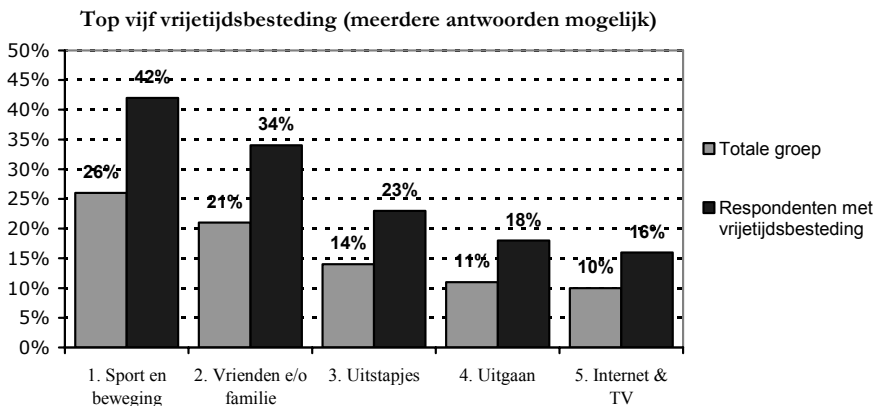
Vrije tijd: van sporten tot uitblazen

Vrij veel ondervraagden hebben het zo druk met hun werk (en deels daarnaast ook met hun gezin), dat er weinig vrije tijd overblijft. Hun inkomen laat vrijetijdsbesteding ook niet altijd toe. Daar komt bij dat een deel van de Poolse migranten vooral geld wil verdienen voor thuis. Bovendien zijn er die regelmatig naar hun thuisland gaan; dat kost niet alleen geld, er blijft ook minder vrije tijd in Nederland over. Heel wat geënquêteerden (40%) kunnen de vraag wat zij in hun vrije tijd doen niet beantwoorden, want zij beperken zich tot thuis uitblazen en slapen.

Dit is ook het beeld dat we krijgen tijdens onze bezoeken aan 'Polenhotels'. Er zijn wel bewoners die gebruikmaken van de faciliteiten en bijvoorbeeld regelmatig samen een potje biljarten, maar de meesten trekken zich terug op hun kamer en hangen hoogstens wat rond, maken een praatje met elkaar. Volgens de manager van een Polenhotel in Zaandam, een jonge Poolse vrouw, gaan verreweg de meeste bewoners nooit uit of naar een kroeg in de buurt. In het weekend zitten ze vooral thuis; wel gaat een deel zondagochtend naar de Poolse kerkdienst in Beverwijk.

Toch zijn er ook Polen, bewoners van Polenhotels inbegrepen, die heel actief zijn in hun vrije tijd. Dat zien we ook terug in de enquête. Sommige respondenten zijn fanatiek bezig met een hobby, zoals fotografie of muziek. Anderen zeggen hun vrije tijd te besteden aan serieuze zaken als studie of Nederlandse les, of juist aan winkelen of eenvoudigweg 'plezier maken'.

Op basis van spontane antwoorden in onze rondvraag komen we tot de volgende top 5. Op nummer één staat: sport en beweging. Daarbij scoren zwemmen en fietsen hoog, maar bijvoorbeeld ook wandelen, tennis, voetbal, joggen en bowlen worden genoemd. De tweede plaats wordt ingenomen door (bezoek aan) vrienden en familie. Op nummer drie staan uitstapjes zoals 'samen naar het strand', met de auto naar de Keukenhof of de Efteling, en met de trein naar de stad. Of zoals één respondent zegt: "Genieten van het mooie Nederland." Op de vierde plaats komt uitgaan: naar de bioscoop, een discotheek of club, party's, het café, de coffeeshop of het theater. De top 5 wordt afgesloten met internetten, computerspelletjes en televisie- of dvd-kijken.

7 Polen onder elkaar: kerk, cultuur en delikatesy

Net als thuis speelt de katholieke kerk een belangrijke rol voor Poolse immigranten in Nederland. In religieus opzicht (wie gaat er naar de mis en hoe vaak?) maar ook sociaal. Bovendien versterken de kerk en aanverwante instellingen de culturele en etnische identiteit. Wat leert men op de Poolse school en bij het Nederlands-Poolse centrum? En waar vind je de betere Polskie Delikatesy?

Het geloof migreert mee

Polen is één van de meest devote religieuze landen in Europa. Volgens de officiële statistieken is 90% van de inwoners rooms-katholiek, waarvan driekwart praktiserend.¹ En dat geloof laten zij bij migratie zeker niet achter zich. Poolse parochies hadden een belangrijke functie voor Poolse immigranten aan het eind van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw in de Verenigde Staten, zo blijkt uit de klassieke studie *The Polish Peasant* van William Thomas en Florian Znaniecki.² En het belang was niet alleen dat de immigranten in hun eigen taal de eucharistie konden vieren. De Poolse priesters droegen ook sterk bij aan de instandhouding van waarden, normen en tradities én ze stimuleerden de sociale cohesie tussen Poolse immigranten. Kortom: de Poolse kerkgemeenschap vervulde een centrale rol in het religieuze en maatschappelijke leven, inclusief de zorg voor elkaar.

Vier parochies

Ook in Nederland speelt de katholieke kerk onmiskenbaar een belangrijke rol voor Poolse immigranten. Al sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog wordt hier de eucharistie in de Poolse taal gevierd, zij het lange tijd op kleine schaal. Maar met de sterke toename van het aantal Poolse arbeidsmigranten in de afgelopen jaren is ook het aantal Poolse missen fors gestegen. Verdeeld over vier Poolse parochies verzorgen Poolstalige priesters kerkdiensten in zo'n 40 steden en dorpen, verspreid over het hele land. Vaak heeft een Poolse pastoor meerdere parochies onder zijn hoede. In sommige parochies wordt elke week de mis opgediend, in andere gebeurt dat minder frequent.

¹ http://www.katholiekederland.nl/actualiteit/2004/detail_objectID342401_FJaar2004.html
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pl.html>

² In een door Zaretsky (1996) geredigeerde en becommentarieerde uitgave van delen uit de oorspronkelijke rapporten.

Poolse mis in Nederland

Op een maartse zondag in 2008 komen een paar honderd mensen naar een katholieke kerk in Rotterdam, op een enkele autochtone Nederlander na allemaal Polen. Bij binnenkomst knielen vrijwel alle bezoekers en slaan een kruisje. De pastoor wordt begeleid door enkele jonge misdienaren. Afwisselend wordt uit de bijbel gelezen en gezongen – onder begeleiding van orgelmuziek, maar ook van een gitaar. Bovenal worden oude tradities in ere gehouden. Voorafgaand aan de dienst hebben tientallen bezoekers in de biechtstoel gezeten. En aan het begin van de mis loopt de pastoor langs de volle banken en zwaait met een grote rieten kwast wijwater over de kerkgangers. Zij knielen vaak voor het gebed. Tijdens de eucharistie gaan ze lang niet allemaal naar voren om een hostie te halen; dat mogen alleen degenen die menen dat zij het verdiend hebben – omdat ze geen zonden begingen, of vooraf gebiecht hebben. De pastoor legt de hostie niet in je hand, maar op je tong.

Profiel van de kerkbezoekers

Sommige deelnemers aan onze enquête gaan in Nederland vaak naar een Poolse kerkdienst, maar een veel grotere groep gaat helemaal niet. De respondenten die de vragenlijst bij een kerkbezoek kregen, gaan uiteraard vaker. Bijna een kwart van de 'kerkgroep' (24%) gaat minstens eenmaal per maand – vaak zelfs elke week – naar de Poolse mis, tegenover slechts 4% van de overige respondenten.

De 'kerkgroep' verschilt op veel punten niet van de andere respondenten, maar behoort wel wat vaker tot de middenklasse en lijkt wat meer geïntegreerd in Nederland. Ook zijn ze gemiddeld hoger opgeleid, hebben ze een betere beheersing van de Nederlandse en Engelse taal, beschikken ze vaker over een eigen (huur)woning en gaan ze in hun vrije tijd minder met alleen maar Polen om.

Rituelen en devotie

Ook op andere plaatsen in het land kenmerkt de Poolse mis zich door rituelen en een devote sfeer die in de Nederlandse katholieke mis grotendeels verdwenen zijn. De verschillen vallen des te meer op doordat de Poolse diensten plaatsvinden in bestaande katholieke kerken. Daar is dan bijvoorbeeld 's ochtends de Poolse mis en 's middags de Nederlandse, of andersom. Daarnaast

springt vaak het aantal kerkbezoekers in het oog. Weliswaar komen er door de bank genomen meer mensen naar een Poolse kerkdienst in een grote stad dan in een plattelandsgemeente, maar het is hoe dan ook meestal drukker dan bij de Nederlandse mis.

Ouders met kinderen

Minstens zo opvallend is de leeftijd van de kerkgangers. Naast Poolse migranten die al decennia lang in Nederland wonen – omdat ze getrouwd zijn met een Nederlandse partner of als veteraan na WO II hier gebleven zijn – zie je bij de mis steeds meer Polen die nog niet zo lang in Nederland zijn. Jonge ouders nemen vaak hun kinderen mee. Pubers zie je echter weinig: er zijn relatief weinig jonge Polen van die leeftijd in Nederland (zie hoofdstuk 3). Twintigers en dertigers vormen de grootste groep onder Poolse migranten in ons land – maar er komen recentelijk wel steeds meer kinderen bij (zie hoofdstuk 6).

De kerk als sociale institutie

Volgens onderzoek van het RISBO gaan Polen ook in Nederland vaak naar de kerk, maar toch minder dan in hun eigen land. En: ze zouden vooral gaan om contacten op te doen met andere Polen (De Boom e.a., 2008). Zo beschouwd vervullen Poolse parochies in Nederland dus ook een belangrijke sociale functie, zoals een eeuw geleden bij Poolse immigranten in de Verenigde Staten. De Poolse antropologe Aleksandra Grzymala-Kazłowska (2005) concludeerde op grond van haar onderzoek binnen de Poolse gemeenschap in Brussel, dat de kerkelijke activiteiten zich steeds vaker hoofdzakelijk beperken tot religie (mis, sacramenten, godsdienstles) en morele en emotionele ondersteuning. Terwijl in de jaren tachtig en negentig de Poolse Katholieke Missie aan (toen vaak nog illegale) Polen hulp verleende bij het vinden van onderdak en werk, raakten deze ‘maatschappelijkwerkachtige’ activiteiten in het afgelopen decennium steeds meer op de achtergrond. Pastoors bieden alleen nog dat soort hulp in uitzonderlijke crisissituaties zoals ongevallen, overlijden en detentie.

Gezinsnetwerken

Het beeld dat de Poolse antropologe schetst, gaat in grote lijnen ook op voor de situatie in Nederland. Dat geldt evenzeer voor de verklaringen die zij aandraagt: tegenwoordig zijn er alternatieven in de vorm van reguliere hulpverlening, en bovendien bestaan er steeds meer gezinsnetwerken. Daar kunnen we enkele andere verklaringen aan toevoegen. Poolse migranten hebben in beginsel geen problemen meer met hun verblijfsvergunning en kunnen hierdoor veel gemakkelijker zelf werk zoeken. Woonruimte is weliswaar lang niet altijd eenvoudig te vinden, maar uitzendbureaus zorgen wel vaak voor onderdak (zie hoofdstuk 4). En natuurlijk: het gaat nu om veel grotere aantallen migranten, waardoor Poolse priesters al hun handen vol hebben aan religieuze taken.

Méér dan religie

Al met al is er flink wat veranderd in de rol die de katholieke kerk inneemt binnen de gemeenschap van Poolse migranten. Toch zijn er nog steeds parallellen tussen de huidige situatie in Nederland, die van de *Polish Peasant* een eeuw geleden in Amerika en die van de jaren tachtig en negentig in Brussel. De kerk is voor migranten nog altijd méér dan een instituut dat religieuze rituelen instandhoudt.

Ook voor Nederland geldt wat Aleksandra Grzymala-Kazłowska in Brussel vaststelde: de katholieke kerk versterkt hun culturele en etnische identiteit. Een Poolse vrouw in Utrecht vertelt: “Ik ga wekelijks naar de Poolse mis hier in Utrecht. Sinds de toetreding van Polen tot de Europese Unie komen steeds meer Poolse mensen naar Nederland, en ook naar de kerk. Hierdoor hebben we nu de luxe om elke week naar de Poolse mis te kunnen. Vroeger wisselden de Poolse en Nederlandse mis elkaar af. Polen komen naar de mis omdat ze oprecht gelovig zijn en hun geloof willen praktiseren, maar ook spelen sociale contacten een belangrijke rol. Twee keer per maand is er na afloop van de kerkdienst de mogelijkheid om met elkaar koffie te drinken. Het is fijn om met elkaar te kunnen praten, tips uit te wisselen over huisvesting en werk, en door andere Polen omgeven te zijn.”

Band met de parochie

Nederland kent geen echte landelijke Poolse (koepel)organisatie. Wel is er een groeiend aantal Poolse verenigingen en organisaties, dat in de praktijk vooral een lokale of regionale functie vervult. Die clubs draaien grotendeels op vrijwilligers. Er is zeker animo voor, maar verreweg de meeste Polen in Nederland zijn geen lid van een Poolse vereniging (zie de enquêteresultaten in de bijlage).

Poolse organisaties in Nederland hebben van oorsprong vaak, direct of indirect, een band met een Poolse parochie alhier. Historisch gezien is dat begrijpelijk, want een van de gemeenschappelijke interesses was (en is) de religie. De mate waarin Poolse kerkgemeenschappen in Nederland méér te bieden hebben dan kerkdiensten, verschilt van parochie tot parochie. Deze verschillen hebben sterk te maken met de voorgeschiedenis en de grootte van de parochie. Er zijn plaatsen waar al langer Poolse kerkdiensten waren, met een vaste kern van kerkgangers, voornamelijk bestaande uit Polen die na de Tweede Wereldoorlog in Nederland bleven of in de daaropvolgende periode naar Nederland kwamen, later aangevuld met Polen die zich in de jaren tachtig en negentig in Nederland vestigden.

Poolse school: tradities en taal

De regio Utrecht is zo'n gebied met vrij veel Polen uit de periode 1980-2000. In de stad Utrecht bestaat al vanaf het begin van de jaren negentig een Poolse school, die wordt bezocht door kinderen met een Poolse en een (autochtone) Nederlandse ouder. De school wordt gerund door vrijwilligers. Een van hen is Marguerite Brouwer: "Er komen tegenwoordig wat minder kinderen naar de cursussen dan in eerdere jaren, toen er meestal een groep van rond de 20 kinderen was. Het zijn kinderen wier Poolse vader of (veel vaker) moeder vanwege de liefde naar Nederland is gekomen. Door de jaren heen hebben zo'n 150 kinderen op onze school gezeten. Kinderen kunnen er van hun vierde tot hun twaalfde jaar terecht. De cursussen staan in het teken van de Poolse tradities en taal, 16 zaterdagen per jaar. De kinderen voelen zich over het algemeen meer Nederlands dan Pools, omdat ze meestal ook in Nederland geboren zijn."

Er zijn maar weinig kinderen van recente nieuwkomers die de Poolse school in Utrecht bezoeken. Mogelijk staan die kinderen nog zó dicht bij de Poolse cultuur en tradities (omdat ze er zelf geboren zijn of omdat hun ouder(s) nog te kort in Nederland zijn) dat er geen behoefte is om cursussen te volgen. Maar uit wat Marguerite Brouwer vertelt proeven we ook een zekere kloof met de nieuwste migrantengeneratie: "We hebben geen contacten met Poolse nieuwkomers. Met nieuwkomers bedoel ik dan de mensen die hier gekomen zijn nadat Polen toegetreden is tot de EU. Onze deelnemers komen verspreid uit de stad Utrecht en uit omliggende gemeenten, soms ook vérder weg – maar absoluut niet uit een bepaalde wijk. De ouders wonen soms al twintig jaar hier. We hebben ook Nederlandse les aangeboden aan Poolse nieuwkomers, maar die zijn niet geïnteresseerd omdat zij ervoor moeten betalen. Ze willen alles gratis, en dát gaat niet."

Geen bemoeienis van de pastoor

Met andere Poolse scholen is er niet veel contact. Af en toe zijn er landelijke didactiektrainingen, maar iedere school heeft zijn eigen programma. Er is verder geen afstemming van de cursussen en de inhoud daarvan tussen de verschillende scholen. De school in Utrecht is wel lid van het forum (de website waar al die scholen op vermeld staan) en daar wordt ook contributie voor betaald.

Opvallend is dat de Poolse school in Utrecht al vanaf het begin geen bemoeienis van de Poolse pastoor in die stad wenste. Marguerite Brouwer: "In Polen heeft de katholieke kerk veel invloed en macht in het land, en dat wilde de pastoor hier ook. Hij wilde dat de Poolse school onderdeel zou worden van de kerk. Daar waren we het absoluut niet mee eens. In de statuten is zelfs opgenomen dat wij niet op religieuze gronden gestoeld zijn. Over dit onderwerp wordt regelmatig overlegd met de mensen die in de school komen, maar ook zij hebben er geen behoefte aan met de kerk samen te werken. Veel Polen bij ons gaan naar een Nederlandse kerk, of ze gaan – los van de school – naar een Poolse mis."

Een Nederlands-Pools centrum

De Poolse parochie in Rotterdam werd ruim tien jaar geleden opgericht. Daar begon men ook met Poolse les, aanvankelijk vooral aan Nederlandse mannen met een Poolse echtgenote. Een docente, in de jaren tachtig als politiek vluchteling met haar Poolse man naar Nederland gekomen, vertelt over de razendsnelle ontwikkelingen in de afgelopen jaren: “Sinds vijf jaar geef ik Poolse les. Eerst was de school aan de kerk verbonden, nu is het een aparte stichting. De groep Polen wordt steeds groter, ze blijven hier vaak tijdelijk. Poolse mensen die eerder gekomen zijn, kennen elkaar zo ongeveer allemaal. Iedere zondag komen er honderden mensen naar de kerk. Voorheen waren dat er zo’n vijftig, toen kende iedereen elkaar. Nu komen Polen als economische migranten. Veel jonge mensen, mannen en vrouwen. Er is één priester die op verschillende plekken preekt.”

Ook al is de Poolse les in Rotterdam inmiddels losgekoppeld van de Poolse kerkgemeenschap daar, een belangrijk verschil met Utrecht is dat in Rotterdam minder weerstand bestaat tegen samenwerking met de Poolse parochie. Dat heeft wellicht te maken met de opvattingen van de lokale pastoor; die in Utrecht begin jaren negentig was behoorlijk conservatief.

Lessen voor nieuwkomers

Maar er speelt nog iets anders. Rotterdam is weliswaar ook een voorbeeld van een parochie die al beschikte over een zekere (sociale) infrastructuur, maar toch minder lang dan in Utrecht. Daardoor was de groep ook minder ‘gevestigd’; ze bestond vooral uit Pools-Nederlandse echtparen en hun kinderen. Maar bovenal is de recente instroom van nieuwe Polen in Rotterdam veel groter dan in Utrecht. Rotterdam beschikte naast de Poolse kerkparochie ook al over een Pools Cultureel Centrum. Vooral door de grote toestroom van nieuwe groepen Polen is in de havenstad bewust gekozen voor een nieuwe naam: sinds augustus 2007 heet het Nederlands-Pools Centrum voor Cultuur en Educatie. Poolse gezinnen en vrouwen vormen de belangrijkste doelgroepen. De focus is verschoven naar oriëntatie op de Nederlandse samenleving, bijvoorbeeld door lessen in de Nederlandse taal voor nieuwkomers te verzorgen.

Frans Duijnhouwer, als bestuurslid onder meer verantwoordelijk voor de financiën: “Er is steeds meer belangstelling voor de Nederlandse les, van mannen en vrouwen. Deze mensen zijn hier nog maar kort. Er wordt ook Nederlandse les gegeven bij een bedrijf in de verpakkingindustrie. Dat is een goede werkgever, die zijn verantwoordelijkheid neemt. Zo’n 80% van de cursisten bestaat uit mannen. De Nederlandse taal is moeilijk te leren, na een halfjaar heb je echt alleen een basis. Vergeet niet, de cursisten moeten ook hard werken door de week.”

Chocoladeletter van Sint

Het Rotterdamse centrum verzorgt ook lessen in de Poolse taal voor Nederlanders (voornamelijk mannen met een Poolse echtgenote) en lessen voor kinderen in de Poolse taal, cultuur en tradities (drie leeftijdsgroepen). Deze kinderen hebben vaak een Poolse moeder en zijn hier geboren, maar er zijn ook leerlingen die in Polen geboren zijn. De voorzitter, mevrouw Domanska-Van Dijk,

besteedt samen met andere vrijwilligers veel tijd aan het Nederlands-Poolse centrum. “Er zijn nu meer cursisten voor de Poolse les. De leerkrachten werken hier vrijwillig. Ze krijgen wel contacten door dit werk, en zo kun je soms ook betaald werk vinden. Nederland is meer geïnteresseerd geraakt in de Polen, bijvoorbeeld de gemeente en Nederlandse instellingen. Het centrum is nu toegankelijker geworden voor Nederlanders. Het is belangrijk om de Poolse cultuur over te brengen naar Nederland. En de Polen kunnen op hun beurt wat leren over Nederland. Nieuwkomers willen niet te veel uitgeven, ze willen vooral veel verdienen. Daarom is het leuk als ze hier kleine dingen over Nederland kunnen leren. In de les hebben ze bijvoorbeeld een chocoladeletter van Sinterklaas gekregen.”

Poolse ouders en de Nederlandse taal

Basisschool De Kameleon in Rotterdam heeft steeds meer leerlingen met Poolse ouders. Er zijn wel taalproblemen met de ouders, zo vertelt leerkracht Van den Berg. “De brieven van school zijn allemaal in het Nederlands. We hebben ook een medewerker Ouderbetrokkenheid: die staat open voor vragen van ouders en is speciaal aangesteld om onduidelijkheden weg te nemen. Over het algemeen is het verder veel handen-en-voetenwerk. Bij oudergesprekken laat ik het kind ook komen, om te tolken voor hun ouders. Ze komen allemaal naar de informatieavonden en dergelijke.”

Ook zónder cursus

Ondanks de taalproblemen doen niet veel Poolse ouders mee aan de gratis (door de gemeente gesubsidieerde) taallessen voor volwassenen. Dat komt vooral doordat veel ouders werken, vooral de vaders. “Maar de meeste Poolse ouders spreken Duits. En één Poolse vrouw vragen we op school wel eens om voor ons te tolken.” Tegelijkertijd merkt Van den Berg dat Poolse volwassenen, vooral degenen die zich blijvend in Nederland willen vestigen, lang niet altijd taalcursussen nodig hebben om de Nederlandse taal te leren beheersen: “Veel mensen leren de taal door met Nederlanders om te gaan, op het werk en door de televisie. Eén Poolse vader spreekt bijvoorbeeld perfect Nederlands, terwijl hij hier pas twee jaar woont. Hij leert dit door met andere mensen te praten, dus zonder cursus.”

Ondernemerschap: Poolse winkels

Poolse nieuwkomers doen hun boodschappen vooral in goedkope supermarkten. We zien ze tussenvol eet- en drinkwaren Polenhotels binnenslepen. Maar Polen zijn ook erg gehecht aan hun eigen keuken (zie hoofdstuk 9); vandaar dat migranten van alle generaties gebruikmaken van de Poolse specialiteitenwinkels. Hiervan zijn er steeds meer in Nederland te vinden, onder meer in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Leiden, Hilversum, Hoorn, Utrecht, Aalsmeer, Rijswijk, Groningen, Wilnis, Terneuzen en Zaandam. Deze *Polskie Delikatesy* fungeren ook als plek om landgenoten te ontmoeten.

Opvallend vaak zijn Poolse vrouwen eigenaar van zo'n winkel – een fenomeen dat we overigens ook in het land van herkomst zien. Ook de inrichting doet hier sterk aan denken, niet alleen qua koopwaar en de taal die er gesproken wordt, maar ook wat de grootte betreft. De *Delikatesy* lijken nog het meest op een ouderwetse buurtwinkel of de kleine supermarkt van vroeger, met persoonlijke bediening en extra aandacht voor de klanten. Daarnaast valt op dat de uitbaters doorgaans nog niet echt lang in Nederland zijn. Zij bevestigen bij uitstek dat met de stroom van Poolse arbeidsmigranten ook ondernemers meegekomen zijn.

Ook bij Turken en Marokkanen is er een groeiende middenstand, maar bij deze migrantengroepen duurde het veel langer voordat deze vorm van ondernemerschap echt op gang kwam. Een ander verschil is dat Turkse en Marokkaanse zaken vooral door mannen worden gerund, al staan er tegenwoordig ook wel echtparen en meewerkende kinderen. Dat laatste zien we eigenlijk (nog) niet in de Poolse middenstand.

Polskie Delikatesy in Utrecht

De eigenaar van de Poolse zaak in Utrecht heeft ook een groothandel in Poolse producten en bezorgt bestellingen bij andere Poolse winkels in Nederland. In de winkel worden allerlei verpakte Poolse producten verkocht, ook brood en banket van één van de twee Poolse bakkerijen in Nederland. Ook zijn er Poolse tijdschriften en kranten te koop, en liggen er gratis blaadjes zoals Niedziela.nl. Op een statafel liggen Poolstalige flyers, onder meer over werkplekken. Daarnaast hangt een prikbord bij de deur, met personeelsadvertenties en berichten voor Poolse werknemers. De Poolse winkelvrouw, die ook de contacten met de leveranciers van de groothandel onderhoudt, woont ongeveer zes jaar in Nederland. Ze is tevreden over de aanloop. “We hebben vaste klanten, maar ook mensen die minder vaak komen – uit de hele omgeving van Utrecht.”

Polskie Delikatesy in Den Haag

Zeven jaar geleden kwam ze naar Nederland, de eigenaresse van de Poolse winkel in Den Haag. Zoals zoveel Polen begon ze in het Westland: „Komkommers snijden”. Diverse baantjes volgden, totdat ze een winkel opende: “Er wonen hier enorm veel Poolse mensen in de buurt, dus ik dacht: er zal vast wel een markt voor zijn.” Ze verkoopt onder meer Pools brood, vlees, bier en allerlei andere soorten levensmiddelen. De overgrote meerderheid van haar klanten is van Poolse afkomst, maar ook autochtone Nederlanders, Turken en Marokkanen komen graag naar de Delikatesy.

Polskie Delikatesy in Zaandam

‘Huzar’, de Delikatesy in Zaandam, ligt in een zijstraat van een grote winkelstraat, naast een Turkse bakker, een kapper en een belwinkel. Behalve vlees zijn er weinig versproducten. Ook hier weer veel verpakte producten, van zakjes Knorr tot Franse mosterd van een Pools merk, en babyvoeding. En net als in de andere winkels: Poolstalige tijdschriften. De eigenaresse woont zeven jaar in Nederland en spreekt goed Nederlands. Als we op bezoek zijn, bestaat haar winkel zo’n drie jaar. Op zaterdag is het er het drukst, hoewel stukken minder dan in een doorsnee supermarkt op die dag. De meeste klanten zijn Pools, overwegend jonge mannen die in de regio wonen en werken. Maar ook Turkse mannen doen er boodschappen: het lamsvlees is er goedkoop. En een Nederlands gezin komt hier speciaal voor Poolse worst.

8 Overlast, criminaliteit en migranten in de marge

Veel Poolse werkers zijn stevige drinkers. Maar veroorzaken zij ook vaak overlast door alcoholmisbruik, of zijn de berichten hierover in de media overtrokken? Hoe crimineel precies gedragen zich de Polen in Nederland? Wat prijkt er, naast verkeersmisdrijven, hoog op de kerfstok van het (groeiend) aantal verdachten? En welke migranten zien we in de marge van de samenleving terug?

Daklozen en dakdekkers

Op de Kloveniersburgwal, midden in het centrum van Amsterdam, kunnen thuis- en daklozen in het souterrain een paar keer per week terecht voor koffie. Al ruim voor openingstijd hangen mannen met hun weinige hebben en houden voor de deur. Soms is er onderling wat heibel, maar meestal staan de mannen zwijgend te wachten of smoezen ze onder elkaar in een van de nieuwe talen die je steeds vaker op straat hoort. In de jaren zeventig, toen het statige pand nog in gebruik was van de katholieke Vincentiusvereniging, bivakkeerden er illegale Noord-Afrikaanse gastarbeiders. Sindsdien werd het souterrain steeds meer een opvangplek voor verslaafden en andere gemarginaliseerde groepen. In het pand zijn tegenwoordig advocatenkantoren gevestigd, maar beneden zit nog steeds het inloopcentrum. Deze inloop vormt een interessante graadmeter voor de etnische verschuiving binnen de populatie thuis- en daklozen in de stad. De afgelopen jaren is een groeiend aantal bezoekers afkomstig uit Polen (en andere nieuwe EU-lidstaten in Midden-Europa). Ze variëren in leeftijd van begin twintig tot in de vijftig.

Geen hardrock maar klassiek

Poolse mannen uit dezelfde leeftijdsgroep komen we ook tegen in een heel ander deel van Amsterdam: de nieuwe wijk IJburg. Ook deze mannen hebben vaak geen vast dak boven hun hoofd, maar van marginalisering is bij hen geen sprake. Op IJburg wordt flink gebouwd. Veel huiseigenaren hebben Polen (maar bijvoorbeeld ook Hongaren en Tsjechen) ingeschakeld bij de bouw van hun huis. Soms via een aannemer, maar ook wel onderhands. Een jong gezin heeft er een paar maanden geleden zijn zelfontworpen huis van vier etages betrokken. De vrouw des huizes verbaast zich over de Poolse werknemers. “Je ziet echt een enorm verschil met de Hollandse bouwvakkers die hier verderop bezig zijn in de sociale woningbouw. Om zeven uur ’s ochtends zetten die de radio keihard aan, en dat gaat de hele dag zo door. Na drie uur, half vier vertrekken ze in een busje naar huis. De Polen zie je dan nog wél. Ze sjouwen de hele dag, tot ’s avonds laat, maar je hoort

er verder weinig van. Het is echt ander volk. Ze luisteren niet naar ronkende hardrock, maar naar klassieke muziek. Daaraan merk je wel dat ze vaak een behoorlijke opleiding hebben gehad. Ze zijn hier om geld te verdienen, zijn niet te beroerd om hard te werken. Ze koken hun eigen potje. We hadden laatst wat oud keukengerei buiten gezet, en binnen de kortste keren zag je ze dat mee naar binnen sjouwen. Vaak slapen ze in het pand waar ze werken, maar er zijn er ook die in een bouwkeet overnachten.”

Alcohol en overlast: een minderheid

Deze ervaringen op IJburg staan in schril contrast met de regelmatig terugkerende mediaberichten over Poolse drinkebroers die voor veel overlast zorgen. Ook in Zaandam hebben omwonenden nauwelijks last van Poolse arbeiders, zo blijkt uit gesprekken met de burens rondom het Zaanse Polenhotel. Dit wordt bevestigd door twee politieagentes die we op straat spreken: “De politie heeft een enkele keer ingegrepen bij geluidsoverlast, maar dat is niet meer dan gemiddeld.” Ook de detailhandel heeft weinig te klagen, de Poolse arbeiders komen er vooral drank en sigaretten halen. In de omliggende cafés komen weinig Polen. In meerderheid blijven zij in het hotel en besteden daar hun vrije tijd.

Toch zijn er ook andere geluiden. Syrena was de naam van een café in Den Haag, dat eind december 2007 werd gesloten wegens overlast door dronken Polen. Ze praatten luidruchtig op straat, en af en toe waren er onderling wat akkefietjes. Daarom is het contract met het café niet verlengd. De Poolse Beata, die al vijftien jaar in Nederland woont, bevestigt dat er méér problemen zijn met overlast door Poolse cafébezoekers. Beata weet waarover ze spreekt, want ze werkt zelf in het weekend in het Haagse café Fahrenheit waar veel Polen komen. Maar ze wijst er ook op dat verhalen blijven rondzingen: “Slechte verhalen over overlast en drinkgedrag van Polen blijven de ronde doen. Vroeger dronk men veel binnenshuis. Dat is normaal bij Polen. Nu verkiest men steeds vaker om in cafés en bars te drinken, waardoor de overlast toeneemt. Maar als er overlast is, dan komt dat meestal door de jongeren.”

Overtrokken imago

In de Brabantse Kempen horen we eveneens over overmatig drankgebruik door Polen. Buurtbewoners zien hen vooral bier inslaan bij de supermarkt, wat door de bedrijfsleider van een supermarkt wordt bevestigd. En uit eigen observaties van de onderzoekers in woonhuizen van Poolse werknemers, blijkt dat er altijd alcohol voorradig is. De politie zegt dat wanneer er overlast is met Polen, dit steeds in combinatie is met drankmisbruik. Voor een Kempense kroegbaas is dit reden om Polen voortaan te weren uit zijn zaak.

Al met al zijn er genoeg aanwijzingen dat overlast door Polen vaak gepaard gaat met alcoholgebruik. Tegelijkertijd dringt zich hetzelfde beeld op als in een studie van het RISBO-instituut van

de Rotterdamse Erasmus Universiteit: tijdelijke Poolse arbeidsmigranten drinken wel meer dan gemiddeld alcohol, maar het imago van dronken overlast veroorzakende Polen is erg overtrokken. Die vormen slechts een minderheid. (De Boom e.a., 2008: xix).

Hoe crimineel zijn Polen in Nederland?

Poolse migranten in Nederland zijn vaak oudere jongeren en jongvolwassenen. Dat is de leeftijdsgroep waarin, over het algemeen, het vaakst daders van criminaliteit worden aangetroffen. Dat geldt overigens ook voor de *slachtoffers* (zie het kader op pagina 66). Tussen de vele Polen die naar Nederland komen, bevinden zich inderdaad ook personen die zich hier aan criminaliteit schuldig maken. De Amsterdamse politie ziet zelfs in toenemende mate Poolse draaideurcriminelen. Omdat zij niet de Nederlandse nationaliteit hebben, resteert justitie niets anders dan ‘het kale straftraject’.¹ Dat wil zeggen: bestraffen en eventueel het land uitzetten. Maar met de open grenzen keren deze draaideurcriminelen gemakkelijk terug naar Nederland.

Ervaringen van een Poolse tolk

Op een woensdagmiddag worden we gastvrij ontvangen door mevrouw Jagoda Wohlgemuth-Kitslaar. Zij tolkt wanneer Poolse verdachten op het politiebureau zitten of voor de rechtbank moeten verschijnen. “Het zijn voornamelijk mannen. Als ik Poolse vrouwen als tolk moet bijstaan, dan gaat het meestal om drugsverslaafden. In de meeste gevallen, zowel bij de mannen als de vrouwen, gaat het om diefstal of ‘diefstal in vereniging’. Bijvoorbeeld een fles port, blikken bier, voedsel, kleding en de laatste tijd vooral cosmetica. Ook komen overtredingen van de Wegenverkeerswet regelmatig voor. Zelden is sprake van zware criminaliteit. Ik vind het moeilijk te zeggen of Polen in Nederland crimineel zijn geworden, of dat ze het in Polen al waren. Ik vraag mijn cliënten zelf wel of zij al eens met de politie of justitie in aanraking zijn geweest. Maar of ze dan de waarheid spreken, weet ik niet.”

¹ Het Parool, 31 mei 2007.

Overigens houdt de Nederlandse politie steeds meer Poolse verdachten aan. In 2006 waren het er nog 2.736 (1e of 2e generatie), en in 2007 was dat aantal al opgelopen tot 3.385 ²: 24% méér dan in 2006. Dit komt neer op rond de 2% van de in Nederland woonachtige of hier niet-officieel verblijvende Polen. Daarmee scoren Polen iets hoger dan autochtonen (ruim 1%), maar lager dan niet-westerse allochtonen (5%).

De overgrote meerderheid van de Poolse verdachten in 2007 was van het mannelijke geslacht (86%). Iets minder dan de helft was niet (officieel) gevestigd in Nederland (43%), de rest woonde of verbleef opvallend vaak in kleinere Nederlandse gemeenten (zie het diagram op pagina 67). Dit weerspiegelt dat Polen, meer dan de ‘klassieke’ migrantengroepen, sterk verspreid over heel Nederland wonen en werken.

De grootste groep verdachten was tussen 25 en 34 jaar oud. Slechts een paar procent was minderjarig, wat heel verklaarbaar is: er wonen nog niet veel Poolse jongeren beneden de 18 jaar in Nederland.

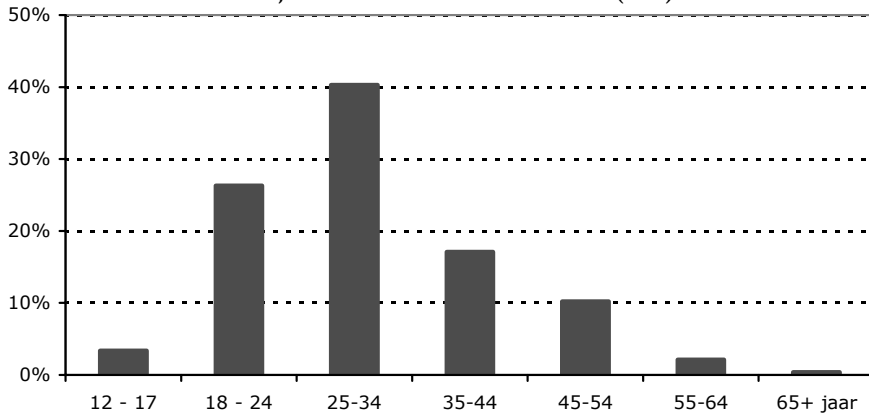
Slachtoffer van criminaliteit

Van de Polen die meededen aan onze enquête, was bijna één op de drie ooit het slachtoffer van criminaliteit. Bij 15% gebeurde dit in Polen, en bij 17% in Nederland. Vrijwel altijd betrof het vermogensdelicten (vooral diefstal, zakkenrollerij en inbraak). Soms was dit in combinatie met geweld (straatroof, overval) of was er sprake van geweldsdelicten (zoals een vechtpartij). Daarnaast werden enkele respondenten slachtoffer van vandalisme, of van werkgevers die hun betalingsbeloften niet nakwamen (geen loon, zwaar onderbetaald) dan wel van een huisbaas of verhuurder die hen financieel uitbuutte.

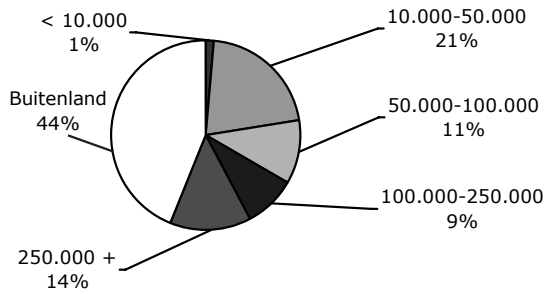
Bij de delicten waarvan de Polen werden verdacht, gaat het bij ruim één op de drie (ook) om verkeersmisdrijven en bij ongeveer evenveel (ook) om vermogensdelicten zonder geweld (diefstal, inbraak, heling). Op de derde plaats staat geweld tegen personen (bedreiging, mishandeling, misdrijven tegen het leven, lichamelijk letsel en dood door schuld). Daarna komen ‘vernietiging en openbare orde/gezag’. Op de vijfde plaats, ten slotte, staan misdrijven inzake de Opiumwet. Criminaliteit die buiten deze top vijf valt, omvat onder meer vermogenscriminaliteit met geweld (2%) en seksuele misdrijven (1%).

² Met dank aan Leen Prins, strategisch analist, Dienst IPOL, KLPD. Cijfers exclusief overlastgevende overtredingen als openbare dronkenschap en verkeersovertredingen.

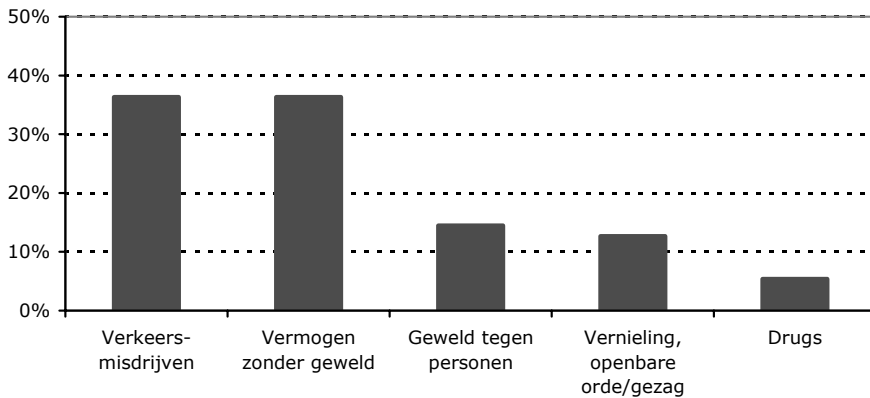
Leeftijd Poolse verdachten in Nederland (2007)

Omvang woongemeenten Poolse verdachten in Nederland (2007)

Top vijf criminaliteit Poolse verdachten in Nederland (2007)

Criminaliteit in Polen zelf

In mei 2008 krijgen we in Krakau een gastcollege van de Poolse criminoloog prof. dr. Krzysztof Krajewski. De geregistreerde criminaliteit in Polen tussen 1980 en 2006 laat na 1989 een forse stijging met circa 60% zien. Het lijkt er dus op dat vóór de val van de Berlijnse Muur, ten tijde van het communisme, er veel minder criminaliteit in Polen was. Toentertijd was er echter veel sterker dan nu sprake van onderregistratie. “Onder de bevolking was er een afkeer van de politie. Haar imago was slecht, en je ging niet naar de politie om aangifte te doen. De Poolse politie zelf had de neiging om aangiftes niet serieus te nemen, en drong erop aan die achterwege te laten: ‘We kunnen de daders toch niet vinden.’ Dit was tevens een tactiek om het ophelderingspercentage van de politie hoog te houden.”

Maar sinds 1990 zijn er veranderingen: banken gingen failliet en er waren sowieso meer financiële problemen, waardoor het logisch was dat de criminaliteit zou stijgen. En inderdaad springen in 1990 de officiële cijfers omhoog. “De politie begon meer te registreren, was welwillender. Daarnaast is mijn hypothese dat de politie er baat bij had om alles te registreren, want dan zou ze meer geld krijgen om criminaliteit tegen te gaan.” Tegelijkertijd kelderde het ophelderingspercentage van 90% naar 40%.

Sneller veroordeeld

Opvallend is dat tussen 1990 en 1997 de criminaliteitscijfers vrijwel gelijk bleven, maar vervolgens weer toenamen. De eerste verklaring hiervoor is dat de politie zich meer gaat richten op drugs. “Tot 1997 was de Poolse politie zeer passief in het aanpakken van drugsdelicten. Ze hadden geen ervaring. Daarna zijn onder druk van de EU veranderingen doorgevoerd. Tot 1997 konden drugs in beslag worden genomen, maar bezit werd niet bestraft. Na een overgangsperiode werd in 2000 echter bezit van welke hoeveelheid drugs dan ook gecriminaliseerd door de conservatieve regering. Daardoor namen de drugsdelicten en ook het ophelderingspercentage toe, want mensen werden sneller veroordeeld.” De tweede verklaring ligt in de aangiftebereidheid. Enquêtes onder de Poolse bevolking laten voor de periode 1992-2005 dalende slachtoffercijfers zien, terwijl de bereidheid om aangifte te doen toenam van 34% in 1992 naar 46% in 2004. “Vooral geweldsdelicten zijn gestegen in de politiestatistieken. Misschien was dit vroeger óók al zo hoog, alleen deed niemand toen aangifte. Met andere woorden: het aantal door de politie geregistreerde delicten stijgt en het *dark figure* daalt.”

Samen met de Poolse politie

Om het contact met Polen te verbeteren én om de criminaliteit onder hen effectiever aan te kunnen pakken, werken verscheidene Nederlandse politiekorpsen samen met Poolse politieregio's. Ook organiseren ze cursussen voor hun personeel. Zo is in Limburg-Noord in 2007 een Polenproject gestart, dat stapsgewijs wordt uitgebreid. Woordvoerder Jack Philipsen: "Van huis uit hebben Polen een negatief beeld van de politie. Ze wordt als de vijand gezien. Wij kennen de Polen in onze regio slecht – en zij zoeken ons ook niet op. Via speciale cursussen moeten agenten meer gaan snappen van de Poolse cultuur. Daarna zijn de agenten beter benaderbaar voor de Polen, en kunnen we zaken ook beter aanpakken. Zo zie je dat alcoholgebruik veel meer in hun cultuur verweven is. Rijden onder invloed is in Polen pas sinds een paar jaar een misdrijf."

Ook politiekorps Gelderland-Midden heeft een samenwerkingsverband met de Poolse politie. In maart 2008 werd een overeenkomst gesloten met de politie in Lublin. Het convenant bevat afspraken over uitwisseling van kennis en expertise. Zo heeft het Gelderse biketeam Poolse collega's opgeleid en wordt er tegenwoordig in Lublin ook per fiets gesurveilleerd.

Vinger omhoog, broek omlaag

Het politiekorps dat het meeste investeert in het begrijpen van de Poolse cultuur en gewoonten – en in de samenwerking met Poolse collega's – is hoogstwaarschijnlijk Hollands-Midden. Eind mei 2007 werd besloten tot een gezamenlijke aanpak van de problemen met 'Oost-Europeanen', en Polen in het bijzonder, in de Duin- en Bollenstreek. Op politiebureau Noordwijkerhout spreken we met hoofdinspecteur Theo Hesselman. Hij vertelt dat Polen in zijn werkgebied zich voornamelijk schuldig maken aan rijden onder invloed en het drinken van alcohol aan de openbare weg. Daarnaast gaat het vooral om vermogenscriminaliteit en mishandeling. Een belangrijk probleem bij de aanpak zijn het wantrouwen van Polen tegenover de politie én de taalbarrière. De beleidsplannen voorzien in een aanpak met drie pijlers: 1. de instelling van een Informatie Punt Polen (IPP)³; 2. de komst van Poolse agenten die meelopen met Nederlandse collega's; en 3. de inzet van interventieteams. Over criminele gedragingen van Polen en de aanpak hiervan in de praktijk, spreken we onder anderen met brigadier Ron Helsloot, coördinator surveillancedienst in Noordwijkerhout. Hij bevestigt dat opvallend veel Polen in deze streek wel eens verkeersdelicten begaan, vooral rijden onder invloed, te hard rijden en doorrijden na een aanrijding of verkeersongeval. "Bij verkeersovertredingen kan de politie vaak weinig doen. Wij zijn in die gevallen afhankelijk van de kentekenregistratie in Polen, en die is gebrekkig. Poolse automobilisten in

³ Het Informatie Punt Polen (IPP) is iedere donderdagavond geopend op het gemeentehuis van Hillegom. Polen kunnen daar bij medewerkster Irena de Ruig terecht met allerlei vragen over uiteenlopende zaken: van een ziektekostenverzekering tot een school voor de kinderen. Volgens mevrouw De Ruig hebben veel Polen die naar Nederland komen geen idee van wat hun hier te wachten staat.

Nederland maken daar gretig gebruik van. Ze rijden bijvoorbeeld expres te hard langs een flitspaal, met hun middelvinger omhooggestoken of hun broek naar beneden. Dat zorgt voor veel frustratie bij de politie hier.”

Dat de registratie van kentekens in Polen gebrekkig is, krijgen we ook te horen tijdens een bezoek aan het hoofdbureau van de politie in Warschau. Verkeersagenten laten hilarische video-opnames zien van bijna-ongevallen. Op de vraag wat er met de videobeelden gebeurt, wordt eerst afhoudend gereageerd. Maar later komen we te weten dat het innen van boetes wordt uitbesteed aan particuliere firma's – en die gaan echt niet veel tijd steken in moeilijk of niet traceerbare autobezitters. Bovendien moet bewezen worden dat de eigenaar ook echt achter het stuur zat.

Migranten in de marge

In de media wordt nogal eens verband gelegd tussen overlast van Polen en alcoholgebruik. Toch staat minder dan 2% van de Poolse verdachten van 2007 in de politieregistratie geclassificeerd als alcoholist of drugsverslaafd. De Poolse tolk mevrouw Jagoda Wohlgemuth-Kitslaar ziet daarentegen dat gearresteerde Poolse vrouwen vrij vaak verslaafd zijn.

Verslaving aan alcohol en drugs gaat vaak gepaard met een zwervend bestaan, zonder thuis. Volgens de Italiaanse socioloog Tosi (2002, 2004) is er een groot verschil tussen *autochtone* (in zijn geval: Italiaanse) dak- en thuislozen en *migranten* zonder onderdak. Tosi ontdekte dat dakloosheid bij (arbeids)migranten slechts een korte periode duurt. Ze hebben niet de meervoudige problemen die zo kenmerkend zijn voor thuis- en daklozen van eigen bodem. Als migranten eenmaal werk hebben, vinden ze ook onderdak. Het zijn eigenlijk gewone arme mensen zonder thuis – zo stelt Tosi.

Brenda Visscher (2009) schetst een gedifferentieerder beeld. Voor haar masterscriptie Criminologie was zij een halfjaar vrijwilliger in een opvangcentrum in Utrecht, en sprak daar met Poolse thuis- en daklozen. Zij trof er het type 'zwerfmigrant' aan dat Tosi beschrijft: slechts korte tijd dakloos, want zodra hij werk gevonden heeft kan hij ook een slaapplek bekostigen. Maar zij stuit ook op twee andere typen. Ten eerste: Polen die in hun eigen land al dakloos waren. Vaak waren zij daar ook al verslaafd aan alcohol of drugs. In de criminologie spreekt men wel van 'dubbele falers'. En ten tweede: Polen die in Nederland dakloos werden en hier marginaliseerden, vaak nadat ze hun baan verloren hadden. Het lukt hen niet om in korte tijd weer werk en onderdak te vinden. Zij dreigen dubbele falers te worden.

Probleem voor de opvang

Vooralsnog valt weinig te zeggen over de mate waarin Poolse thuis- en daklozen verslaafd zijn aan alcohol en/of drugs – en ook niet over hoeveel er al verslaafd waren toen zij naar Nederland kwamen. Maar duidelijk is wel dat er Polen zijn die in Nederland in de marge van de samenleving geraken én dat er in de sliptestream van Poolse werkzoekers ook gemarginaliseerden meekomen.

Dat levert problemen op voor de thuis- en daklozenopvang en voor de verslavingszorg. Een moeilijkheid bij de opvangcentra is dat er sprake moet zijn van 'regiobinding': mensen horen te worden opgevangen in de regio waar zij laatstelijk gevestigd waren. Dat is natuurlijk erg lastig bij Polen die nooit officieel in Nederland woonden. En een verslavingszorginstelling als Novadic-Kentron in Eindhoven, die een tiental dakloze Poolse alcoholisten signaleert, kampt weer met een ander probleem. Omdat die Polen geen ziektekostenverzekering hebben, komen zij niet in aanmerking voor hulpverlening.⁴ Er wordt nu gebroed op plannen om deze mensen te helpen bij hun terugkeer naar Polen.

⁴ Brabants Dagblad, 17 januari 2009.

**CAFETARIA
WARSCHAU**

**POOLS
AFHAALCENTRUM**

WARSCHAU
CAFETARIA
* STROOPFROT
* SOEP
* RISOTTO
* KIPPILLET
* RODEK POOLS
* WITKOOI MET VULSEL
* PEELREPE

WARSZAWA
CAFETARIA
* BUREK
* FLACZKI
* PIEROGI
* KOTLET Z PIERSI
* PLACKI PO WEGIERSKI
* GOLABKI
* KLUSKI

Handwritten graffiti on the wall to the right of the entrance.

9 Polen in Nederland – tijdelijk of permanent?

Keren de Poolse migranten na een tijdje weer 'huiswaarts', of zullen ze blijven? We onderzochten de kans hierop aan de hand van 2 x 3 vragen én drie voorspellende factoren. Hoe tevreden zijn Polen over hun leven in Nederland? Wat vinden zij prettig of juist onprettig, en wat missen ze hier? Hoe dan ook: wie hier naartoe kwam om een toekomst op te bouwen, zal veel eerder blijven.

Verwachtingen verschillen sterk

De verwachtingen over het tijdelijke dan wel permanente karakter van het verblijf van Polen in Nederland lopen sterk uiteen. Volgens onderzoek van Regioplan is migratie van Polen naar Nederland veelal van tijdelijke aard. De meeste werkgevers denken dat slechts een klein deel van de Poolse werknemers in Nederland zal blijven (Van den Berg, Brukman & Van Rij, 2008: 22-23). In grote lijnen schetst het RISBO in een rapport dezelfde verwachting: “Zij komen hier om binnen korte tijd veel te werken om zoveel mogelijk geld te sparen dat zij vervolgens weer mee terug kunnen nemen naar het land van herkomst.” (De Boom e.a., 2008: 128)

In het RISBO-rapport is echter ook oog voor groepen Polen die van dit algemene patroon afwijken. Impliciet geven de Rotterdamse onderzoekers aan dat hoger opgeleide Polen mogelijk eerder zullen blijven. “De meeste tijdelijke arbeidsmigranten steken weinig moeite in het leren van de Nederlandse taal, in het kennismaken met de Nederlandse cultuur en in het onderhouden van sociale contacten met de Nederlandse bevolking. Volgens sleutelpersonen zijn hoogopgeleide migranten eerder geneigd de Nederlandse taal te leren.” (De Boom e.a., 2008: xix). Expliciet zijn de RISBO-onderzoekers over jonge Polen: “Vooral de jongeren zijn geneigd om zich hier te vestigen.” (De Boom e.a., 2008: 129).

‘Het leven is hier goed’

Een hoger opleidingsniveau en lessen Nederlands vergroten bij Polen de kans op een permanent verblijf in Nederland, meent ook Frans Duijnhouwer van het Rotterdamse Nederlands-Pools Centrum voor Cultuur en Educatie. “Van degenen die de intentie hebben om Nederlands te leren, zullen de meesten wel blijven. Wie geen taalles neemt, is hier alleen voor het werk en gaat weer terug. Er zijn ook mensen die in Nederland hoger geschoold werk komen doen, en die willen vaak wél blijven.”

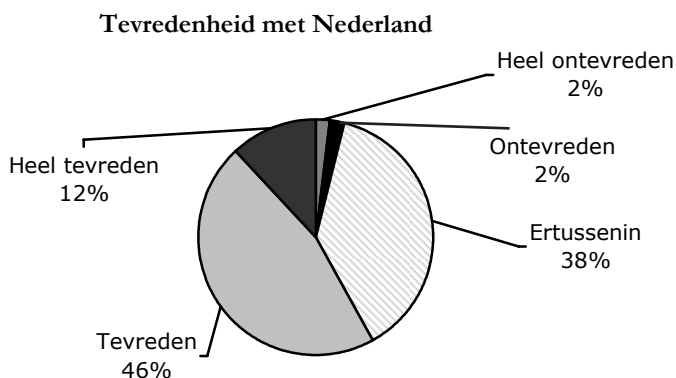
Bij Iwona Olszewska van de Poolse winkel in Den Haag is er geen enkele twijfel. Zij is tevreden met haar situatie in Nederland. Het leven is hier veel beter dan in Polen, en net als haar Turkse man moet ze er niet aan denken om Nederland te verlaten. “We hebben kinderen die hier naar school gaan en het leven is goed.”

De kans dat Poolse migranten in Nederland blijven...

Hoe groot is de kans dat Poolse migranten niet meer terugkeren naar hun land van herkomst? Om daar achter te komen, gaan we eerst na hoe tevreden de deelnemers aan onze enquête over hun verblijf in Nederland zijn, wat ze wel en niet aan Nederland waarderen en wat zij hier het meeste missen. Daarna bekijken we hoe groot zij zelf de kans inschatten dat ze voor kortere of langere tijd in Nederland zullen blijven. Ten slotte onderzoeken we via statistische analyse welke factoren de grootste invloed hebben op de ‘blijfkans’.

Hoe tevreden zijn Polen over hun leven hier?

Ruim de helft van de geënquêteerde Polen is tevreden of zelfs heel tevreden over het leven in Nederland. Slechts een paar zijn er ontevreden of heel ontevreden. De rest zit ertussenin. De tevreden respondenten vinden ook vaker dat Nederlanders positief tegenover Polen staan dan de niet-tevreden respondenten. Verder oordelen zij gunstiger over de kwaliteit van de huisvesting voor Polen in Nederland, en dit geldt ook voor hun eigen huisvesting. Tevreden respondenten lijken vooral beter *thuis* te zijn in Nederland. Dat is niet zo gek, want zij zijn hier gemiddeld ook tweeënhalf jaar langer. Ze beschikken vaker over vast onderdak en wonen minder vaak met andere Polen. Ook hebben ze vaker vast werk, terwijl de ontevreden respondenten juist vaak via een Pools uitzendbureau werken. Daarnaast hebben de tevredenen vaker een Nederlandse partner en kinderen die hier naar school gaan.

Hoe waarden Polen Nederland?

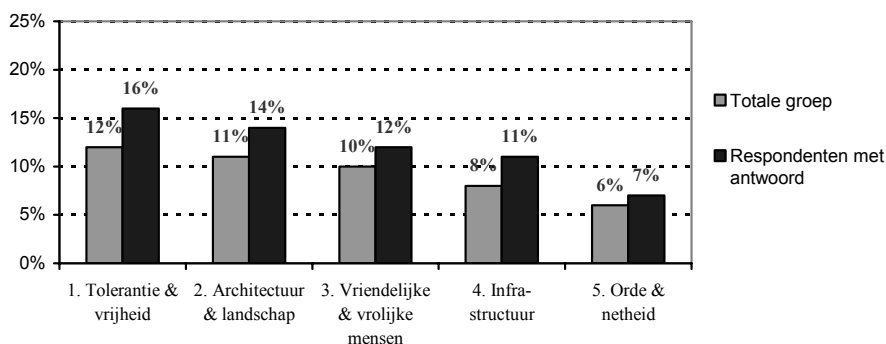
Aan de hand van drie (open) vragen gingen we in onze enquête onder Poolse migranten na wat zij van Nederland vinden. Wat vindt u het prettigste aan Nederland? Wat vindt u het minst prettig aan Nederland? En wat mist u het meest in Nederland? Lang niet alle respondenten konden een antwoord geven op deze vragen – en meestal was dat omdat ze volgens henzelf nog niet lang genoeg in Nederland waren om een oordeel te kunnen vellen. Niettemin valt op dat zij het vaakst het antwoord schuldig blijven bij wat ze het *minst* prettig aan Nederland vinden (35%), minder vaak bij wat zij hier het *prettigste* vinden (22%) en nog minder vaak bij wat ze in Nederland het meeste missen (19%).

Wat het prettigste is

Wie wél vertellen wat zij het prettigste aan Nederland vinden, noemen heel uiteenlopende aspecten. Waar de een het vele groen roemt, is de ander vooral te spreken over de gezellige drukte van de stad. Er zijn er die met zeer stereotiepe zaken op de proppen komen, zoals tulpen, molens, kaas, coffeeshops en raamprostitutie. Anderen waarderen juist de arbeidsmentaliteit ('hard werken, maar zonder stress'), het feit dat zoveel Nederlanders Engels spreken, of de culturele diversiteit. Sommigen zijn zo enthousiast dat zij zeggen 'alles', 'teveel om op te noemen' of 'het hele land' aangenaam te vinden.

Toch valt uit de antwoorden wel een top vijf te destilleren. Op nummer één staat: tolerantie en vrijheid. De tweede plaats wordt ingenomen door architectuur en landschap (mooie huizen, polders en dijken, veel groen). Op nummer drie staan de vriendelijke en vrolijke mensen ('lachende mensen op straat'). Op de vierde plaats komt de infrastructuur: goede autowegen, overal fietspaden en openbaar vervoer. En op de vijfde plek staat: orde en netheid ('alles goed onderhouden', 'schone straten').

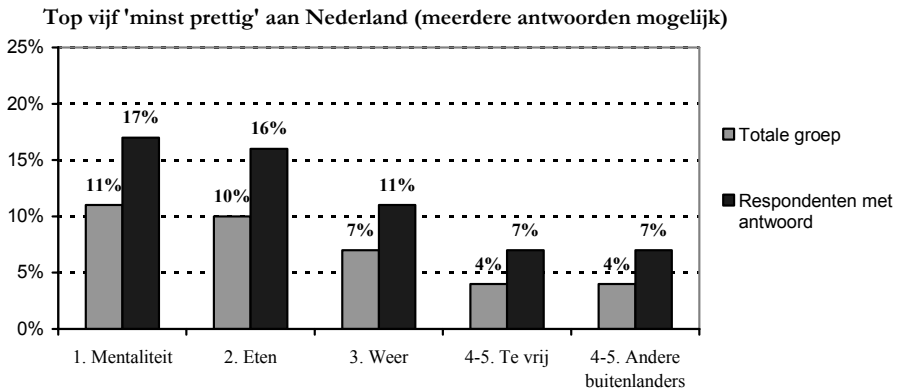
Top vijf 'meest prettig' aan Nederland (meerdere antwoorden mogelijk)

Wat het minst prettig is

Ook de antwoorden op wat men het *minst* prettig aan Nederland vindt, laten heel verschillende thema's zien. De een ergert zich aan de bureaucratie, hoge belastingen en hoge boetes, aan de drukte op de autosnelweg of aan de hondenpoep op straat. De ander stoort zich het meest aan het liberale beleid (abortus, drugs, euthanasie). Er zijn er die klagen over de werkomstandigheden (hard en snel werken, lage lonen, oneerlijke werkgevers), de schaarste aan woonruimte, de hoge huur of hun eenzaamheid, terwijl anderen zó te spreken zijn over Nederland dat zij niets onprettig vinden ('Alles is hier super').

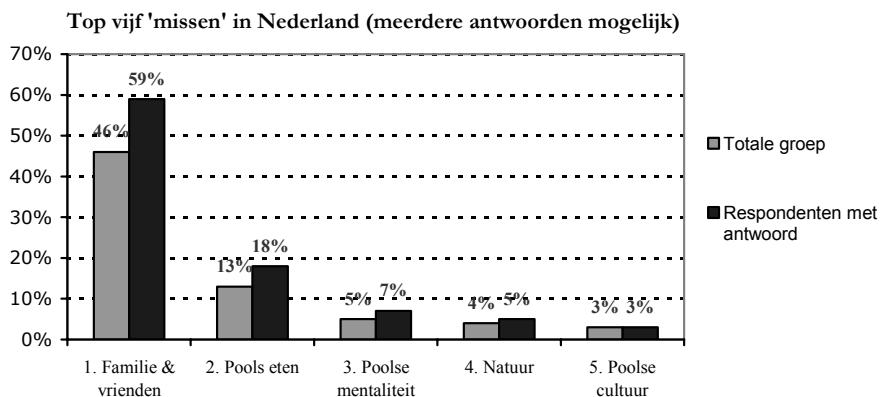
Als we alle antwoorden naast elkaar leggen, ontstaat de volgende top vijf. Bovenaan staat de Nederlandse mentaliteit: Nederlanders zijn koud, onvriendelijk, arrogant, schijnheilig en niet spontaan ('leven met de agenda'). Op de tweede plek staat het eten: dat vinden ze niet lekker in Nederland, of ze missen de warme maaltijd tussen de middag. Nummer drie is het weer (veel wind, regen). De vierde en vijfde plaats worden gedeeld: Nederland kent te veel tolerantie en vrijheid (vooral wat drugs betreft); en er zijn te veel of zich onaangenaam gedragende buitenlanders (Turken, Marokkanen, 'agressieve moslims').

Al met al is er dus behoorlijk wat variatie in wat Polen van Nederland vinden. De een waardeert heel andere aspecten dan de ander. Bovendien is wat de een prettig vindt, juist onprettig voor de ander. Twee thema's staan zelfs zowel bij de meest als de minst prettigste kanten van Nederland in de top vijf: 1. de mentaliteit van de mensen in Nederland ('vriendelijke en vrolijke' bij de prettigste kanten, het tegendeel bij de minst prettigste) en 2. 'vrijheid en tolerantie' versus te véél vrijheid.

Wat missen Polen in Nederland?

'Familie en vrienden' staan onbetwist bovenaan in de top vijf van wat de geënquêteerden het meeste missen in Nederland. Op forse afstand volgt Pools eten – en dan met name vlees en worst. Nummer drie scoort behoorlijk veel lager: de Poolse mentaliteit (warmte, gastvrijheid, spontaneïteit). Dan komt het gemis aan natuur (bergen, bossen) en ten slotte de 'Poolse cultuur' (televisie, muziek, winkels en ontmoetingsplekken).

Blijven of terug: de eigen inschatting

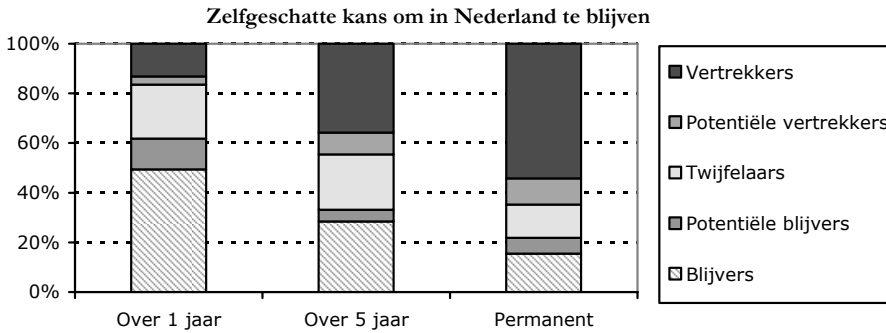
Hoe groot schatten respondenten zelf de kans in dat ze langer in Nederland zullen blijven? Ook deze vraag is via de enquête voorgelegd. Daarbij moest men een percentage aangeven tussen 0% (= zeker niet) en 100% (zeker wel).

De vraag bestond in feite uit drie delen. Eerst werd gevraagd hoe groot de kans was dat zij over een jaar nog in Nederland zouden zijn, vervolgens hoe groot zij die kans voor over vijf jaar inschatten, en ten slotte hoe groot de kans was om permanent in Nederland te blijven. Gemiddeld schatten de respondenten de kans om over een jaar nog in Nederland te zijn op 70%. Voor over vijf jaar is dat gemiddeld 46% en voor een permanent verblijf in Nederland 30%.

Op basis van de kanspercentages die de respondenten noemen, zijn ze voor elk van de drie perioden ingedeeld in vijf categorieën: *vertrekkers* (kans 0-10%), *potentiële vertrekkers* (11-49%), *twijfelaars* (50%), *potentiële blijvers* (51-89%) en *blijvers* (90-100%). Duidelijk is te zien hoe in de loop van de tijd het aandeel vertrekkers groter wordt en het aandeel blijvers juist kleiner. Tegelijkertijd zien we toch ook aardig wat (potentiële) permanente blijvers.

Degenen die (heel) tevreden zijn over hun leven in Nederland, zien zichzelf gemiddeld ook vaker in Nederland blijven: over een jaar, over vijf jaar en permanent. Toch zitten er ook vertrekkers onder de tevreden Polen; gemiddeld schatten ze de kans op een permanent verblijf in Nederland

‘slechts’ in op 38%. Dat de zelfgeschatte kans om hier permanent te blijven groter is bij de tevreden respondenten, is niet zo verrassend: ze zijn immers ook vaker in Nederland om hier een toekomst op te bouwen, terwijl de ontevreden respondenten hier juist vaak zijn om geld te verdienen voor een toekomst in Polen.

Voorspelling via ‘pull, push en blijf’

De vraag is dus wat nu écht de kans verklaart dat men in Nederland blijft. Een manier om hier meer zicht op te krijgen, is regressieanalyse: welke factoren ‘voorspellen’ de kans op blijven? (zie ook de bijlage). Dit is voor alle drie perioden uitgezocht: na één jaar, na vijf jaar en permanent. Er is gekeken naar vier typen ‘voorspellers’: *algemene kenmerken*, *pull-factoren* (redenen om naar Nederland te komen), *push-factoren* (redenen om weer uit Nederland te vertrekken) en *blijf-factoren*. Hoe verder in de toekomst, hoe beter de kans dat men in Nederland blijft ‘voorspeld’ kan worden. De kans dat men over een jaar nog in Nederland is valt slechts matig te voorzien, terwijl de kans op een permanent verblijf redelijk goed ‘voorspelbaar’ is. Helemaal verrassend is dit niet, want relatief veel respondenten denken zeker dat zij over een jaar nog in Nederland zijn; kennelijk spelen hier niet zo zeer specifieke factoren een rol.

Pull-factor is de sterkste

Bij alle drie periodes (één jaar, vijf jaar, permanent) is een *pull-factor* de sterkste ‘voorspeller’: naar Nederland gekomen om hier een toekomst op te bouwen. Bij degenen die om die reden naar Nederland zijn gekomen, is de kans om hier te blijven veel groter. Het is zelfs de enige ‘voorspeller’ van de kans dat men over een jaar nog in Nederland is. Op de tweede plaats komt een *push-factor*: in de vrije tijd alleen met Polen optrekken. Als zij dat doen, daalt de kans dat zij over vijf jaar nog in Nederland zijn. Hetzelfde geldt voor de kans om hier permanent te blijven. De derde ‘voorspeller’ is een *blijf-factor*, en die vergroot de kans om over vijf jaar nog in Nederland

te zijn, evenals de kans dat men hier permanent blijft. De vierde ‘voorspeller’ is eveneens een *blijf-factor* en geldt alleen voor permanent verblijf in Nederland. Hoe langer geleden iemand voor het eerst naar Nederland kwam, hoe groter de kans dat deze persoon permanent in Nederland denkt te blijven. Omgaan met uitsluitend personen van dezelfde etniciteit is te beschouwen als een indicatie voor integratie, beter gezegd: gebrék aan integratie. Zo gezien vergroot integratie de kans om in Nederland te blijven. Deze *blijf-factor* heeft betrekking op het hebben van een Nederlandse partner en/of kinderen die in Nederland wonen. Vooral het hebben van een Nederlandse partner vormt een indicatie voor de binding met de Nederlandse samenleving.

Er zijn ook factoren die volgens de analyse géén invloed hebben op de kans dat Poolse migranten in Nederland blijven. Zo maakt het kennelijk niet uit op welke leeftijd iemand voor het eerst naar Nederland kwam. Hetzelfde geldt voor geslacht en opleidingsniveau. Dit laatste is verrassend gelet op wat er vaak in rapporten beweerd wordt, maar het sluit wel aan bij wat eerdere generaties arbeidsmigranten, zoals Turken en Marokkanen, hebben laten zien. Ook bij andere factoren die volgens de analyse geen rol spelen bij de kans dat men in Nederland blijft – zoals het nog beschikken over woonruimte in het land van herkomst en (slechte) beheersing van de Nederlandse taal – zijn er intrigerende parallellen met eerdere generaties arbeidsmigranten.

‘Hoe groter de boom, hoe dieper de wortels’

Het is de Marokkaanse schoonmaker Achmed Ben Jakhlef die zich deze uitspraak tegenover ons liet ontvallen. Hij is één van de vele mensen met wie we over de toekomst van Polen in Nederland spraken. Niet dat hij zich als professional verdiept heeft in de migratiegeschiedenis van Nederland. Maar hij heeft wel Poolse collega’s, en woont in een Amsterdamse buurt waar ook steeds meer Polen gehuisvest zijn. Bovendien is Achmed zelf als puber, samen met zijn moeder en de andere kinderen, zijn vader naar Nederland gevolgd. Hij spreekt nog steeds beter Arabisch dan Nederlands, en nog altijd beschikt hij ‘ginds’ over woonruimte. Toch gaat hij niet meer elk jaar naar Marokko. Achmed, zijn vrouw en hun kinderen zijn intussen met Nederland vergroeid. *“Hoe groter de boom, hoe dieper de wortels.”* Zo zal het ook met Polen in Nederland gebeuren, is zijn vaste overtuiging.

Of Achmed gelijk krijgt, zal alleen de tijd kunnen leren. Zeker is dat lang niet alle Polen terugkeren naar hun herkomstland. Tot nu toe kun je nog niet echt spreken van gezinshereniging, maar we zien wel steeds meer kinderen van Poolse ouders in Nederland geboren worden en opgroeien. En met zo veel jonge Polen ligt het voor de hand dat verliefdheden zullen overgaan in relaties – en uiteindelijk in gezinnen. Weliswaar staan de Nederlandse economie en werkgelegenheid momenteel onder druk, maar in Nederland kan men nog steeds beduidend méér verdienen dan in Polen. Daarbij komt dat de sterke groei die de Poolse economie de laatste jaren doormaakte, tot stilstand is gekomen. En door de sterke waardedaling van de zloty is de euro er alleen maar aantrekkelijker op geworden.

10 Conclusies

In de lange migratiegeschiedenis van Nederland vormen Polen een nieuwe loot aan de stam. Niet dat hier nog helemaal geen Polen waren, maar de laatste jaren is hun aantal wel heel sterk toegenomen. En ondanks de economische recessie lijkt een einde aan die groei nog niet in zicht. Nauwkeurige cijfers over het totale aantal Polen in Nederland ontbreken, doordat zij lang niet allemaal officieel geregistreerd staan. Maar we kunnen gerust uitgaan van minimaal 150.000 – ofwel 1% van de Nederlandse bevolking.

Pendelaars, repatrianten en blijvers

Veel Poolse migranten beschikken, direct of indirect, over woonruimte in hun herkomstland. Binnen een dag kunnen zij daar naartoe rijden, en met een goedkope vlucht zijn ze zelfs in een paar uur ‘thuis’. Zo beschouwd kunnen Polen de band met hun vaderland veel eenvoudiger in stand houden dan voorgaande migrantengeneraties. Tegelijkertijd zien we dat vrij veel van de Poolse migranten helemaal niet zo vaak of zelfs nooit naar Polen reizen.

Volgens Rotterdams onderzoek zouden vooral de wat oudere Polen op termijn definitief terugkeren (Gemeente Rotterdam, 2008). Toch geldt hier misschien eerder dat de wens de vader van de gedachte is, want uit een enquête die we onder Polen hielden blijkt niet dat leeftijd op zichzelf de kans op ‘blijvende terugkeer’ vergroot. Een kleine meerderheid van de Polen in Nederland is er zeker of vrij zeker van dat zij hier niet zullen blijven, terwijl ongeveer één op de vijf er zeker of vrij zeker van is dat zij dit juist wél zullen doen. Die laatste groep is nog altijd groter dan tot nu toe doorgaans wordt beweerd. En met de kennis over hoe het veel leden van voorgaande groepen arbeidsmigranten is vergaan (zoals Marokkanen en Turken), mogen we aannemen dat méér Polen uiteindelijk in Nederland zullen blijven dan er nu zelf denken.

Eten van ‘thuis’

Tegenover aanhoudende geluiden dat verreweg de meeste Polen weer terug zullen keren naar hun land, staan argumenten die aannemelijk maken dat een fors deel zich voor langere tijd – of zelfs permanent – in Nederland zal vestigen. Weliswaar missen veel Poolse migranten in Nederland hun familie en vrienden, en ook wel het eten van ‘thuis’, maar anderzijds vindt een meerderheid uiteenlopende aspecten van Nederland juist prettig: vrijheid en tolerantie; architectuur en landschap; vriendelijke mensen; infrastructuur; orde en netheid. Niet dat zij geen onprettige kanten van Nederland zien (zoals het eten, het weer en de afstandelijke mentaliteit), maar ze hebben er toch meer moeite mee om onplezierige zaken te bedenken dan plezierige. Er zijn dan ook vrij weinig Polen die ontevreden zijn met hun leven in Nederland.

De rol van Poolse instituties en voorzieningen

Polen gaan bovengemiddeld vaak naar de kerk. Het aantal Poolstalige katholieke kerkdiensten is de afgelopen jaren fors gegroeid – en dat alleen al bewijst dat hier duidelijke behoefte aan is. De kerk vervult een belangrijke functie, in religieuze én sociale zin. Vanwege hun bereik onder Poolse migranten spelen kerken in potentie een cruciale rol bij het contact leggen, bijvoorbeeld vanuit de overheid.

Toch gaan lang niet alle Polen in Nederland naar de mis. En sommigen ervaren het juist als aangenaam om niet de morele druk van de (overwegend traditioneel ingestelde) Poolse katholieke kerk te voelen. In principe bieden Poolse verenigingen en Pools-Nederlandse cultuurcentra hier soelaas, zij het dat hun bereik onder Polen veel kleiner is. Er zijn soms uitgesproken verschillen tussen deze organisaties: meer of minder gelieerd aan de katholieke kerk, meer of minder gericht op de Poolse cultuur dan wel op integratie in Nederland, en meer of minder openstaand voor Poolse nieuwkomers.

Ten slotte fungeren Poolse winkels als ontmoetingsplek voor een relatief klein, maar gevarieerd en groeiend deel van de Polen in Nederland.

Nederlandse taal en integratie

Veel Poolse migranten spreken weinig of geen Nederlands. Toch is er niet zoveel animo voor taalcursussen. Voor een deel heeft dat ermee te maken dat buitenlanders in Nederland vaak al een heel eind komen met wat Engels of Duits; de noodzaak om Nederlands te leren wordt daarom als minder urgent ervaren. Voor een ander deel komt het doordat Poolse migranten meestal lange werkweken hebben: taalcursussen schieten er dan al snel bij in.

Opvallend genoeg speelt beheersing van de Nederlandse taal geen aantoonbare rol bij de door Polen zelf ingeschatte kans op langer of permanent verblijf in ons land. Mogelijk denken ze dat de taal vanzelf wel komt. Maar zeker als zij geconcentreerd in bijvoorbeeld ‘Polenhotels’ wonen – en dan ook vaak met landgenoten werken – is dat niet erg aannemelijk. Voor veel werkgevers is de (zeer) beperkte kennis van de Nederlandse taal bij hun Poolse werknemers geen serieus probleem, want met handen en voeten en met de hulp van meertalige medewerkers komen ze er doorgaans wel uit. Althans, zo gaat het bij ongeschoold en laaggeschoold werk. Voor de langere termijn lijkt dit een te gemakzuchtig perspectief, waarmee Poolse werknemers noch de Nederlandse samenleving gebaat zijn.

Ook al leven veel Polen in Nederland vooral onder elkaar, tot nu toe doen zich weinig problemen voor. Dat heeft niet alleen te maken met hun reputatie van harde werkers, maar ook met het feit dat zij geen ‘vreemde’ godsdienst aanhangen. Wel hebben zij hun eigen religieuze bijeenkomsten in Poolse katholieke kerken – en die zijn doorgaans een stuk ouderwets dan wat in Nederland tegenwoordig gebruikelijk is – maar nergens zijn signalen van protesten.

Reputatie en concurrentie

Poolse verenigingen willen nog wel eens klagen over de eenzijdige en negatieve berichtgeving over Polen in Nederland (met name over overlast in verband met alcohol). Maar in bredere kring blijken Poolse migranten vaker van mening te zijn dat Nederlanders positief over hen denken dan negatief. Dat heeft alles te maken met de in ons land wijdverbreide reputatie van Polen als harde werkers, een beeld dat zij zelf ook graag bevestigen.

Toch horen we ook wel geluiden over Polen die hun reputatie niet waarmaken. Bijvoorbeeld in de bouw, waar iemand eerst een klus prima en tegen een gunstige prijs heeft geklaard, maar bij de volgende klus met beduidend minder ervaren collega's op de proppen komt. Hoe vaker dit gebeurt, hoe groter de kans op reputatieschade.

Lage lonen op de tocht

Het verwelkomen van Poolse arbeiders heeft zeker ook te maken met de lage lonen die zij bereid zijn te accepteren. Vanuit verschillende hoeken staan die lonen op de tocht: vakbonden zetten werkgevers onder druk en ZZV'ers schroeven hun tarieven omhoog richting Nederlandse collega's. Tegelijkertijd dienen zich nieuwe arbeidsmigranten aan, onder meer uit Tsjechië, Hongarije, de Baltische staten – en naar verwachting steeds vaker ook: Roemenië en Bulgarije.

Over hoe dit de komende jaren zal uitpakken valt weinig met zekerheid te zeggen. Wellicht groeien Polen – die over het geheel genomen meer opleiding hebben genoten dan het dominante beeld doet vermoeden – versneld door naar geschoolde beroepen. Hiervoor is overigens vaak wel een betere beheersing van de Nederlandse taal vereist. Vindt een dergelijke doorgroei niet plaats, dan moeten we rekening houden met een stijgende werkloosheid onder Polen – en met een toenemend aantal Polen dat een beroep zal doen op uitkeringsinstanties.

Overlast en woonproblemen

Klachten over Polen betreffen voornamelijk overlast, meestal in verband met overmatig alcoholgebruik. Die overlast wordt breder uitgemeten dan bijvoorbeeld politiecijfers indiceren, maar het valt niet te ontkennen dat veel Polen stevige drinkers zijn. Verschillende werkgevers hebben met succes preventieve maatregelen genomen, onder andere door meer aandacht te besteden aan (variatie in de) vrijetijdsbesteding.

Woonruimte voor Poolse werknemers blijft een probleem dat hoog op de agenda staat van de landelijke en lokale politiek. Het tekort aan woonruimte wordt steeds meer ingevuld met zogeheten 'Polenhotels'. Kennelijk wordt hierbij aangenomen dat het om tijdelijke arbeidsmigratie gaat, terwijl te verwachten valt dat lang niet alle Poolse migranten weer zullen vertrekken.

Marginalisering en criminaliteit

In Polen zelf zijn alcohol en alcoholisme zichtbaar aanwezig. Veel thuis- en daklozen in Polen zijn verslaafd aan drank – en dat geldt ook voor een fors deel van de Poolse (maar ook andere) thuis- en daklozen in Nederland. Sommigen raken in Nederland verslaafd, vaker waren zij het al in Polen. Tegelijkertijd zijn er Polen die in Nederland op straat komen te staan, maar niet opgevangen worden door de thuis- en daklozenzorg omdat die zich concentreren op de ‘echt’ moeilijke gevallen. Een probleem hierbij is: wie c.q. welke gemeente betaalt? Mede hierdoor is de dreiging reëel dat het aantal Poolse thuis- en daklozen en verslaafden in Nederland de komende jaren zal toenemen.

Door de bank genomen is er relatief weinig criminaliteit onder Polen in Nederland. Met uitzondering van enkele, op zichzelf overigens zeer ernstige zaken gaat het voornamelijk om verkeersdelicten, diefstal en inbraak. Het feit dat Polen verhoudingsgewijs vaak verkeersdelicten begaan, heeft er veel mee te maken dat in Polen tot voor kort nauwelijks werd opgetreden tegen alcohol in het verkeer, en dat verkeersboetes er vaak niet geïnd worden.

De relatief lage criminaliteit onder Polen in Nederland is ook te verklaren uit het gegeven dat hier nog niet veel Poolse jongeren wonen. De huidige stijging van het aantal in Nederland geboren c.q. opgroeiende kinderen van Poolse ouders, zal ongetwijfeld een toename in de Poolse jeugdcriminaliteit met zich meebrengen. De *mate* waarin dit gebeurt, zal waarschijnlijk sterk afhangen van hun integratie en scholing.

Een nieuwe generatie

Nu al stellen we vast dat Poolse arbeidsmigranten *met hun partner en kinderen* naar Nederland komen, of hier relaties aangaan, trouwen en kinderen krijgen. Dat past ook binnen het profiel van Poolse migranten: de overgrote meerderheid bestaat uit jongvolwassenen.

Weliswaar wonen er in Nederland nog niet zoveel jonge kinderen van Poolse ouders of van gemengde stellen, maar de statistieken laten hier een snelle toename zien. Dit gaat gepaard met een rappe groei van het aantal Poolse kinderen in het Nederlandse basisonderwijs. Tot nu toe levert dit echter doorgaans weinig problemen op. Inderdaad is er sprake van taalachterstand, en ontstaat hierdoor extra druk op schakelklassen, maar de Poolse scholieren blijken die achterstand in de praktijk doorgaans snel in te kunnen halen.

Bijlage

Enquête onder Polen in Nederland

Tussen het voorjaar en de herfst van 2008 kregen 156 Polen in Nederland een vragenlijst voorgelegd (in de Poolse taal). Deze enquête was bedoeld om een meer cijfermatig beeld te krijgen van Poolse mensen in Nederland. Idealiter zou daarbij een aselechte steekproef van alle Polen ondervraagd moeten worden. Dat was echter niet haalbaar, want er bestaat geen databestand van alle Polen in Nederland. Als alternatief zijn op uiteenlopende locaties Polen benaderd – en op die locaties is gestreefd naar een qua geslacht en leeftijd evenredige deelname. Het onderzoek is beperkt tot volwassenen.

De enquête werd verspreid over het hele land afgenomen, van Groningen tot Brabant, en van de kuststreek tot in Twente. Bijna 40% van de vragenlijsten werd ingevuld door bezoekers van Poolse kerkdiensten, een iets groter deel (49%) op werkplekken c.q. uitzendbureaus en woonlocaties waar Poolse werknemers zijn ondergebracht ('Polenhotels', bungalowparken), en de rest (11%) via ontmoetingsplekken van Polen in Nederland, zoals een Poolse winkel.

Een substantieel deel van de enquêteresultaten is verwerkt in dit boek; dat wordt hier dus in beginsel niet herhaald. In deze bijlage staan meer details, inclusief de tabellen achter enkele grafieken in de hoofdstukken.

Representatief en generaliseerbaar?

Zijn de deelnemers aan de enquête voldoende representatief voor alle Polen in Nederland? Om dat te toetsen zijn de respondenten in twee groepen verdeeld en is op relevante aspecten nagegaan of er verschillen zijn tussen beide. De ene groep bestond uit degenen die de vragenlijst invulden als bezoeker van Poolse kerkdiensten (de '*kerkgroep*'), de andere groep werd gevormd door de overige respondenten. We veronderstellen dat hoe minder verschillen¹ er zijn tussen beide groepen, hoe aannemelijker het is dat de onderzoeksuitkomsten van toepassing te verklaren zijn op alle volwassen Polen in Nederland. Het grootste verschil is dat de kerkgroep vaker naar de Poolse mis in Nederland gaat. Dat was te verwachten, en het hoeft op zich geen bedreiging te vormen voor de generaliseerbaarheid in bredere zin. De kerkgroep behoort ook wat vaker tot de middenklasse en lijkt wat meer geïntegreerd in Nederland; de 'leden' zijn gemiddeld hoger opgeleid, beheersen het Nederlands en Engels beter, beschikken vaker over een eigen (huur)woning en gaan in hun vrije tijd minder met alleen maar Polen om. Tegelijkertijd verschilt de kerkgroep op veel meer andere punten niet van de rest. De mensen uit beide groepen zijn bijvoorbeeld gemiddeld even oud, wonen even vaak met hun partner in Nederland, hebben hetzelfde beeld van hoe Nederlanders over Polen denken, zijn even tevreden over hun verblijf in Nederland – en er is geen verschil in de kans dat zij hier permanent blijven. Al met al zijn er op enkele aspecten dus wel verschillen tussen beide groepen, maar over het geheel genomen overheersen de overeenkomsten.

¹ We spreken alleen van verschillen als die statistisch significant zijn ($p < .05$). Wanneer er geen verschillen zijn, laten we die meestal onbesproken.

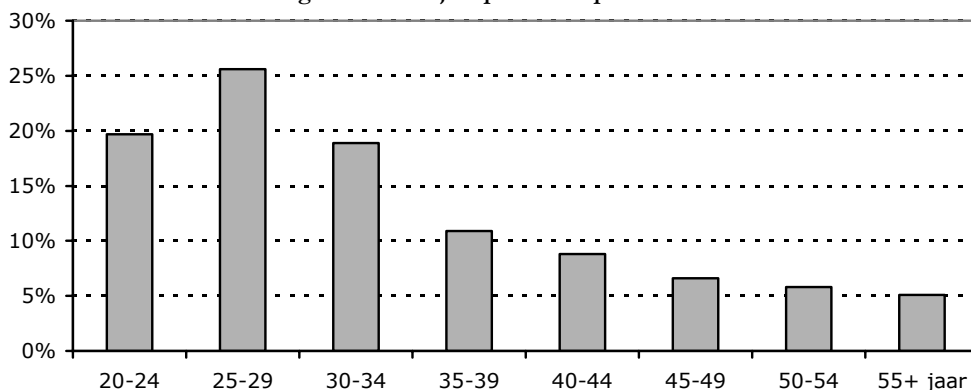
Profiel: leeftijd, geslacht en opleiding

De leeftijd van de respondenten varieert van 20 tot en met 62 jaar, met een gemiddelde van 33.3 jaar (s.d. 10.3). Bijna de helft is twintiger (45%), bijna eenderde is dertiger (30%) en de rest is 40 jaar of ouder (zie figuur 1). De onderzochte groep bestaat iets meer uit mannen (54%) dan uit vrouwen (46%). De mannen en vrouwen zijn gemiddeld even oud.

De verdeling naar leeftijd en geslacht komt redelijk overeen met die van de officieel in Nederland geregistreerde Polen (zie hoofdstuk 3), maar er zitten verhoudingsgewijs wat meer mannen en ook wat meer jonge Polen bij de respondenten.

Bijna eenderde van de respondenten is laagopgeleid (30%); sommigen hebben alleen basisonderwijs, de meesten hebben een diploma van een lagere middelbare school.² Krap een kwart heeft een mbo-diploma (23%) en iets minder hebben een havo- of vwo-diploma (18%). Ruim een kwart is geslaagd voor het hbo (8%) of de universiteit (21%).

Figuur 1 Leeftijdsopbouw respondenten

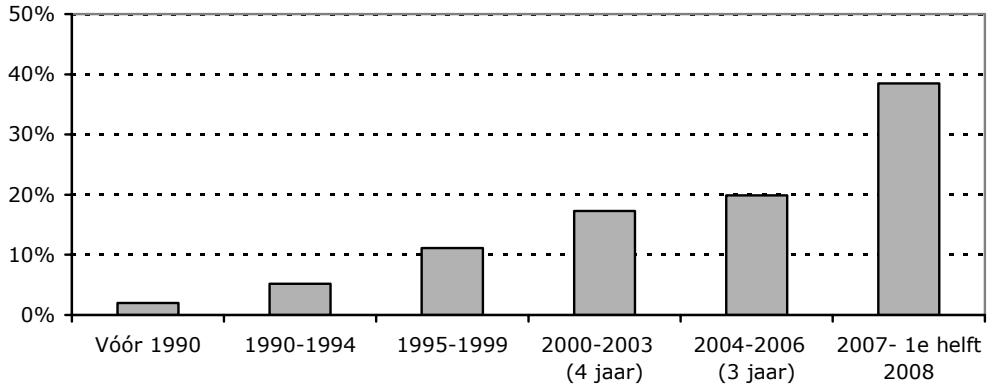

Wanneer naar Nederland – en waar vandaan in Polen?

Het jaar waarin de respondenten voor het eerst naar Nederland kwamen, loopt van 1969 tot en met 2008; gemiddeld was dat begin 2003 (2003,4; s.d. 6.0). Slechts een klein deel kwam voor het eerst vóór het jaar 2000; daarna is er een snelle toename – vooral vanaf de Poolse toetreding tot de EU in 2004, en sterker nog sinds het vervallen van de verplichting tot een werkvergunning (in 2007).

² Waarschijnlijk gaat de vergelijking met Nederlandse diploma's niet helemaal op, want er is bijna niemand met een vbo-diploma.

Figuur 2 Eerste jaar in Nederland

Tabel 1 Regio in Polen waar respondenten vandaan komen

Regio in Polen (n)	Vóór 2000 (25)	2000-2003 (27)	2004-2006 (41)	2007- 2008 (57)	Totaal (150)
Noord	16%	11%	20%	11%	14%
Oost	4%	11%	7%	14%	10%
Midden	28%	7%	15%	18%	17%
Zuid	28%	48%	41%	26%	35%
West	24%	22%	17%	32%	25%
Totaal	100%	99%	100%	100%	101%

Tabel 2 Woonplaats in Polen waar respondenten vandaan komen

(Laatste) woonplaats in Polen	Vóór 2000 (25)	2000-2003 (27)	2004-2006 (39)	2007-2008 (57)	Totaal (148)
< 10.000 inwoners	24%	37%	38%	25%	32%
10.000 – 25.000	4%	11%	18%	21%	15%
25.000 – 50.000	8%	7%	15%	28%	17%
50.000 – 100.000	28%	7%	8%	11%	12%
100.000 – 500.000	12%	15%	15%	9%	12%
Meer dan 500.000	24%	22%	5%	7%	12%
Totaal	100%	99%	99%	101%	100%

Woonruimte in Polen en in Nederland

Ruim driekwart van de respondenten heeft nog woonruimte in Polen (79%). De meeste anderen hebben er geen woonruimte (meer), maar nog wel een vast logeeradres (18%). Slechts een klein deel heeft ook geen vast logeeradres (meer) in Polen (3%).

Ruim de helft (56%) van de respondenten heeft tot nu toe in één Nederlandse gemeente gewoond, 24% in twee gemeenten, 15% in drie tot en met vijf gemeenten en de rest in meer dan vijf gemeenten (5%). De verhuismobiliteit is gróter als we kijken naar het aantal adressen waar de respondenten in Nederland gewoond hebben. Ruim één op de drie (38%) heeft tot nu toe op één adres in Nederland gewoond, 29% op twee adressen, 30% op drie tot en met vijf adressen en 18% op meer dan vijf adressen.

Tabel 3 Oordeel respondenten over de huisvesting van Polen in Nederland

Oordeel (n)	Kwaliteit huisvesting Polen in Nederland (150)	Kwaliteit eigen huisvesting in Nederland (152)
Heel goed	4%	26%
Goed	32%	38%
Redelijk	39%	23%
Slecht	17%	7%
Heel slecht	8%	7%
Totaal	100%	101%

Tabel 4 Oordeel respondenten over de eigen huisvesting in Nederland

Oordeel kwaliteit eigen huisvesting (n)	Woning alleen / met partner (en kinderen) (62)	Woning met collega's (32)	Overig (52)
Heel goed	39%	25%	13%
Goed	47%	47%	25%
Redelijk	10%	22%	35%
Slecht	5%	3%	12%
Heel slecht	0%	3%	15%
Totaal	101%	100%	100%

Werkgevers en collega's

Verreweg de meeste Poolse werknemers in ons land werken onder een Nederlandse baas (82% van de werkenden), minder vaak onder een Poolse baas (13%) en nog minder vaak heeft hun baas een andere nationaliteit (5%). Eén op de tien werkende respondenten werkt (meestal) alleen en heeft geen collega's. Dubbel zoveel werken er uitsluitend of voornamelijk met andere Polen. Een wat kleiner deel heeft wel Poolse collega's op het werk, maar die zijn in de minderheid. Ruim de helft heeft helemaal geen Poolse collega's op het werk; zij hebben alleen niet-Poolse allochtone en/of autochtone collega's.

Nederlandse en Engelse taal

Tabel 5 Beheersing van de Nederlandse en Engelse taal (eigen inschatting)

Nederlands of Engels spreken (n)	Nederlands (153)	Engels (154)	Nederlands of Engels (hoogste niveau) (151)
Helemaal niet	43%	29%	15%
Een beetje	27%	25%	26%
Redelijk	10%	18%	18%
Goed	14%	19%	26%
Heel goed	6%	10%	15%
Totaal	100%	101%	100%

Regressieanalyse: de kans op blijven in Nederland 'voorspeld'

Regressieanalyse is een statistische methode om een bepaalde uitkomst (de afhankelijke variabele, in ons geval: de kans dat men in Nederland blijft) te 'voorspellen' op basis van andere kenmerken (de zogenoemde onafhankelijke variabelen).³ De 'voorspellende' waarde van (een groep van) onafhankelijke variabelen wordt uitgedrukt in de verklaarde variantie. Deze verklaarde variantie is minimaal 0% en maximaal 100%. Bij 0% kan de afhankelijke variabele *helemaal niet* voorspeld worden aan de hand van de onafhankelijke variabelen, en bij 100% kan dat *volledig*. Is de verklaarde variantie 50%, dan is de helft van de gevallen voorspelbaar.

De te voorspellen variabelen zijn de zelfgeschatte kansen op blijven: over één jaar nog in Nederland, over vijf jaar nog, en permanent. Voor alledrie is *stepwise* regressieanalyse apart uitgevoerd. Daarbij is in stappen bekeken of de onafhankelijke variabelen iets toevoegen aan de 'voorspelling' van de kans om in Nederland te blijven. In de analyse zijn vier blokken van mogelijke 'voorspellers' meegenomen (tabel 6). De zelfgeschatte kans dat mensen over één jaar nog in Nederland zijn, kan voor 18.4% worden verklaard. Voor over vijf jaar is dat 32.6% en voor de kans om permanent in Nederland te blijven is het 44.2% (tabel 7).

³ Hierbij wordt een causaal verband verondersteld, dat wil zeggen dat die kenmerken de te voorspellen uitkomst veroorzaken. Over deze aanname valt te debatteren. Daarom schrijven we de term 'voorspellen' consequent tussen aanhalingstekens.

Tabel 6 Onafhankelijke variabelen voor regressieanalyse

Algemene kenmerken	
Huidige leeftijd	gemiddeld 33.3 jaar (sd=10.4)
Leeftijd bij eerste keer in Nederland	gemiddeld 28.2 jaar (sd=10.0)
Geslacht	0= man; 1= vrouw
Opleidingsniveau	1= lager; 2= hoger (minimaal havo-diploma)
Kerkgroep	0= nee; 1= ja
Pull-factoren	
Eerste keer in Nederland vanwege werk	1= vanwege werk; 0= overig
Reden huidige verblijf in Nederland	1= toekomst opbouwen hier; 0= overig
Push-factoren	
Zelf nog woonruimte in Polen?	1= ja; 2= nee
Met wie trekt men op in de vrije tijd?	1= alleen Polen; 0= overige antwoorden
Hoe denken Nederlanders over Polen?	1= heel goed; 2= goed; 3= redelijk; 4= slecht
Blijf-factoren	
Beheersing Nederlands	1= helemaal niet; 2= een beetje; 3= redelijk; 4= goed; 5= heel goed
Binding in Nederland (kinderen in Nederland en/of Nederlandse partner)	0= nee; 1= ja
Aantal jaar vanaf de eerste keer in Nederland	Gemiddeld 4.6 jaar (sd=6.0) md=2.0
Tevredenheid met leven in Nederland	1= (heel) tevreden; 0 = redelijk / (helemaal) niet tevreden

Tabel 7 Regressieanalyse: 'voorspellers' van de kans op verblijf in Nederland

	Kans over 1 jaar	Kans over 5 jaar	Kans op permanent verblijf
Verklaarde variantie	18.4%	32.6%	44.2%
(constante)	B=62.06	B=37.52	B= 16.97
Reden huidige verblijf: toekomst opbouwen in Nederland (<i>pull-factor</i>)	+ B=33.98 Stand(B)=.43 p<.000	+ B=33.64 Stand(B)=.37 p<.000	+ B=33.57 Stand(B)=.40 p<.000
Integratie: Vrije tijd alleen met Polen (<i>push-factor</i>)	n.s.	- B=-16.72 Stand(B)=-.18 p<.05	- B=-11.66 Stand(B)= -.14 p<.076
Binding met Nederland: Nederlandse partner en/of kinderen hier (<i>blijf-factor</i>)	n.s.	+ B=22.70 Stand(B)=.20 P<.05	+ B=19.61 Stand(B)=.19 P<.05
Aantal jaren sinds eerste verblijf in Nederland (<i>blijf-factor</i>)	n.s.	n.s.	+ B=0.89 Stand(B)=.16 P<.10

+ vergroot de kans op blijven

- verkleint de kans op blijven

n.s. = niet significant

Literatuur

Berg, N. van den, Brukman, M. & van Rij, C. (2008) *De Europese grenzen verlegd. Evaluatie flankerend beleid vrij verkeer van werknemers MOE-landen*. Amsterdam: Regioplan (nr. 1626).

Boom, J. de, Weltevrede, A., Rezai, S. & Engbersen, G. (2008) *Oost-Europeanen in Nederland. Een verkenning van de maatschappelijke positie van migranten uit Oost-Europa en migranten uit voormalig Joegoslavië*. Rotterdam: RISBO, Erasmus Universiteit.

Brassé, P. & van Schelven, W. (1980) *Assimilatie van vooroorlogse immigranten: drie generaties Polen, Slovenen en Italianen in Heerlen*. Den Haag: Staatsuitgeverij.

Broeders, D. & Engbersen, G. (2007). The fight against illegal migration. Identification policies and immigrants' counter strategies. *American Behavioral Scientist*, 50 (12): 1592-1609.

Corpeleijn, A. (2006). Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie. *Bevolkingstrends*, 3^e kwartaal: 33-39.

Corpeleijn, A. (2009). Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen. *Sociaal-economische trends*, CBS, 1^e kwartaal 2009: 19-21.

ECORYS (2006) *Evaluatie werknemersverkeer MOE-landen*. Rotterdam: ECORYS.

Grabowska-Lusinka, I. & Okólski, M. (2008) *Migrants from Poland after May 1st 2004: its intensity, directions and allocations in the labour markets of the European Union*. (Working paper). Warschau: Centre of Migration Research (CMR), Warsaw University.

Grzymala-Kazłowska, A. (2005) From ethnic cooperation to in-group competition: undocumented Polish workers in Brussels. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32(4):675-697.

Jong, M.A.C.C.P. de (2008) *Effecten tijdelijke buitenlandse werknemers op de openbare orde en veiligheid in het district Venlo*. Venlo: Districtelijke driehoek.

Jungbluth, P. (2008) *Waar komen de Polen? Oost-Europese leerlingen op basisscholen in Nederland*. Utrecht: FORUM.

Panczak, R. & de Jong, A. (2005) Nederland en Polen demografisch vergeleken. Centraal Bureau voor de Statistiek, *Bevolkingstrends*, 1^e kwartaal 2005:104-109.

Pool, C. (2003) Hedendaagse migratie van Polen naar Nederland. *Justitiële Verkenningen*, 29 (4), 63-40.

Research voor Beleid (2008) *Nieuwe grenzen, oude praktijken. Onderzoek naar malafide bemiddelaars op de arbeidsmarkt*. Zoetermeer.

Szymanska, D. & Matczak, A. (2002) Urbanization in Poland: tendencies and transformation. *European Urban and Regional Studies*, 9(1):39-46.

Visscher, B. (2009) *Poolse migranten op straat in Utrecht. Carrières in dakloosheid*. Universiteit Utrecht, master-scriptie criminologie.

Colofon

Concept en onderzoek

Dirk J. Korf et al

Tekstredactie

Frans van der Heijden, Amsterdam

Cover

Ontwerp: Mitchel Roekiman, Uitgeverij Ger Guijs

Foto: Maarten Hartman/Hollandse Hoogte

Binnenwerk

Ontwerp: Mitchel Roekiman, Uitgeverij Ger Guijs

Foto's: pagina 12 Dolph Cantrijn/Hollandse Hoogte
pagina 16, 80 Jan Boeve/Hollandse Hoogte
pagina 26 Joost van den Broek/Hollandse Hoogte
pagina 34 John Schaffer/Hollandse Hoogte
pagina 52 Otto Snoek/Hollandse Hoogte
pagina 62 Ger Loeffen/Hollandse Hoogte
pagina 72 Maarten Hartman/Hollandse Hoogte

Isbn 9789067347020

Nur 747, 763

Postbus 201 3500 AE Utrecht
Telefoon (030) 297 43 21
www.forum.nl

Uitgave:
Uitgeverij Ger Guijs
Telefoon (010) 240 30 20
www.gerguijs.nl

© 2009 - 1ste druk.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vernenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door middel van druk, fotokopie, opname of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

